

115018

FRONTKJEMPERBEVEGELSEN

av

Svein H. Lindheim

Hovedoppgave til Historie

Universitetet i Oslo 1974

Koff tvglesang
Med vennlig hilsen
Svein Blindheim

FRONTKJEMPERBEVEGELSEN

av

Svein Blindheim

6484

N-00

Hovedoppgave i Historie

Universitetet i Oslo 1974 I

INNHOLDSFORTEGNELSE

	Side:
Innledning	1
Del I: Waffen-SS og Norge	7
NORSKE FRIVILLIGAVDELINGER PÅ TYSK SIDE ...	16
SS-Regiment "Nordland"	16
Norges-SS	24
Den Norske Legion	27
Germanske SS Norge	50
SS-Pansergrenaderregiment "Norge"	58
SS-Skijegerbataljon "Norge"	68
SS- og Politikompaniene	83
ANDRE AVDELINGER	
a) Hirdmarinen	85
b) Flyhirden	90
c) Frontsøstre	92
Hirden	94
Hirdens Bedriftsvern (HBV) og Hirdens Alarmenheter (HAE)	96
Førergarden	97
SS-Vaktbataljon "Norge"	98
Del II: A. HVEM VAR DE?	101
1. Alder	101
2. Familiebakgrunn	104
3. Utdanningsnivå og yrke	107
4. By - land	110
5. Organisasjonsliv	114
Leidangen	117
Arbeidsfylkingen	117
Fra Fedrelandslaget og Høyre til ar- beiderpartiet blant frontkjemperne ...	121
Pionérrollen til ungdommen i NS	123
DRÖFTING, generelt	125
De var autoritetsvennlige og revolu- sjonære samtidig	126

Miljøpåvirkningen spilte en stor rolle for rekrutteringen til Östfronten	126
Også bønder, småbrukere og frivillige fra små kår	131
Asosial holdning, ikke-ideologisk bak- grunn o.l.	133
Varulvbevegelse	134
B. MOTIV	136
1. Generelt	136
2. Kampen for en nyordning i Europa ..	136
3. Korstoget i öst	138
4. Assuransetanken	139
5. Propaganda	140
NS holdt igjen	142
Offisersoppropet	141
Plakatene	147
DISKUSJON AV MOTIVENE	143
Var frontkjemperne overbeviste nasjonal- sosialister?	153
1. Forsök på definisjon av hva en over- bevist nasjonalsosialist er	153
2. Waffen-SS et overnasjonalt politisk soldatersamfunn	155
3. Ingen enkelt norsk SS-type ideologisk sett	157
4. Mye umoden idealisme blant de frivillige	158
5. Unge offiserer fra junkerskolene effektive skolerte førere i kamp og forkjempere for SS-ideén	159
DISKUSJON	
A. Generelt	160
B. Ofte vanskelig å rubrisere frontkjempere som det ene eller annet	163
C. Det "brukne" geværs politikk og andre faktorer som motiv.....	163
KILDENE	173
KONKLUSJON, generelt	189
Quislings mål en ny norsk hær	190
Quislings manglende politiske folkevett til skade for frontkjempersaken	191
Legionen tente store håp hos Quisling	192

Side:

Forholdet til tyskerne	195
KILDEmateriale	
A. Trykte kilder og litteratur	197
B. Aviser, blader, tidsskrifter o.l.	198
C. Landssviksaker	199
D. Utrykte kilder	204
E. Muntlige kilder	204
Noter	205
Bilag 1: Morgenposten 24. juni 1941	
Nordmenn i Regiment "Nordland" kjemper på Finlands side.	
Bilag 2: Morgenbladet 30. juni 1941	
Reichskommissar Terbovens kunngjøring til det norske folk.	
Bilag 3: Morgenbladet mandag 30. juni 1941	
Norsk Legion.	
Bilag 4: Den norske Legion, Hvervningskontoret.	
Bilag 5: Morgenposten tirsdag 1. juli 1941	
Hvor kan de frivillige melle seg?	
Bilag 6: Aftenposten 4. juli 1941, Opprop.	
Bilag 7: Oslostaben.	
Bilag 8: Til Justisdepartementets Fengselsstyre, Avdelingen for landssviksaker, Oslo.	
Bilag 9: Dokument nr 80 i AT-general Frölich-Hanssens sak.	
Bilag 10: Brev fra fronten.	
Bilag 11: Korte utdrag fra Hans Helge Hoff Lærums dagbok 1941-45.	
Bilag 12: Krigstjeneste for befal i det frentidige norske forsvar.	

~~Bilag 13: (Innlagt bilag 7 og bilag 4) Høst 1941~~

~~Bilag 14: Sandness til Lørdag~~

INNLEDNING

Oppgaven handler om syv tusen individuelle norske menn og kvinner som gikk striest mot strømmen under okkupasjonen. Det var mange flere som meldte seg villige til å gjøre det samme, men en stor del falt fra av forskjellige grunner, som medisinske, at de av partiet ikke ble frigjort fra annet arbeid, familien grep inn og fikk forhindret det, osv. Antallet aktive varierer iblant med måten å rekne på, og flere måter kunne også forsåvidt være riktige. Mange gjorde, for eksempel, to års fronttjeneste, før de ble dimittert. Senere meldte de seg til ny innsats, ved en annen avdeling, på en ny front.

Tallet 15000 potensielle kjempere på tyskernes parti er riktig, her dreier det seg om 15000 individuelle mennesker¹⁾, noe som gir en pekepinn om at frivilliginnsatsen kunne ha fått et større omfang enn tilfellet ble. Tallet omfatter alle hvis navn ble registrert ved Germanische Leitstelle Norwegen, deriblant formodentlig en stor del av de mer enn 800 befalingsmenn som underskrev Offisersoppropet, hvorav enkelte kanskje mest ville rette en oppfordring til andre om å melde seg til innsats. Leib kan kanskje ikke anses som en helt pålitelig kilde, blant annet kunne han ha irrelevante grunner til å oppgi et høyest mulig tall, for å styrke sin stilling i Norge mot forsøk fra hovedkvarteret i Berlin på å få ham tilbakekalt og sendt til fronten.²⁾ Da tallet 15000 - tildels også høyere tall - er oppgitt av andre også, må vi kunne rekne med at det er riktig.

Hensikten er å behandle de forskjellige frontformasjoner og støtteorganisasjoner. Videre å klarlegge hvem de frivillige var, hvilke motiver de hadde, hva det var som drev dem, om de var overbeviste nasjonalsosialister. Dessverre var rettsapparatet i etterkrigsåra lite samarbeidsvillig i så måte, ved at det under frontkjempersakene ofte før med en harelabb over spørsmål som er viktige for oppgaven, som for eksempel om arv og miljø, tidligere politisk tilknytning, medlemskap i militærpregede foreninger og or-

ganisasjoner o.l. Mest synes interessen å ha konsentrert seg om å få dem dømt, gjerne raskest mulig. Landssvikere var de jo i alle fall, nærmest uansett, ifølge landssvik-anordningen. Dette er forståelig på grunn av det enorme omfanget oppgjøret ble gitt - - om enn beklagelig fra et forskersynspunkt. *Vi ser i - historien at det er en synsvinkel, som synes å være...*
Nøkkelord blir arv og miljø, mål og hensikt, motiv, drivkraft, hva det kostet - falne og sårede. Vi vil undersøke om Quisling nådde det mål han satte seg med å stille norske frivillige, og se på forholdet til tyskerne.

Enkelte vil kanskje hevde at det er vanskelig for en som selv var aktiv på flertallssiden, seierherrens store, konturløse flokk, å skrive historie om landsmenn og -kvinner som kjempet sammen med fienden. Han vil være så forutinntatt mot dem at resultatet må få slagside, kan det bli hevdet; seierherren har jo alt bestemt hva som skal være rett, hva urett.³⁾

Naturligvis er vi klar over at historien aldri blir helt sann, fordi det også kommer an på öynene som ser. Med det forbehold vil jeg prøve, under synsvinkelen at all svart-hvitt malende uhistories epoke er forbi, og at dette ikke er noen moraliserende krigsroman.

Oppgaven var en utfordring. Jeg ser det som en fordel med min militære utdanning og bakgrunn, fordi jeg vil prøve å behandle og tolke oppgaven, også ut fra fagmilitært synspunkt, og at jeg fulgte begivenhetene i Norge i den aktuelle tiden fra "orkesterplass". Den nysgjerrige sivile historiestudenten i meg har ellers i en mannsalder igjen og igjen spurt seg selv hvordan det i virkeligheten gikk til - når vi ser bort fra den politisk-moralske populærdommen, som til nå stort sett har ligget til grunn for det mer eller mindre offisiøse synet på disse frivillige - at mange tusen landsmenn frivillig dro til Östfronten.

Det er heller ikke riktig eller saklig å påstå, slik det gjerne blir gjort, at alle som var på den riktige siden var bra - ofte var det motsatte tilfelle - og at alle som tok tyskernes parti i oppgjøret var avskum, berme og bunnfall.⁴⁾ Opportunister og dårlige elementer fant vi i begge leirer. Men de satt langt fra faresonen, var gjerne uunnværlige akkurat der; mens de menn og kvinner som meldte seg frivillig til tjeneste på Östfronten, med åpne öyne dro til en dødeligere krigsskueplass enn noen annen gruppe nordmenn noen gang har gjort. Slikt gjør aldri opportunisten.

Grunnene til at de meldte seg var mange og innflökte. "Erer de unge", sa Knut Hamsun . Men aldri har så mange unge dødd tidlig.

Friedrich Nietzsche traff bedre, da han sa at "mange dør for sent og mange dør for tidlig". Hjemme i mange land gikk slike som døde for sent, som hisset opp ungdommen til å redde stumpene for seg. De sparte tørrgranene mens de solgte de lovende ungbuskene som juletrær. Disse unge hadde ikke lært å ta vare på seg ennå. De fulgte ledernes råd; de var uniformsglade, elsket å marsjere. NS var, som det tyske moderpartiet, basert på førerkultus, prinsippene fra det militære hierarki var overført til partiet. Føreren var offiserens skikkelse, disse prinsippene lå til grunn for partiets halvmilitære atferdsmønster, uniformeringen, ritualet med hilsing, avmelding, giv-akt stilling, symbolikken med St. Olavskorset, soldatlivets kameratsamfunn. En av disse unge sier det slik: "For mange - som for meg - var ønsket om en gang å marsjere i norsk avdeling opp Karl Johan det høyeste mål vi hadde. Da ville nordmenn forstå, og tyskerne endelig få öynene opp for hvem vi var. Ennå, tretti år etter, kan jeg drømme om det".⁵⁾

For Føreren, Quisling, var problemstillingen denne: "Sædekornet må dø for at sæden skal gro. Folkene lever og fornyes ved de bestes offervillige innsats".⁶⁾

De Östfrontfrivilliges grunnholdning må derfor ha vært like patriotisk som, for eksempel, min egen. For dem var reisen til Östfronten sammenlignbar med mitt eget fallskjermhopp over Norge, for å arbeide på den fronten, hjemmefronten. Forfeilet? Det kommer an på öynene som ser. Selv mente de at de handlet patriotisk, men samfunnet har stemplet dem som landssvikere.

Heller ikke kan vi feie syv tusen av vår mest aktive ungdom under teppet. Vi må akseptere det faktum at de deltok på fiendens side. Å tie det ihjel er uhistorie. I historiebøkene - i den grad det overhode nevnes - heter det gjerne lakonisk at "ca 5000 frivillige var frontkjempere". "689 frontkjempere falt i tysk tjeneste". I andre historiebøker, selv på gymnasnivå, er frivilliginnsatsen på tysk side ikke nevnt med ett ord - mens det ofte står mye om oss som var på riktig side - som vi tildels finner kuriöst.

Jeg hadde personlige grunner også for å skrive oppgaven. Mange Östfrontfrivillige og jeg så å si krysset spor langt i öst. Det hadde seg nemlig slik at jeg befant meg på toget mellom Moskva og Odessa i åpningsfasen av korstoget for å knuse bolsjevismen. I etterpåklokskap hevdet jeg ved jonsoktider i 1941 i Odessa - der jeg ble værende i flere uker - at jeg hadde hørt krigsbulder i det fjerne åpningsnatta mellom 21. og 22. juni, mens toget mitt jaget sydover fra Kiev gjennom Ukraina⁷⁾ I dette stormløpet deltok noen hundre nordmenn i den nyopprettede SS-infanteridivisjon "Viking". Enkelte av dem kom utpå sommeren via Odessa på sin vei videre östover mot Rostov, og derfra svinget sydover, selv om de aldri nådde det fjernere målet, oljebyen Baku, ved Det kaspiske hav. Enda et tilknytningspunkt: Mange frontkjempere fikk sin krigsskoleutdannelse i Bad Tölz, syd for München, der jeg i 1960, norsk offiser, hadde et studieopphold hos amerikanernes Special Forces, som har

"overtatt" byen, og som har den samme hovedfienden som frontkjemperne hadde, sovjetbolsjevismen. Slik har Tölz fortsatt sin rolle som internasjonalt samlingspunkt for antikommunister fra mange land, villige til aktiv kamp mot den samme fienden. Ellers har jeg i tretti år levd i den tro at det var frontkjemperne som prøvde å innfange min kamerat og meg etter at vi midt i november 1943 ble arrestert av grensepolitiet på Kongsvinger, men greide å rømme og i to døgn flyktet i retning av svenskegrensa. Det er frontkjemperne som jager oss, tenkte jeg, her gjaldt det å bruke både hode og bein!

Jeg prøver å presentere egne synspunkter og meninger omkring nordmennenes innsats på Östfronten, uten å overlesse stoffet med sitater. Naturligvis er synspunktene basert på fakta, fra gjennomgåelse av mer enn 200 frontkjempersaker eller saker til utplukkede nøkkelpersoner i frontkjemperbevegelsen, fra spesiallitteratur omkring spørsmålet, fra Universitetsbibliotekets utklipparkiv, fra samtaler med representative deltakere, og på andre måter.

Ingen enkel landssviksak gir noe som helst fullstendig bilde, ikke engang av den avdeling vedkommende tjenestgjorde ved. Alle søker å overdrive eller bagatellisere visse sider av sin egen rolle og av begivenhetene. Men en nøye sammenlikning av såpass mange saker som vi har gjennomgått, viser klart hovedtrekkene i det som hendte.

I okkupasjonstiden var jeg ellers naturlig nok opptatt av et spørsmål som trengte seg på hos millioner mennesker, uansett side: Hva ville skje etter krigen? Vi visste hvordan det gikk etter den første verdenskrig: Revolusjon og motrevolusjon, politiske mord og grusomheter, arbeidsløshet, krakk og nød. Noen krig som gjorde slutt på all krig, noe land "fit for heroes" ble ikke virkelig gjort på noen av sidene. Isteden avlet oppgjøret nye mot-

setninger, enda dypere skillelinjer, med fascisme og marxisme som ytterpunkter.

Hva ville altså skje denne gang? Hvis Tyskland seiret? En slik problemstilling var høyst aktuell i 1940-41. Til langt utover høsten 1941 var den det eneste rasjonelle alternativ, egentlig. I så fall ville vel tyskerne bestemme hva som var rett? Hvis de allierte seiret, sa vi, ofte til oss selv, er det intet personlig problem. Da er det vi som har rett, de andre feil. Det gikk slik. Så enkelt, så kynisk. Likevel var heller ikke denne profetien riktig, for majoriteten taper i alle fall, uansett side.

Det store flertall nordmenn sluttet opp omkring England - vi snakket enda mer enn nå om England, mente egentlig Storbritannia. For et så anglofilt folk som det norske, var avgjørelsen lett. Standpunktet var forståelig og riktig også som en ureflektert reaksjon på tyskernes okkupasjon. Blant det store flertall nordmenn tillot imidlertid ikke karakter og evner noen ytterligere innsats for fedrelandet, og det kostet lite å være jössing. Ofte var disse strengest i sin dom etterpå - og tusener av disse strengtdømmende arbeidet vittrilig for tyskernes krigsinteresser, mange mens krigen i Nord-Norge ennå pågikk, på flyplasser og andre anlegg.

Frontkjemperne gikk mer mot strømmen enn de fleste nordmenn. Mange strøk med, resten kom ifra det mer og mindre skadeskutt. Så lenge Tyskland og dets allierte hadde overtaket, skånte flertallet ikke dem som gikk aktivt med fienden. Men da Tyskland var slått, skulle vi kanskje ha hatt medlidenhet med våre landsmenn og -kvinner. For når alt kommer til alt, er de mennesker akkurat som vi andre, hverken verre eller bedre. Og nøkkelen til fremtiden, slik vi ønsker den, ligger i hele folkets fortid, ikke i hevn. Det skulle vi ha lært etter Den første verdenskrig og Versailles. Selv om Norge ikke var med, var vi iallfall nær nok til både å se og erfare følgene av et oppgjør som langt på vei var basert på hevn.

WAFFEN-SS OG NORGE

Omlag 850 000 soldater tjenestgjorde i Waffen-SS under krigen.¹⁾ Tre hundre tusen falt; en skremmende stor del av resten ble såret eller skadet for livet. Praktisk talt alle nordmenn som tjenestgjorde i det tyske landforsvar, gjorde dette i Waffen-SS, slik bestemmelsen var. I alt var tallet norske frivillige i Waffen-SS omkring seks tusen, nærmere fem hundre var frivillige i krigsmarinen, knapt hundre i luftforsvaret, og omkring fire hundre kvinner gjorde tjeneste som sykesøstre i (det tyske) Röde Kors.

På sitt største bestod Waffen-SS av 38 divisjoner, altså - selv om divisjon ikke er noe entydig begrep, for soldatantallet kan variere fra under 10 000 til det dobbelte - en langt større hær enn de samlede NATO-styrker i etterkrigstiden. Seierherrene har prøvd å kriminalisere hele Waffen-SS. Intet land har gått lenger enn Norge, for samtlige nordmenn i denne gren av de tyske landstridskrefter, og også de norske menn og kvinner som gjorde tjeneste i de to andre forsvarsgrener og i (det tyske) Röde Kors, har dom på seg at de er landssvikere.

Tjeneste i Waffen-SS er forsøkt gjort belastet med gjerninger som hovedsakelig ble begått av de to øvrige hovedgrener av SS. Mye beror dette på folks uvitenhet, men det henger også sammen med stor overgang fra en gren/bransje innen SS til annen/andre gren/grener og bransjer. Under krigen hadde SS tre hovedgrener:

- 1., Allgemeine SS, det vil si rene partiavdelinger, delvis av sivil karakter. Allgemeine SS hadde søsterorganisasjoner i mange land, således Germanske SS Norge og den kortvarige forløperen Norges SS, noe

som straks skaper problemer på grunn av sammenblendingen mellom frivillighet i Waffen-SS og medlemskap i Germanske SS Norge, og fordi Germanske SS Norge stilte avdelinger - kompanier - som gikk direkte inn i større avdelinger - bataljoner -, som bare kan reknes som tilhørende Waffen-SS.

2. Waffen-SS, utgjorde infanteri-, artilleri-, panser-, pansergrenader- en blanding av infanteri- og panserenheter -ingeniørstyrker, m.m. På sitt maksimale omfattet Waffen-SS 850 000 mann. Av disse igjen var 350 000 frivillige. En stor del av disse var av tysk ætt. Forfedrene hadde slått seg ned i andre land, ofte hundrevis av år bakover i tiden. Etterkommerne var det som meldte seg frivillig i Waffen-SS, de såkalte folketyskere.
Det var også mange tyskøttede sveitsere i Waffen-SS ²⁾
Selv en lilleputtstat som Lichtenstein stilte atskillige frivillige, naturlig nok av tysk ætt de også. Likevel tilhørte storparten av dem - altså både tyskere og slike som ikke var tyske borgere, enten de var av tysk eller ikke-tysk rase - som Felix Steiner sier ³⁾ "en likeartet sosiologisk samfunnsklasse". De var sønnene til en borger- og bondestand som ennå følte seg knyttet til jorda, som hadde slått fast rot i sitt hjemland og som derfor utgjorde et solid grunnlag for en ny slags soldatfellesskap. Resten, 500 000 mann, var rikstyskere. ⁴⁾
3. Sicherheitsdienst (SD), et politisk overvåkningsorgan som også omfattet Gestapo.
I Nürnberg ble SS stemplet som en forbrytersk organisasjon.

Krigsforbrytelser ble begått i alle leirer, men at Waffen-SS skulle være mer forbrytersk enn andre, også på alliert side, er vanskelig å innse av det stoffet fra landssvikarkivet jeg har gjennomgått og av de mange samtalene med deltakere. Dommen er kanskje seierherre-justis?

At det ble begått grove krigsforbrytelser, særlig mot russere, innrømmes av alle. Til böddeltjeneste mot russerne og de andre nasjonalitetene i øst hadde tyskerne sine SS-Sondergrupper. Joachim C. Fest er presis på dette punkt i boka "Hitler": "I en serie av forberedende retningslinjer (for "Barbarossa") ble administrasjonen tatt fra Wehrmacht og overdratt til spesielle rikskommissærer; samtidig fikk SS-riksfører Heinrich Himmler ordre om med 3000 politi- og SD-folk å ta seg av "spesialoppgaver" i operasjonsområdet, oppgaver "som oppstår ut fra den endelige kamp mellom to motsatte systemer" noe som "bidrog til å gi krigen i øst dens dobbeltkarakter. Det var en livssynskrig mot kommunismen, men samtidig var den - i minst like høy grad - en kolonial erobrerkrig etter det 19. århundres mønster".⁵⁾ Slik foregikk det: "Mens således Wehrmacht - heriblant de norske frivillige - stormet videre, nådde Dnjepir etter 2 uker og nærmet seg Smolensk en uke senere, opprettet innsatsgruppene sitt terrorregime i de erobrede områdene, de finkjemmet byer og tettsteder og likviderte jøder, kommunistiske tillitsmenn, intellektuelle og i det hele tatt alle som kunne henregnes til de ledende samfunnslag".⁶⁾

Nesten alle nordmenn som meldte seg til frivillig tjeneste i det tyske landforsvar i løpet av de sirka 4 ½ år en slik mulighet var tilstede, ble tilsluttet Waffen-SS. I alt meldte 15 000 mann seg.⁷⁾ Under halvparten kom så langt som til aktiv innsats, grunnene til det var mange. Men alle var villige! I tillegg må vi rekne en del av de 1500 som meldte seg til Germanske SS Norge, selv om mange av disse er inkludert i de ovennevnte 15 000, slik

at det her også er en viss dobbeltregistrering.

Andre foretrakk å tjenestgjøre i de andre forsvarsgrener, i krigsmarinen og luftforsvaret eller i (det tyske) Røde Kors. Sporadisk og enkeltvis ble innsats ydet på annen måte. Eksempel: en norsk dyrlege⁸⁾ som tok veterinæreksamen i Leipzig i 1926, meldte seg frivillig i Regiment "Nordland" i januar 1941. Medvirkende årsak var kanskje at han ble arrestert i april 1940, som "tysk spion". Han var NS fra 1933, var med i Bygdefolkets Krisehjelp på 1930-tallet, var ivrig amatør-fotograf, hans kone var tysk. I stedet for å tjenestgjøre i "Nordland", tjenestgjorde han under hele resten av krigen som veterinær for Waffen-SS, blant annet i Polen og Öst-Preussen.

Han ble, i tillegg til straffarbeid m.m., dømt til tap av retten til å praktisere som veterinær i 10 år.

En annen offiser, en rittmester av krigsskolekullet 1918 - 21⁹⁾, meldte seg til Den norske legion. Han tjenestgjorde også i Legionen som utdanningsoffiser. Men lengst gjorde han tjeneste hos der Höhere SS- und Polizeiführer, Russland-Mitte i Minsk, blant annet som Ortskommandant i Sielec, og i bandebekjempelse, som tyskerne kalte det, dvs. i kampen mot russiske partisaner.

Han meldte seg utelukkende for å få opplæring i moderne krigsførsel ... Han anså det som en offisers ubetingede plikt å utføre ordre fra landets regjering, og Quislingstyret var landets regjering for ham.

Enda en rittmester med full 3-årig krigsskole¹⁰⁾ av kullet 1915 - 18, var også veterinær, utdannet i Hannover i Tyskland 1920 - 26. Rittmesteren meldte seg frivillig til Legionen, gjorde tjeneste i Tyskland, men ble før ankomst til Leningradfronten kjent tjenesteudyktig på

medisinsk grunnlag, kanskje en følge av de 3 - 4 fall med tildels alvorlig skade han hadde hatt som rytter på Övrevoll.

Dette er også et av grensetilfellene. En kan vel her gå ut fra at sistnevnte ville ha blitt benyttet som veterinær, selv om han jo etter norske forhold også var topputdannet militært. Rittmesteren, som tidligere hadde vært medlem i Höyre, mistet også retten til å praktisere, ved siden av straffarbeid i 4 år, m.m.

En tredje frivillig, fra Telemark,¹¹⁾ meldte seg 2. juli 1941 frivillig til Waffen-SS. Han gjennomgikk først rekruttskole, men ble så, i stedet for fronten, sendt til Berlin for å arbeide i SS Amt 6. Himmlers stabs-sjef, SS-Obergruppenführer Gottlob Berger, var samtidig sjef for SS avdeling 6, som omfattet Propaganda, Schulung, Volkstum, Germ. Freiwilligenstelle. Denne frivillige var knyttet til Germ. Freiwilligenstelle som norsk rådgiver. Her arbeidet han til slutten av 1944.

Sistnevnte var tidligere Unge Höyre medlem - hans far representerte en tid Höyre på Stortinget - før han i 1931 meldte seg inn i Samfunnsvernet, og i 1933 i NS, som han var med å stifte i Telemark. Han agiterte dessuten for Krisehjelpen. Han "var kjent med at Quisling i februar 1941 hadde lovet Hitler å stille 18 000 mann i kampen mot Russland, for at Norges selvstendighet skulle bli anerkjent. Denne kontingent skulle erstatte de tyske tap ved okkupasjonen av Norge", het det.¹²⁾

Alle fire kom fra, hva vi i deres ungdom og oppvekst ville betegnet som høyere middelklasse eller overklasse. Nummer to var sønn av en overingeniør - bestefaren, som han så opp til og ønsket å etterlikne, var oberst -,

den tredjes far var major og den fjerdes skipsreder, stortingsmann, NS fra 1933, fylkesmann 1940. Veien fra Høyre til NS var ofte meget kort, noe vi har sett flere eksempler på.

Alle norske frivilligavdelinger og praktisk talt alle norske enkeltpersoner i Tyskland, Finland eller sjeldnere andre steder, var underlagt Waffen-SS, bar SS-uniform og fikk, i tilfelle, familieunderhold utbetalt fra SS-Fürsorgeoffizier i Oslo. Ved begynnelsen av krigen var det forbudt for utlendinger å tjenestgjøre i andre militæravdelinger enn slike som hørte til Waffen-SS.

Selv om jeg ikke har sett det uttalt i noen sak, er dette antakelig grunnen til at så mange marineoffiserer har tjenestgjort i Waffen-SS. Noen av dem har i en senere fase av krigen også tjenestgjort i krigsmarinen. Senere ble dette altså endret for krigsmarinen og luftforsvaret. Men jeg har ikke, i de sirka 200 landssviksakene jeg har gjennomgått, truffet på noen tilfelle der nordmenn har gjort tjeneste i hæren (das Heer). Dog har jeg fått vite om enkeltpersoner som tjenestgjorde i hæren. Blant annet gjaldt dette enkelte norske studenter i Tyskland, eller andre nordmenn som oppholdt seg der og som meldte seg frivillig og ble innrullert i hæren.

Alle måtte avlegge troskapsed til Hitler. Noen få nektet og ble dimittert.¹³⁾

Waffen-SS, som var en militærorganisasjon innenfor landforsvaret, utgikk av SS-Verfügungstruppen og SS-Totenkopf-avdelinger fra 1939 av, men ble først omtalt som Waffen-SS i mars 1940. I førstningen bestod Waffen-SS av enkelte divisjoner og brigader, som ble satt inn i større forband av hæren. SS-enhetene hadde egne uniformstegn og gradsbetegnelser. Slike ytre

tegn skilte dem fra hæren, men de besto også av utvalgte folk og var sikret det beste utstyr som kunne skaffes. Til gjengjeld ble de bare brukt til viktige og vanskelige oppgaver, og hadde skremmende store tap. Således ble mer enn hver tredje general i Waffen-SS drept i kamp, nemlig 24 av 62, og 1 døde i britisk fangenskap.¹⁴⁾

Divisjonene hadde gjerne patriotiske navn som "Der Führer", "Das Reich", "Gross-Deutschland", "Leibstandarte Adolf Hitler", o.l.

Hvorfor lot nordmenn seg verve frivillig på nyåret 1941? Selv om det var rolig på de fleste fronter akkurat da, kostet det iallfall psykologisk, uglesett som de var av praktisk talt hele Norges befolkning. Under inntrykk av fiendskap fra folk flest, reiste de første tre hundre til Tyskland tidlig i 1941. Flere fulgte etter, bortimot 1000 mann, det første halvåret 1941. Storparten skulle rekke å komme med i tidenes største og kostbareste felttog, "Barbarossa".

Samtidig fortsatte Quisling å presse på om særfred. En mann av hans psyke må, som professor Skodvin påpeker, ha hatt visjoner om å stå like framfor målet denne merkelige krigsvinteren, da ingenting skjedde - annet enn at alle tiders mest perfekte krigsmaskin, den tyske, raste over Balkan; samtidig som det avgjørende felttog, "Barbarossa", ble forberedt. Disse var kanskje Quislings mest optimistiske selvbedragsdager. Bare hans stahet og særegne form for realitetsfornektelse fikk ham til å lure seg selv senere også til å tro på mirakler da utsiktene egentlig bare var helsvarte.

Quisling visste ikke hva som forestod, men ante nok hva som var i gjære - som han også forklarte i retten.¹⁵⁾ Derfor ville han reise norske styrker til oppgjøret med bolsjevismen, han som allerede i 1930 i boka "Russland

og vi" prekte korstog mot kommunismen. Han lover Hitler 18 000 mann,¹⁶⁾ mannskapsstyrken til en fulltallig tysk infanteridivisjon.

Vervestaben var SS-Ersatzkommando Norwegen, som sorterte under Germanische Leitstelle Norwegen. SS-Ersatzkommando - med oppgave å skaffe erstatning for avgang i avdelingene - ble opprettet i samband med Regiment "Nordland". Kontorets oppgave var å registrere og legeundersøke de frivillige, å besørge dem uniformert og underbrakt, å sende dem til utdannelsesleiren, Sennheim i Elsass; senere også Fallingbostel eller annet bestemmelsessted.

Til den frivillige var reist, hadde han høve til å trekke seg. De fleste avga troskapseden i Sennheim, mens Den norske legion avla eden i Fallingbostel, delvis også i Stettin og ved fronten. Troskapseden til Hitler skapte røre i enkelte frivilligkretser. I Legionen ble eden endret tre ganger før den ble godtatt. Eden ble da avlagt til Adolf Hitler som överste krigsherre. Mange ville heller ikke godta dette, selv om Quisling var tilstede under edsavleggelsen, som en slags garantist. Sirka 70 frivillige nektet fortsatt og reiste hjem igjen til Norge. Dette ble delvis muliggjort gjennom fornyet legekjennelse¹⁷⁾.

Ersatzkommando hadde også ansvaret for de frivilliges permisjon og dimisjon ved avsluttet tjeneste. Kontoret ble ledet av en SS-Ober- eller Untersturmführer - tyskerne var, som i hele sin militærpolitikk, gjerrige med gradene. Det hadde intet med fordelingen av mannskapet på forsvars- eller tjenestegrener å gjøre. Når den frivillige var avsendt til tjenestestedet sitt, var Ersatzkommando - iallfall i denne omgang - ferdig med ham.

For å holde et bedre oppsyn med hvor det ble av de fri-

villige når de hadde tiltrådt fronttjenesten, eventuelt annen beordring, som Bad Tölz e.l., ble det fra 1943 holdt kontakt med deres pårørende. Ved hjelp av feltpostnummerne, som nå ble meddelt Ersatzkommando i Oslo, kunne de frivillige lokaliseres. Kontoret sendte hver måned dimitterte frontkjempere og andre frivillige fortegnelse over militær kurs- og skolevirksomhet, og også "Germaneren", Germanske SS Norges tidsskrift.

Til og med 1942 var det NS som forestod vervingen. Fra 1943 tok Jonas Lie og Sverre Riisnæs initiativet til at Hirden, SS selv og ungdomsorganisasjonene overtok vervingen. På tjenestestedene til disse organisasjoner la Ersatzkommando ut opplysningsbrosjyrer, plakater og innmeldingsskjema, etter avtale med propaganda-minister Gulbrand Lunde. Utgiftene ble betalt av tyskerne.

NORSKE FRIVILLIGAVDELINGER PÅ TYSK SIDE:

SS-REGIMENT "NORDLAND"

Regiment "Nordland" var navnet på et av infanteriregimentene i den nyopprettede SS-infanteridivisjon "Viking". Offiserer og underoffiserer var tyskere, mannskapet var frivillige fra Norge, Danmark, Finland, Holland, og tyskere. Det krigserfarne tyske regiment "Germania" utgjorde stammen, mens de andre infanteriregimentene, "Nordland" og "Westland", var nyskapninger.

Vervingen i Norge begynte med Quislings opprop 12. januar 1941. Allerede neste dag hadde tyskerne opprettet en vervestab som kunne ta imot frivillige.

Utover oppropet, som man kunne lese i pressen, satte NS propagandaapparatet i gang. Det het at det skulle være en norsk avdeling under norsk ledelse, at den skulle utdannes i Tyskland, men i norske omgivelser. Propagandaen sammenliknet regimentet med den finske frivilligheten, "27. jegerregiment", bestående av sirka 2000 unge finner, mest studenter og bondegutter¹⁾, som kjempet på tysk side under Den første verdenskrig, og som ble avgjørende for de "hvites" seier over de "røde" under borgerkrigen i Finland. Etter seieren dannet jegerregimentet offisersgrunnstammen i den nye finske hær.

Tilsvarende skulle Regiment "Nordland" få sin store betydning for gjenopprettelsen av den norske hær, som var blitt oppløst av Administrasjonsrådet året før. Dette ble uttalt og slik ble det oppfattet av mange av de ca 1000 som meldte seg. Det ble også talt om bondegårder til de frivillige, på nærmere angitte betingelser, uten at dette synes å ha spilt noen som

helst rolle. Lovnad om bondegård var et standard-tilbud til alle frivillige som forpliktet seg til minimum fire års tjeneste. Tilbudet var opprinnelig beregnet på tyske frivillige.

De frivillige ble samlet i Graz i Steiermark i det nåværende Österrike - siden Anschluss i 1938, del av Det stortyske rike - for utdanning. I stedet for å samles i norske avdelinger, ble de fordelt med noen få per kompani i divisjonen. I februar-mars ble den nylig opprettede divisjonen samlet til et område ved Heuberg, hvor troppenes øvingsplass var. Der var de til slutten av mai. Med virkning fra 1. april var divisjonen blitt tilsluttet hæren og fra samme tidspunkt underlagt hærgruppe C, med generalfeltmarsjal v. Rundstedt som sjef²⁾.

Opptakskravene var strenge. Flertallet av de frivillige hadde litt krigserfaring, som deltakere mot tyskerne i 1940.

De tre infanteriregimentene i "Viking" het altså "Nordland", for frivillige fra nordiske land; "Westland", for hollendere og flamlendere; og "Germania", for tyskere fra Stortyskland, dvs. Tyskland, Österrike og Sudetland, og folketyskere fra mange land. Noen nordmenn kom til feltartilleriet, andre til luftvernartilleriet (FLAK) eller til annen tjeneste, f.eks. til saniteten. Bilag 1.

./1

Etter førsteopplæringen i Graz ble de forlagt ved Heuberg (Baden-Württemberg) for rekruttopplæring, for forflytning østover til øst for Breslau (nå Wrocław i Polen). Det ble talt om fritt leide gjennom Sovjet til Midt-Östen, for å slutte ringen med Rommel ved Suez. Men to tusen finske frivillige som kom i mai, fortalte åpenlyst at de skulle jage russerne ut av Europa.

På dette tidspunkt var nordmennene spredt over hele divisjonen.

De norske frivillige i Regiment "Nordland" ble satt inn på den russiske sydfrent, men ikke som bataljonsenhet, langt mindre som regimentsforband, slik navnet SS-Regiment "Nordland" kunne tyde på. Nordmennene ble fordelt noenlunde likt på Regiment "Nordland" og Regiment "Germania", andre kom i Regiment "Westland", det tredje infanteriregiment i divisjonen . De norske frivillige ble blandet i fremmede kompanier, batterier eller i spesialavdelinger, med noen ganske få i hver. Mange var lite fornøyd med denne utviklingen - det var ikke dette de var blitt lovet - som igjen fikk ringvirkninger hjemme i Norge og vanskeliggjorde ytterligere verving. Likevel greide propagandaapparatet stort sett å dekke over slikt som de frivillige selv oppfattet som løftebrudd og skjevheter.

Ved den første tilbaketrekning fra Rostov falt mange nordmenn, ca 100 i alt. 5. desember 1941 meldte Moskva, ifølge "Pravda", at divisjon "Viking" bestående av nordmenn, dansker, nederlendere, ble ødelagt ved russernes motoffensiv. Divisjonen opphørte ifølge denne melding å eksistere 23. november 1941³⁾.

I juni 1941 hadde det gått ut et nytt opprop om at "rasemessig og fysisk egnede folk som ville gå inn for det storgermanske fellesskap", kunne melde seg i Norges-SS, en styrke som skulle være sidestilt med Allgemeine SS i Tyskland.

Krigen hadde imidlertid nå tatt slik akselererende fart med "Barbarossa", at intet ble helt som planlagt. Men det er avgjørende å holde skillet mellom Waffen-SS, Allgemeine SS og Sicherheitsdienst (SD) klart for seg.

Mens Waffen-SS var en landhær, en elite-hær på 38

divisjoner som verden aldri har sett maken til i slik målestokk, som sammen med hæren (das Heer) utgjorde det tyske landforsvar, var Allgemeine SS og Sicherheitsdienst det maktpolitiske apparat i Det tredje rike. Det er her man i tilfelle må lete etter krigsforbrytere i politi, fengsler og fangeleirer. Naturligvis kan vi finne krigsforbrytere i Waffen-SS ^{helst} også, /enkeltpersoner, på samme måte som vi kunne finne slike i hærene hos seierherrene.

Av et brev⁴⁾ datert 6. august 1941 fremgår det at iallfall enkelte i Regiment "Nordland" allerede drömte om at Russland praktisk talt var slått og felttoget dermed avsluttet: " ... Vi er nå om kort tid ferdig med vårt felttog gjennom Russland og vender antakelig tilbake til vårt kvarter i Tyskland. Vi anser dermed første del av vår oppgave som avsluttet. For dem av oss, for hvem den politiske utdanning har vært den drivende kraft for vår reise hit, ønskes etter felttogets avsluttelse adgang til politisk skolering, for så snart som mulig å oppta vårt arbeid i vårt hjemland, som vi brennende lengter etter ..."

Soldaten var i godt selskap. Allerede i juli trodde selv fagkunnskapen i "overkommandoen at Den røde armé holdt på å bryte sammen". 3. juli noterte Halder: "Det er vel ikke for mye sagt når jeg hevder at felttoget i Russland ble vunnet i løpet av fjorten dager".⁵⁾ Ja, "man begynte å planlegge tilbaketrekningen av de tyske divisjonene".⁵⁾

De som hadde meldt seg til Regiment "Nordland" kom i aksjon, de som meldte seg til Norges SS, ble snart slukt, enten som erstatningsmannskap for å fylle hullene - Regiment "Nordland" fikk drepte og falne i hopetall fra første stund av, og erstatninger måtte skaffes - eller, for storpartens vedkommende, de ble slukt av

den nye enheten, Den norske legion - selv om det naturligvis nå ble hevdet at Regiment "Nordland" også . /2 kjempet for Finland. Bilag 2.

"Viking" hadde ligget blant de forreste enhetene hele tiden, fra 22. juni 1941.

I oktober fikk divisjonen byen Shakhty, like vest for Don, som mål⁶⁾. Sönnenfor gikk Leibstanderte⁷⁾ "Adolf Hitler" mot Rostov. Fra november ble sydfronten trukket tilbake til Mius, hvor "Viking" overvintret i avsnittet omkring Ambrosievka, til sommeroffensiven ble gjenopptatt i 1942.

Igjen var "Viking" i forreste linje gjennom Rostov, og derfra sydover mot Kaukasus. Fremrykningsveien førte over Tikhoretsk, Kuban, Maikop, Armavir, Terek, Malgobek, navn med en kjent klang for enhver "Viking-soldat"⁸⁾ - mens oppgaveforfatteren bare minnes enkelte av de navn på jernbanestasjoner på sin vei mot Baku ett år tidligere. Likevel husker jeg kamelene, oljetårnene, Det kaspiske hav - jeg ble fraktet over dette innlands-havet fra Baku til Pahlevi i Iran -, vannpumpene, vannmelonene, diaréen og best av alt den stekende heten under de mange pausene jernbanetoget gjorde, gjerne langt på landet, for å slippe troppetransport-tog fra Baku nordover.

Siden ble "Viking" tvunget nordover igjen, divisjonen opplevde katastrofen ved Stalingrad, største tyske nederlag til da, - senere overgått av Kurskslaget i størrelse - for alltid stående som det kraftigste psykologiske slag mot den perfekte tyske krigsmaskin.

Da sommeroffensiven i 1943 begynte, var det bare vel 300 nordmenn tilbake i "Viking". Mange av disse har

erfart langvarigere og hardere krig enn noen andre nordmenn. De gjenlevende var veteraner, så intet var naturligere enn at forholdsvis mange fikk underoffisers- og offisersutdannelse; eller bare offisersutdannelse i Bad Tölz, syd for München. Flere av disse ble sendt til Finland etterpå, og har således opplevd krig under halvtropiske, såvel som arktiske forhold.

Divisjonen hadde vært i innsats i to fulle år - den ble opprettet mellom Frankrike-felttoget i 1940 og "Barbarossa". Men tilgangen på nye norske frivillige til erstatning for tapene og frabeordringene hadde vært tilfældige. Da angrepet på Sovjet startet, ble det nemlig dannet andre norske frivilligheter, mer norskpreget enn "Viking", og disse slukte etterhvert tilgangen på nye frivillige og erstatningsmannskap for tap i drepte, syke, sårede m.m., som var meget fölbare. De som etter midtsommer 1941 gikk til "Viking", hadde gjerne uttrykt spesialönske om det. I tillegg til tapene hadde dessuten "Viking" i 1943 måttet avgi ett av sine infanteriregimenter, "Nordland", som grunnstamme i en ny divisjon, SS-pansergrenaderdivisjon "Nordland". Vi treffer denne igjen under avsnittet om SS-pansergrenaderregiment "Norge".

Sommeren 1943 markerte det definitive vendepunkt i krigen mot Tyskland. Det som foregikk samtidig i vest, var for skjærmysler å rekne i sammenlikning. Tyskernes enorme fremmarsj i 1941 og 1942 endte med katastrofen i Stalingrad. Men selv etter Stalingrad bölget kampene fram og tilbake, för frontene stivnet til utover våren 1943.

Tyskerne bröt stillheten ved Kursk 4. juli 1943. Under dette angrepet i det bölgende slettelandet 400 kilometer syd for Moskva ble, i löpet av de 7 uker slaget varte,

over 4 millioner mann, 70 000 kanoner, 13 000 stridsvogner, 12 000 fly kastet inn i kampene. Russerne har ikke oppgitt tall, men de er neppe mindre enn dem tyskerne har offentliggjort, sannsynligvis mye større: en halv million mann drept, savnet eller hardt såret, 1 500 stridsvogner, 3000 kanoner, 3500 fly tapt.⁹⁾

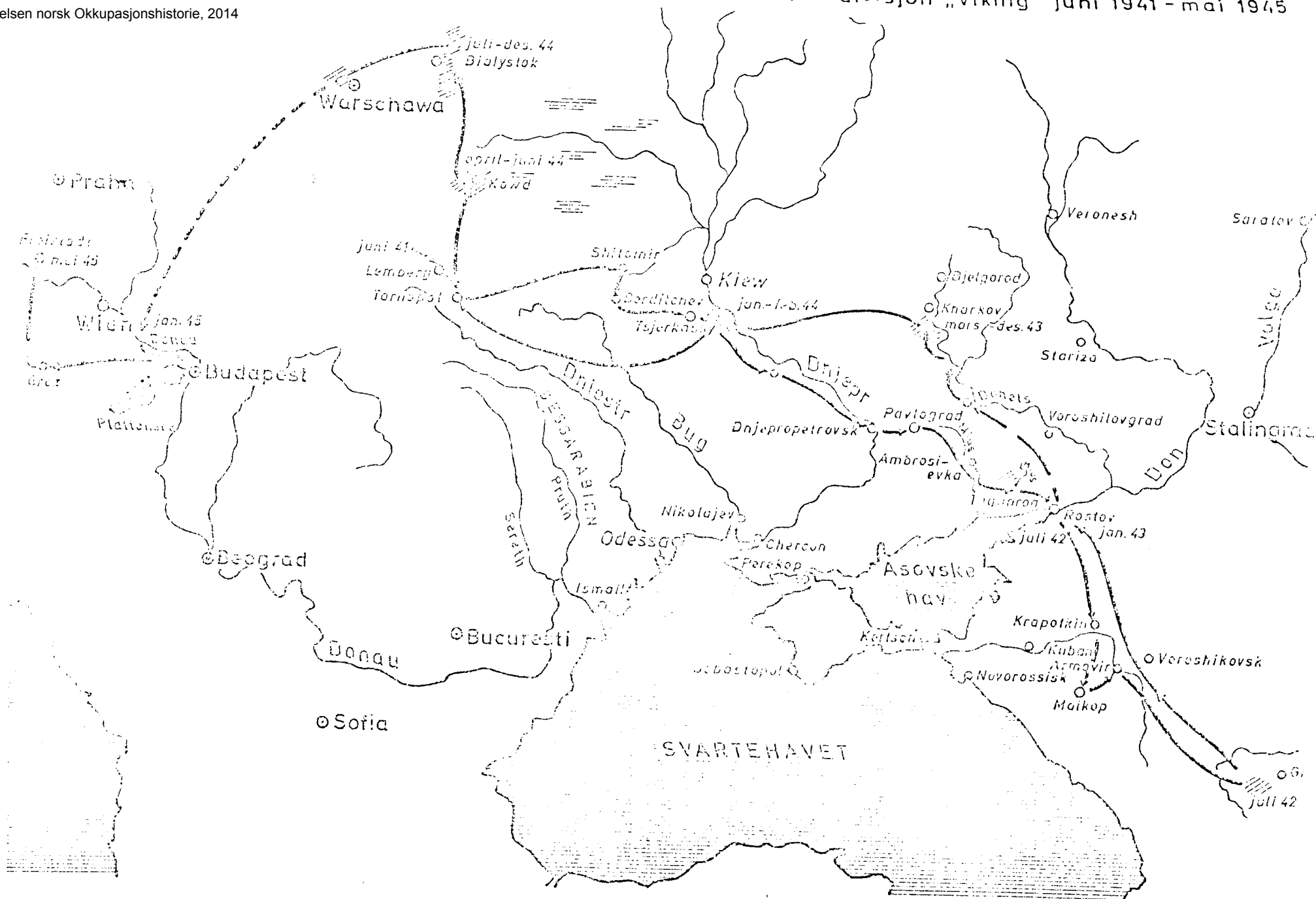
Da angrepet kjørte seg fast, var det definitivt slutt med all strategisk tysk offensiv, nå hadde russerne overtatt føringen. "Viking" ble fortsatt kastet inn i brennpunktene. Men det var en annen slags krig nå, både for de resterende 200 nordmenn og resten av divisjonen. Nå var det å grave seg fast, bli stående lengst mulig, deretter retirere. Hösten 1943 kom "Viking" gjennom Poltava - med monumentet fra Karl XIIIs krig. Mange gjorde sikkert sine refleksjoner om det fåfengte i å slåss mot en likeverdig fiende over de uendelige strekninger; som sikkert andre som fulgte Napoleons rute fra 1812, tenkte sitt. Så videre vestover, over Dnjepr ved Tsjerkassy.

I syd støtte marsjal Konjevs arméer fram, og fikk i februar 1944 kontakt med general Vatutins¹⁰⁾ fortropper ved Svenigorodka. Ni infanteridivisjoner, samt "Viking" var dermed omringet. Bare en liten rest av "Viking" slapp ut, kanskje et par tusen mann. Men divisjonen ble reorganisert og satt inn påny noen måneder senere, mellom Bug og Weichsel.

Siste krigsvinter kom "Viking" med i kampen om Budapest og Wien. Dermed døde divisjonen, som gikk i total oppløsning i traktene rundt Wien. Da var bare en håndfull nordmenn tilbake; av de første frivillige fra 1941 neppe en eneste, unntatt de som hadde flyttet over til roligere frontavsnitt.

Ingen nordmann har noensinne deltatt i så voldsomme slag,

med tilnærmelsesvis så høy tapsprosent, over så endeløse strekninger; som et helt Europa i utstrekning, begge veier, først fram, så tilbake.

NORGES-SS

Norges-SS fulgte som neste skritt, 21. mai 1941. Norges-SS var aldri ment som noen frontformasjon. Allgemeine SS var forbildet. Men storparten av dem som meldte seg dit, kom til fronten ved at Norges-SS alt i sin spede begynnelse ble bondefanget inn i Den norske legion. Opprettelsen foregikk under kuppregede former, da Hirdregiment 7 "Viking" - Osloregimentet - ble mobilisert i Stortingsgata 20 - Høyres hus - klokka 1700, med bare 3 timers varsel, etter ordre fra Hirdens stabssjef Orvar Sæther.

Regimentsfører¹⁾ holdt tale og meddelte at Quisling hadde beordret opprettet en spesialavdeling innen Hirden. Avdelingen skulle ha norsk feltgrå uniform, med hird-distinksjoner og norske infanterivåpen. Regimentsfører¹⁾ meddelte at dette var det første skritt i gjenopprettelsen av en norsk hær, som var blitt avskaffet av Administrasjonsrådet året før .

Etter legeundersøkelse neste dag ble 150 mann sendt til Krigsskolen i Tollbugata 10 for å få uniform. Igjen ble løftet ikke innfridd: I stedet for norsk uniform, fikk de SS-uniform. Bare den tyske ørn var erstattet av hirdarmbind.

Neste dag stilte avdelingen til edsavleggelse til Hitler, som germanernes fører, dernest til Quisling. Så marsjerte den til Frimurerlosjen, der de helt uventet ble mottatt av Himmler som meddelte at de var opptatt i det germanske SS fellesskap, og at eden bandt dem på livstid.

I sin tale betegnet der Reichsführer-SS opptakelse av norske menn i SS (Schutz-Staffeln, dvs. beskyttelseseskadroner) som "et nytt kompromissløst skritt fram mot sammenslutningen av de germanske folk". Han ut-

nevnte etter forslag av Quisling "Jonas Lie, som har deltatt som frivillig i Serbia og Hellas, til Standartenführer ogfører for det norske SS". Den 21. mai ville bli en "merkedag i det germanske folkefelleskap i vår stammes historie"³⁾.

Jonas Lie deltok aktivt ved fronten i flere perioder. Det er karakteristisk for enkelte norske nasjonalsosialistiske ledeses mentalitet og vilje til å utsette seg selv for faren ved frontinnsats - og uredde holdning - og ikke bare å sende andre. Andre NS ministre oppholdt seg også direkte ved fronten. Minister Fuglesang lå således i fremste linje ved Leningrad i flere dager, og Riisnes og Stang hadde også opphold ved fronten. Selv Quisling gjorde anstrengelser for å få komme til fronten.⁴⁾ - likesom ministre og fylkesmenn og andre høye embetsmenn, alle krigsskoleutdannede offiserer, gjentatte ganger søkte seg til fronttjeneste, men ble nektet da Partiet rådde over få kvalifiserte embetsmenn i toppskiktet. Da var det alltid lettere å slippe de unge til. De ble lettest begeistret. Hos mange lå bent frem romantiske forestillinger til grunn når de i øyeblikkets rus meldte seg til krig. Dertil var de oftest ubundet av ekteskap og stillinger. Mange så faren i dette - blant annet ved at de ofte uten motforestillinger, ved dimisjon tok stilling i politiet, noe som førte flere i ulykken - og prøvde å holde igjen, ofte etter henvendelse fra foreldre, men som regel til ingen nytte.

Vi kjenner ikke til noe tilsvarende innenfor London-regjeringen eller i embetsstanden der. Noe sier slikt om mentalitet⁵⁾. Men så var da NS langt på vei K-offiserenes parti.

Neste dag ble avdelingen transportert til Elverum for fire ukers opplæring. Her hadde löytnant Ragnar Berg⁶⁾

ledelsen.

Under oppholdet på Elverum ble angrepet på Sovjetunionen startet. Nå fikk kurset besøk av SS-Gruppenführer Rediess som holdt tale og sa at det var alle SS-menns plikt å delta i kampen mot bolsjevismen. Da noen skrek ja, tok han det som tegn på full enighet. Så ble avdelingen dimittert, men med innkalling til Kongsvinger en uke senere, for videre opplæring.

Under Kongsvinger-tiden kom Terbovens meddelelse om at han ga samtykke til at det ble opprettet en norsk avdeling, Den norske legion. Neste skritt var at Rediess besøkte kurset på ny og meddelte at han hadde fått ordnet det slik at deltakerne skulle danne grunnstammen i Legionen og bli befal. Deretter ble Norges-SS overført til Bjølsen skole i Oslo, hvor frivillige til Legionen ble samlet. De permitterte fikk skriv fra löytnant Berg om at de skulle få være med i Legionen og at alle, under hensyntagen til sin ed, hadde plikt til å møte.

Med den ökende fart som krigen tok med "Barbarossa", kunne intet bli helt som planlagt. Frivillighet i Norges-SS forpliktet ikke til fronttjeneste, men likevel meldte praktisk talt alle 150 mann seg tilbake etter permisjon. De fleste ble fordelt til Legionen, mens noen ble tatt som erstatningsmannskaper til Regiment "Nordland", som fikk drepte og sårede praktisk talt fra første stund av.

Storparten av Norges-SS ble fordelt på respektive 3. og 4. kompani av Bataljon "Viken", under löytnantene K. Aslak Rønning Nesheim og Ragnar Berg, begge egentlig artillerister, Nesheim flyger også. Bergs 4. kompani ble "Viken"s tunge kompani. Kompaniet fikk derfor fortrinnsrett på studenter.⁷⁾ Mens Berg falt under et stridspatroljeoppdrag ved Leningrad, rømte Nesheim til Sverige. Begge var gamle, NS medlemmer såvel i befalskoletiden som ved Krigsskolen.

DEN NORSKE LEGION

Legionen ble opprettet på rikskommissar Terbovens initiativ i dagene 24. - 29. juni 1941. Bilag 2. Legionen skulle settes inn mot bolsjevismen. Bilag 3. Planen var at det skulle opprettes 7 bataljoner, og at landet skulle deles i bataljonsdistrikt, med bataljonssjefene boende hver i sitt distrikt. Bilag 4. Psykologisk sett var dette et lurt trekk, slik det ble grepet til gamle militærtradisjoner for utskrivning og organisasjon.

På den annen side ble det begått så mange dumheter og løftebrudd at tilgangen på frivillige nesten døde bort. Triumfkortet her i landet, der bolsjevikskrekken har vært holdt spill levende helt siden 1917 - til da hadde vi hatt russerfrykten og skjærsliperspionene, som hadde tradisjoner langt tilbake - ble totalt misbrukt. Hva bolsjevikspökelset kunne ha stampet opp av jorden av innsats, kan en bare spekulere over.

I samsvar med bataljonsdistriktsordningen utpekte Quisling kaptein - av krigsskolekullet 1921, Jernkorset 2. klasse - Jörgen Bakke, Mysen, til sjef for den første bataljonen, "Viken".¹⁾

Legionen hadde norsk sentralstab i Oslo og en rekke landsdels- og distriktsvervekontorer - til tyskerne overtok 10. desember 1941. Bilag 5.

Til desember 1941 hadde det meldt seg ca 1900 frivillige, hvorav 1000 mann på den tid fortsatt var i Tyskland til utdannelse og samtrening.

Utbruddet av krigen mellom Tyskland og Sovjetunionen hadde avgjørende betydning i Den annen verdenskrig. Finlands deltaking på tysk side virket sterkt på mange i Norge. Dermed var alliansen Sovjet-Tyskland avviklet.

Kunne ikke dette føre til befrielse av Randstatene, til revisjon av Finlands grense; minst slik den var før Vinterkrigen? Var ikke Norges plass naturlig på Finlands side? Dette ville også sikre vår egen østgrense i Finnmark, slik mange nordmenn så det.

Når vi leser avisene fra denne tid, sommeren 1941, får vi det bestemte inntrykk at propagandaoppropene forteller om en norsk avdeling som skal organiseres og settes inn i Finland. Bilag 6. De unge karene som meldte seg, hadde knapt kjennskap til at tyskerne sto bak; for mange var dette Vinterkrigen i ny versjon. Mange meldte seg direkte til Finlands legasjon i Oslo.²⁾

De første dagene i leiren på Gulskogen ved Drammen var det forbudt med nazihilsen, det var forbudt å snakke om Quisling. Ved utdeling av uniformer på Bjølsen skole i Oslo, der 3. kompani under löytnant Nesheim kom, ble tyske uniformssymboler fjernet. All marsjering skjedde i brun skjorte og delvis uten hodeplagg. Det var helst norske sanger som ble sunget.³⁾

De frivillige skulle inngis inntrykk av en nøytral avdeling politisk sett. Det ble heller ikke snakket om at Legionen måtte bli en Waffen-SS avdeling. Det ble drevet eksersis etter norske reglement, og det var ingen tyskere i leiren.

Få dager før transporten til Tyskland ble de frivillige forelagt kontrakten med Legionen til underskrift. Mange vegret seg for å undertegne. De hevdet at de var frivillige, at det var nok. Kontrakten ble ironisk betegnet som en salgskontrakt for kjøtt og flesk.⁴⁾ I kontrakten sto det at de var forpliktet til fem måneders tjeneste i utlandet, seks måneder i alt.

Bataljonssjefen, kaptein Jörgen Bakke, löytnant Ragnar Berg - nå forfremmet til kaptein - og de andre

ansvarlige offiserer, skulle vite at dette var bedrag av unge, idealistisk innstilte men grønne gutter. Forstod de ikke at dette var en umulighet, var de ikke kvalifisert for ansvaret - og det var de like vel som andre offiserer av sin kategori. Et par av de andre kompanisjefenes realistiske sans for den slags bagateller kan derimot kanskje trekkes i tvil.

Alle oppfattet utlandet som Finland. Det foreligger erklæringer om at Bakke under bataljonsappellen dagen før avreisen uttalte at "innen 24 timer skulle bataljon "Viken" være reiseferdig. Vi skulle gjennomgå et kortere militærkurs i Finland, og så innsettes i den finske armé"⁵⁾ Ansvaret for dette bedraget er først og fremst toppledelsens, fra Quisling selv og nedover, gjennom legionssjefen, major - nå oberst - Kjelstrup og hele hans stab. Oslo-staben var nesten over natten blitt en veritabel generalstab, med toppkvalifiserte offiserer fra den tidligere generalstab i nøkkelstillingene. Ikke bare det. Et landsdels- og distriktsnett av vervingsoffiserer⁶⁾ var også i funksjon nesten over natten.

Mange nordmenn tenkte denne sommeren at Norges plass var ved Finlands side. Legionen ble dannet i det psykologiske øyeblikk, under slagordet: "Hjelp broderfolket". Det skulle bli en ren norsk avdeling, i norske uniformer, med norske våpen, under norsk befal. Tyske Hoheitsabzeichen⁷⁾ ble sprettet av uniformsjakker. Noen festet norske kokarder i stedet. Det ble poengtert at norsk materiell ikke var foreldet. Senere måtte tyske emblemer igjen festes på uniformsplaggene, men de fleste saboterte SS runene.⁸⁾

Enkelte beretninger om stemningen blant de frivillige sommeren 1941, forteller om en optimistisk, nasjonal stemning. En morgen dukket en av kompanisjefene, Henrik Brun fra Uvdal, av alle - selv nå tretti år

senere - omtalt som "Jernhenrik", opp med et stort norsk splittflagg. Ved parade ble flagget heist. Mange gråt. Da de sang "Ja, vi elsker", med særlig vekt på "Også vi når det blir krevet", blir dette betegnet som toppunktet i stemningsrusen og som et stort øyeblikk.

Kaptein Brun ble hjemsendt før tiden, fordi han kom på kant med alt og alle, særlig alt tysk. Men han skulle ordne alt til det beste. Hans avskjedsord til kameratene var: "Tross alt, gutter, dere kjenner Norges ære brenne i hjertene. Hold ut, karer, hold ut!"⁹⁾

Det hevdes av enkelte at selv de overordnede offiserene var i villrede. Selv Bakke skulle ha hatt sterke innvendinger. Men han blir betegnet som en svak karakter, som böyde unna i motgang. Ragnar Berg ville mer enn gjerne overta på dette tidspunkt, opptrådte også temmelig provoserende. Den alminnelige oppfatningen var imidlertid at kaptein Ola Fritzner - nå politimajor, senere politioberst - skulle komme og overta bataljonen - helt til rittmester Arthur Qvist ankom.

Store planer og forhåpninger knyttet seg til Legionen. Hundrevis norsk befal av alle grader og kategorier sendte ut et offisersopprop som utover sommeren og høsten 1941 ble gjentatt med stadig nye underskrifter i alle landets aviser. Mange frivillige nevner spesielt dette oppropet som medvirkende til at de meldte seg. Flere frontkjempere oppgir i samtaler at det var en "voldsom offisersoppslutning - som rimelig var". Det anbefales at vi tar det "med mange klyper salt, når det påstås at navnene deres bare ble satt opp på listene under oppropet. Svært mange var for raske - for seg selv!" Senere angret enkelte og fikk kalde føtter. Sett at tyskerne likevel ikke seiret? Mange av underskriverne håpet på denne måten å få til en reorganisasjon av den norske hær.¹⁰⁾

De aller fleste frontkjempere i Legionen oppgir disse hovedgrunner for å melde seg: Kampen mot bolsjevismen, solidaritet mot Finland, gjenopprettelse av en norsk hær. Prioritetsrekkefølgen kan variere, men hos nesten alle står disse som de dominerende merkesaker for å delta. Vi skal komme tilbake til motivene i større detalj senere.

Egentlig var det intet spesielt ved Den norske legion. Det viktigste nye var at propagandamakerne fikk sterke kort på hånden. Premissene for opptakelse var tilsvarende dem for Regiment "Nordland", selv om kontrakttiden bare var 6 måneder - om også rette vedkommende offiserer, som fant på dette, med god grunn kan beskyldes for å ha fart med bondefangeri. I praksis fikk den korte kontrakttiden liten betydning, annet enn negativt, som nok et løftebrudd. Legionærene kom til å tjenestgjøre praktisk talt i 2 år; flertallet av dem som ikke ble drept eller alvorlig såret, enda lenger, i andre avdelinger. Det egentlige nye var at bolsjevikspøkelset nå kunne utnyttes i vervepropagandaen, og at nordmennene ble holdt samlet.

Bolsjevikpropagandaen ble utnyttet maksimalt helt til slutt, men oppfordringene om å kjempe skulder ved skulder med finnene måtte snart dempes ned, da Legionen i stedet for å bli sendt til Finland, ble fløyet til Leningradfronten. Oppslutningen var meget stor i førstningen. Den 10. august 1941 hadde det meldt seg over 1700 mann. Ikke så få av disse ombestemte seg imidlertid og trakk seg tilbake, da de fikk rede på at øvelsene her hjemme foregikk uten våpen og utstyr og at utdannelsen med våpen skulle finne sted i Tyskland.¹¹⁾

Massen av frivillige var altså først og fremst opptatt av å kjempe mot bolsjevismen, og kampen skulle foregå i Finland. Legionens første emblem hadde symptomatisk

nok et finsk og et norsk flagg, og påklebemerke for postforsendelser, også med norsk og finsk flagg, ble utgitt. Men mange av offiserene som bygget opp Legionen var mer interessert i å organisere noe som kunne bli generalstab i den kommende norske hær de hadde i tankene, enn i selv å kjempe aktivt. De regnet naturligvis med at anledningen til å drive stabsoppbyggingen hjemme i Norge måtte kjøpes gjennom innsats ved fronten. Til det hadde de de frivillige.

Avdelingssjefen i Fallingbostel, Bakke, og sjefen for Oslo-staben - han fortsetter å kalle den Legionsstaben, misvisende nå Legionen var i Tyskland -, Kjelstrup, med stabssjef Hans Petter L'organge - nok en ener og pre-seterist fra såvel Krigsskolen 1923 som Stabsskolen 1925 - samt avdelingssjefer, må holdes felles ansvarlig for den senere utvikling - som forøvrig endte med krigsrettssak og en masse papir.

Bakke var heller ingen sterk personlighet, han lot seg lett overtale¹²⁾. Han ville mer enn gjerne opptre som sjef, men var mest av alt skolemester - hadde vært skolebestyrer storparten av tiden etter Krigsskolen. Han blir betegnet som speiderfører, og snakket dessuten for mye etter et par glass.

Helt uforberedt fikk de frivillige beskjed om, etter 3 ukers karantene i leiren, at Legionen var undergitt tysk militærlov, og at SS-Obergruppenführer og sjef for Führungsamt i Berlin, Jüttner, var Legionens øverste sjef.

Slik var reglene. Hvis de ikke visste det för, hadde de norske sjefene plikt på seg til å skaffe seg rede på slike bestemmelser allerede fra det øyeblikk de begynte å arbeide med å sette opp en frivilligheten. De ville ha vunnet på det. Lureri, selv om de ansvarlige mente det var gjort i den beste hensikt, går sjelden i spørsmål

om liv og död, spesielt ikke overfor idealistisk innstilt ungdom - som storparten av de frivillige var på sin avvikende måte.

Tyskerne gjennomskuet planene om en slags overdimensjonert generalstab i Oslo, og hevdet at de ennå ikke anså tiden moden for et større "Aufbau" i Norge, noe stabsbyråkrati var tyskerne ikke interessert i. De ønsket nok soldater og erstatning for tapene. Et rekrutteringskontor og en depotavdeling var deres behov, mens de norske offisersinteresser startet i den andre enden av problemet: Major, nå oberst, Kjelstrup, hentet tidligere generalstabsoffiserer, glimrende kvalifisert etter norske kriterier, enere fra Krigsskolen og Stabskolen (Bilag 7). ----- Man hadde dessuten i SS-ledelsen i Berlin "inntrykk av at nordmennene holdt så meget på formene at det gikk ut over en hurtig oppsetning og deltakelse i krigen. Etterpå skulle nok forholdene bli ordnet til alles tilfredshet, nå gjaldt det å være med før det ble slutt, slik at vi kunne bli part ved forhandlingsbordet. Det hersket en viss skeptisk innstilling til den store staben i Oslo, man syntes ikke det var nødvendig med dette store apparat nå, det var bedre bruk for offiserene i øvelsesleiren".¹³⁾

Likevel slår det en at dersom tyskerne hadde vært litt mindre firkantet og bedre psykologer, kunne norsk frivilliginnsats fått større dimensjoner, nå da bolsjevikspökelset kunne mobiliseres i propagandaen. Spörsmalet er i virkeligheten om noe folk som aldri har vært i krig med det russiske, til de grader som det norske har hatt en oppkonstruert russerangst, siden 1917 bolsjevikangst?

Planene og de opprinnelige forhåpninger stötte imidlertid på en rekke skjær. Arbeidet fortsatte likevel som om intet var skjedd. Snart viste det seg at selv ikke finnene var udelt begeistret for den norske hjelp de var tiltenkt - til tross for at Finlands generalkonsul

Helström med brask og bram deltok aktivt i det første store vervemöte i Oslo.¹⁴⁾

Finnene spilte på 2 hester. De var i krig med Sovjet. Overfor vestmaktene prøvde de likevel å bibeholde sin nøytralitet. Det var årsaken til at Finland ikke ønsket å ta parti i indre norske forhold, nemlig konflikten mellom Nygårdsvoldregjeringen og NS styret.

Det var tyske tropper i Finland. En armé kjempet seg gjennom Nord-Karelen mot Murmansk-banen. Det burde derfor ha vært mulig å få sette Legionen inn i Finland, som selvstendig bataljonsenhet i en tysk brigade, for eksempel. Under oppsettings- og utdanningsperioden var det alminnelig antatt hos de frivillige, som nevnt, at de skulle settes inn i Finland. De ble da også omtalt som Finlandslegionærene i pressen.

Propagandaen om norske våpen og uniform var tvilsom, for offiserene i Oslostaben måtte vite at gammelt norsk intendantur- og våpenteknisk materiell ikke var godt nok i en krig i øst. Det "elendige" utstyret hadde vært et hovedanklagepunkt mot politikerne i det meste av mellomkrigstiden, og en medvirkende grunn til at så mange offiserer ble NS, eller sympatiserte med partiet, uten formelt å melde seg inn. Det eksisterende utstyret var ikke blitt bedre i mellomtiden heller!

Derfor ble det tyske SS-uniformer med norsk løve på kragen i stedet for SS-runene og norsk flagg på armen. Siden våpnene var tyske, trengtes tyske instruktører. Og siden Legionen nødvendigvis måtte inngå i en tysk operativ enhet - langt mer så i Russland selv, med sammenhengende stillingskrigsfront, som ved Leningrad, enn i Finland, der taktiske enheter tildels kunne operere selvstendig - måtte taktikk og teknikk naturligvis innpasses i tysk system. Enda en grunn for tyske instruk-

törer og overordnet ledelse - på tilsvarende måte som norske styrker i Storbritannia brukte engelske uniformer, engelske våpen, materiell og utstyr, og fikk sin grunnleggende utdanning av engelske instruktører. Der også ble battledressen og øvrig utstyr gitt norske tillempninger, som norsk stjerne i stedet for engelsk, sersjant- og korporalvinkler ble snudd opp-ned i forhold til de engelske tilsvarende, osv.

Enden ble at Legionen skulle utdannes ved Fallingbostel, nord for Hannover. Under Fallingbostel-tiden ble Legionen i betydelig grad redusert. Mange ble sykmeldt - treningen var hard - andre reiste hjem etter 6 måneder, ved den strengt formelle kontrakttidens utløp. Brytningen mellom nasjonale og militære hensyn gikk videre, og med Oslo-stabens særinteresser å ivareta ved siden av, kom det til sterke kompetansestridigheter mellom den og avdelings-sjefen i Fallingbostel, Bakke.

For å fylle rekkene måtte Hirden stille et kompani. Omkostningene ble dekket av bidrag. Det ble snart klart at Legionens forvaltning ikke var tilfredsstillende. Tyskerne brukte iallfall dette, i desember 1941, som påskudd til å oppløse staben i Oslo.

Tysk militærvesen var lite byråkratisk. Det norske systemet med enhetsbefal der tyskerne skjelnnet rigoröst mellom offiserer og underoffiserer, ble ikke fulgt. Det var gjerne krigserfarne underoffiserer, ofte såret både en og flere ganger, som ble sendt på offisersskolene. De norske frivilligavdelingene fikk etter hvert en rekke slike offiserer, med lang krigserfaring bak seg. Mange hadde begynt sin karriere som menige i regiment "Nordland".

Ønsket om å komme til fronten var sterkt, hevder de intervjuete, og mindre skuffelser lot seg glemme. De skuffelsene som måtte bæres sommer og høst 1941 kunne kanskje ha vært unngått, dersom stabens offiserer i Oslo hadde hatt et mer realistisk syn på problemene, slik at det ikke var blitt

offentliggjort betingelser, som eksempelvis om tjenestetidens lengde, norske uniformer og distinksjoner, opplæring i Norge og innsats i Finland. Dette burde en virkelig fører greid å utvirke adgang til, men ikke Quisling. Quisling var bare svak og mentalt usikker. Det forbauser at ikke tyskerne straks satte en stopper for den slags ønsketenkning.

Innrykningen begynte i juli 1941, og den ferdige avdeling kom til fronten i februar 1942. Målet var at Legionen skulle greie seg med norsk befal, men det skortet stygt på krigserfaring og kjennskap til tysk organisasjon, taktikk og våpen. Legionen fikk derfor tyske "Beratere" (rådgivere). Størsteparten av de norske instruktører hadde vært befal i hæren. Legionen ble organisert i en forsterket bataljon på tre geværkompanier, med ett mg 34 i hvert lag og to lette bombekastere i hvert kompani. Dessuten et tungt kompani med tunge maskingevær og bombekastere. Forsterkningen var ett panservernkompani, oppsatt med 37 mm kanoner. Avdelingen hadde hestetren, supplert med noen lastebiler og motorsykler.

Etter ca fem måneder i Fallingbostel ble legionssjefen, SS-Sturmbannführer Bakke i desember 1941 avløst av rittmester Arthur Quist.¹⁵⁾ Mens Bakke var NS medlem helt fra starten i 1933, meldte Quist seg først inn i september 1940. Quists begrunnelse er representativ for et stort antall offiserer: Han meldte seg inn i NS for å virke for Norges selvstendighet, ved å delta i gjenoppbyggingen av forsvaret. Det hevdes likevel¹⁶⁾ at Quist aldri ble regnet som skikkelig NS. For ham var militær disiplin det avgjørende, mens de gamle medlemmer i NS la hovedvekten på det ideologiske. De ideologisk bevisste var, etter de gamle NS medlemmers oppfatning, langt bedre forkjempere for saken, også i krig, enn de som bare støttet seg til militær disiplin -

slikt oppfattet mange som kadaverdisiplin.

Som kjent gammel ryttersportsmann - olympiadelter 1928 og 1936, sølvmedaljevinner 1936 - anså han gjenreising av Norges Rytterforbund som viktig. Var kommisarisk leder for Forbundet fra 1940. Tyskerne ville i alle fall seire, vi skulle skape en effektiv norsk krigsmakt gjennom Legionen. Quist visste godt at den påtenkte innsats i Finland også ville støtte Tyskland, men det var av underordnet betydning. Bolsjevismen - ikke Russland - var nemlig hovedfienden. Dog gikk han inn for å bevare Legionen som nasjonal avdeling, hevder legionærer vi har intervjuet.

I februar 1942 kom "Viken" til Leningradfronten.

18. februar begynte etappen fra Stettin til fronten, i 110 Junker 52 maskiner, direkte skaffet tilveie fra Rommels Afrika-korps, og så iskalde at "beltespennene frøs fast i flykroppen som var bare blanke metallhylsteret. Vinteren 1941 - 42 var den kaldeste i manns minne¹⁷⁾, med en gjennomsnittstemperatur på $+ 13^{\circ}\text{C}$ i desember og $+ 20^{\circ}\text{C}$ i januar, og bakken var hard som jern. Reisen gikk over Königsberg-Riga-Luga, i sno og bitende kulde. I løpet av en ukes tid var hele bataljonen på plass i skyttergravene."¹⁸⁾

Leningrad-avsnittet ble ledet av der Höhere SS- und Polizeiführer für das Ostland, SS-Obergruppenführer Friedrich Jeckeln og styrken hans ble betegnet Kampgruppe Jeckeln. Jeckeln hadde tiltro til nordmennene. Til minister Fuglesang sa han stolt: "Wo die Norweger stehen kommen die Russen nie durch". Han ville gjerne ha flere nordmenn. Mange av de frivillige ba derimot Fuglesang om hjelp til å bli dimittert i samsvar med kontrakten. Da Fuglesang tok dette opp med SS-Obergruppenführer Berger, svarte denne at i så fall måtte det komme erstatning fra Norge. NS ledelsen var også lite tilfreds med måten SS-Leitstelle i Oslo sørget for de frivilliges familier på. Man vegret seg også

for å sende enebarn eller andre med spesielle forpliktelser, selv om de meldte seg. Det ble dog sendt navnene på 700 frivillige til SS-Sturmbannführer Leib i SS-Leitstelle Norwegen, for at disse skulle erstatte slike som ville dimitteres. Legionen skulle fortsette - som en ny Legion med nytt mannskap.

Senere sjefer i Legionens tid var først SS-Standartenführer Klingermann, deretter SS-Standartenführer Fritzthum.

Hvorfor ikke Finland? Meningen var hele tiden at Legionen skulle dit. Innsats i Finland var vesentlig for NS. Helt siden tidlig på nyåret hadde Legionen ligget i Stettin og ventet på at isforholdene i Östersjön skulle muliggjøre overføring dit. Da det varte og rakk, ble det Leningrad-avsnittet isteden. Nærmere Finland kunne den ikke komme. Avstanden var ikke større enn at "moderne langtrevkende artilleri fra finsk område kunne skyte inn i millionbyen".¹⁹⁾ Det var bl.a. denne faren Sovjet ønsket å eliminere gjennom de mislykte forhandlingene som endte i Vinterkrigen. Vinterkrigen sluttet med en traktat som flyttet Sovjet-grensen ca 160 kilometer nordover fra Leningrad, en 30-års leiekontrakt på Hangöhalvöya og noen mindre territorielle innrømmelser. Vi kan bare spekulere over hva som ville skjedd uten denne grenseflyttingen. Spørsmålet er om ikke Leningrad ville falt? Følgen av dette kunne blitt tysk seier i øst og dermed tysk seier i Den annen verdenskrig.

Berettigelsen av russernes engstelse skulle til fulle være godtgjort gjennom det som skjedde ved Leningrad etter 22. juni 1941.²⁰⁾ Det var formodentlig for tyskerne visse lokalt urovekkende tegn på Leningrad-avsnittet uken før 18. februar som avgjorde saken. Således brøt russerne gjennom nærblokaden av storbyen 12. februar, og bare seks dager senere var forflytningen av Legionen dit i gang. Men legionærene trodde hele tiden at de

skulle til Finland. "Helt til vi satt foran Leningrad, trodde vi at løftet ville bli holdt. Vi hadde fått det fornyet i Stettin. Nå ble vi trøstet med at vi hadde finnene like i nærheten, at det bare var litt is mellom dem og oss"²¹⁾ Her ble styrken i ett år og hadde 180 falne, derav 158 begravd på krigskirkegården i Duderhof West, pluss de mange som døde av sårene senere - et høyt tall etter vestlig norm, men langt under gjennomsnittet på Östfronten.

To legionærer deserterte og endte i russisk fangenskap. De som deltok vinteren 1941/42 ble tildelt Vinterkrigsmetaljen, også kalt Medaljen for frosset kjøtt.²²⁾ To norske sykesøstre sluttet seg til Legionen allerede i åpningsfasen, og snart sluttet flere seg til. Bare en frontsøster falt her.²³⁾

En enkel, sammenhengende skyttergrav var trukket rundt Leningrad. "Viken" lå hele tiden nær Finskebukta. I nordvest gikk skyttergrava helt inn til forstaden Urizk, og man kunne forøvrig hele tiden se byens silhuett. Beboelsesbunkerne lå tett bak med en løpegrav imellom. De tålte fulltreffere fra bombekastere og lett artilleri. Avstanden til de russiske stillinger varierte mellom 50 og 500 meter.

Fra Pulkowo-høyden ved bygrensa hadde russerne innsyn i Legionens stillinger. Tyskerne prøvde høsten 1941 gjentatte ganger å erobre denne høyden, men greide det aldri. Fra denne høyden, en 60 meter høy åskam sydvest for Leningrad, var hele Leningrad synlig.²⁴⁾ Ved en anledning trengte tyskerne dypt inn i byen, men måtte trekke seg ut igjen. Legionen avløste den tyske enheten som hadde vært inne i Leningrad. Tyskerne ble forflyttet til Ilmensjøen, og ble senere utslettet der.²⁵⁾

Leningrad-avsnittet var sekundærfront. Infanteriet hadde liten kampkraft og holdt bare vaktlinjen. Det var sjelden kamphandlinger om dagen, om natta ble det drevet oppklaring. Å ha full kontroll til enhver tid var umulig. Enkeltposter var vanligst første vinteren. Senere bruktes dobbeltposter, og avstanden mellom disse kunne være opp til 300 meter. Men også patruljerende poster ble brukt.

Foran forreste linje hadde infanteriet innskutte sperreildbelter for bombekastere og mitraljører, og lenger bak sto artilleriet, en sterk moralsk støtte for karene fremme i grava.

Ettervinteren 1942 var lang og hard og en sterk påkjenning, spesielt fordi vinterutrustningen ikke kom fram i tide. Våren og sommeren 1942 satte russerne inn noe større angrep. Da la flere batterier ild mot smale avsnitt i en times tid, før infanteriet angrep. Mot russernes T-34 stridsvogner som begynte å opptre, var Legionens 37 mm panservern nokså virkningsløst. På slutten fikk Legionen nye 75 mm panservernkanoner som var effektive.

Heller ikke russerne ofret førsteklasses tropper på Leningrad-avsnittet. Foreløpig var oppgaven å holde fronten. Derfor sto det heller ikke reserver bak, som kunne ha utnyttet et gjennombrudd. Da et russisk angrep i juli 1942 mot Staro Panovo bröt igjennom, kunne gjennombruddet ikke utvides, fordi de ikke hadde tropper til å fortsette angrepet. Men det var ikke Legionen som holdt Staro Panovo.

Legionen satte aldri inn noe egentlig angrep. I april 1942 gikk en av kompanisjefene, SS-Hauptsturmführer Berg, ut med 2 lag for å ta fanger. Han kom

aldri tilbake, og alle unntatt 2 mann var såret. Ragnar Berg var ung, energisk og innstilt på å overta som bataljonens sjef.²⁶⁾ Han var sjef for 4. kompani, "et mannfolk å se på; forgudet av kompaniet".

Fordi Hirden stilte så mye folk til Legionen, ble den tappet for folk. Stabssjefen Orvar Sæther, lærer, vernepliktig fenrik og veteranmedlem i NS, som sterkt hadde medvirket til dette, ble derfor erstattet av en annen hirdveteran, Thorvald Thronsen, en ung löytnant - Krigsskolekullet 1939 - som hadde meldt seg frivillig og som deltok i divisjon "Viking". Thronsens innsats i 1940 var svak - han ville helst ha blitt sivilingeniør, som faren, men "moren ønsket en sønn i löytnantsuniform"²⁷⁾ - som også Quists innsats i 1940, mens Bakke ikke deltok i det hele tatt, bl.a. takket være hans eget regiment og det forhold at han ble arrestert som spion. Deres frivillighet henger formodentlig^{delvis} sammen med behovet for å rette opp selvrespekten som effektive offiserer.

Sæther ble fjernet over i Lærersambandet - der han så langt fra hadde noen lykkelig hånd - mens Thronsen gikk i gang med å reorganisere Hirden. Navnet "Viken" forsvant etterhvert, da det ikke lyktes å få reist flere bataljoner. Depotavdelingen i Holmestrand hadde mer enn nok med å erstatte tapene i falne og sårede og dimitterte, og Den norske legion, eller bare Legionen ble snart betegnelsen på styrken. Blant kompanisjefene falt to: SS-Hauptsturmführer Ragnar Berg og ulönt löytnant Thomas Sandborg,²⁸⁾ cand.jur. og rådmann i Drammen.

Av de øvrige bør nevnes Olaf T. Lindvig, fenrik för krigsen, nå tilleggsutdannet - sammen med Frode Halle og marinefenrik Tor Marstrander - ikke i Bad Tölz, men ved en kompanisjefskole i Paris, en panserskole og en

taktisk skole i Tyskland. Lindvig avanserte til SS-Hauptsturmführer. Han ble såret meget alvorlig, tre ganger i alt, var en uvanlig dyktig offiser, og fikk en dom²⁹⁾ som virker usedvanlig høy sammenliknet med øvrig befal av sin kategori. Videre Karsten Sveen, også fenrik fra før krigen, også såret ved Leningrad, som også avanserte til SS-Hauptsturmführer. Sveen kom fra et utpreget NS miljø - med seks søsken som alle var NS, og fru Sveen³⁰⁾ hadde vært NS siden 1936.

Både Lindvig og Sveen^{A)} utmerket seg under felttoget i 1940. Da de ble kompanisjefer i Legionen, erstattet de to som sendtes hjem før avdelingen kom til fronten, nemlig Henrik Brun og Fritjof Wraal. De var begge unge, harde, effektive og vant respekt. Enkelte så likevel på dem og på Ragnar Berg som vel mye SS orienterte offiserer, og følte seg ikke helt sikre på hvor de hadde dem.³⁰⁾

Henrik Brun var før krigen ulønt kaptein, av den kategori som før 1930 - hørordningen gikk ett år på Krigsskolen - en utdanning som noenlunde tilsvarte den senere befalskole og den samtidige avslutningsklasse ved de gamle underoffisersskoler. Fritjof Sverre Wraal er formodentlig ett av de særtilfellene som medvirket til at frontkjemperbevegelsen ble stemplet både som litt av en lanseknektbevegelse og som fristed for avvikende elementer. Han hadde deltatt som frivillig i Vinterkrigen, og har senere operert med grader og tillagt seg utdanning som må være tildels fri fantasi. Fra Vinterkrigen dro han rett hjem og deltok i felttoget her, både i Syd- og i Nord-Norge. I begynnelsen av Legionsperioden har han spilt en viss rolle, også gjennom opptreden i NRK. Han ble dog snart sendt hjem igjen til Norge. Senere ble han stilt for tysk krigsrett og dømt til to år og ni måneders fengsel for diverse ankepunkter. Etter å ha sonet noe av straffen ble han sendt til Östfronten, i en straffeavdeling. Sommer

ble han tatt til fange av rissene, etter å ha
sitt såret for fjerde gang. Han returnerte til Norge
1946.

var "medlem i Fedrelandslaget og Unge Frisinnede
stemte på Frisinnede Venstre ved valg".^{B)} (dok. 12)
gordet "kjemp for Nordens frihet i Finland .. var
lösenet for meg ... Jeg har sett bolsjevismen
en fare - hvilket jo også ble fremholdt av våre
myndigheter". Saksdokumentene vitner om en fan-
st og lykkeridder.

SS- og Politikompani under ulönt kaptein, nå SS-
Hauptsturmführer Jonas Lie³¹⁾ var underlagt Legionen
under sin fronttjeneste. Jonas Lie var av offisers-
kategorien som gikk ett år ved Krigsskolen - en meget
vanlig utdanning blant unge menn med artium, og som
enten ikke rakk opp i konkurransen om å fortsette to
år til og bli yrkesoffiser K. Det kunne være andre
grunner også, for eksempel det å ha en viss inntekt
gjennom tjenestegjøring om sommeren, eksempelvis under
et studium, og uten ønske om aktiv offiserskarriere.
Legionen hadde periodevis tre marineoffiserer som kom-
panisjefer, nemlig löytnant Finn Finson og marinefen-
rikene Tor Marstrander og Hans Georg Holter.

Finson, som skiftet navn - fra Halvorsen - i 1940,
var sitt kulls bestemann ved Sjøkrigsskolen 1930 - 35,
gikk Statens gymnastikkskole,
og var som eldste norske offiser under "Altmark"-affären
i Jössingfjord 16. februar 1940, sjef for eskortefar-
toyene.

Finson hadde vært medlem i Fedrelandslaget siden 1928,
mens faren i 1936 sluttet seg til NS.

Finson var kompanisjef i Legionen med kapteins grad
(SS-Hauptsturmführer) praktisk talt hele tiden, men
ledet også som bataljonskommandør, og ble i april

1943 forfremmet til SS-Sturmbannführer.

Finson ble medlem av NS først under Fallingbostel-tiden. Han blir omtalt som en svak mann som "plapret med, ofte enig med tyskerne"³²⁾. Han var senere politioberst.

De to andre marineoffiserene gikk fortsatt ved Sjøkrigsskolen 9. april. De deltok til lands med heder i 1940, fordi det ikke var noen marine å slåss i. Begge var NS - Marstrander hadde vært NS fra 1933.³³⁾ De meldte seg frivillig mot bolsjevismen, for å stå solidarisk med Finland og for å gjenreise et norsk forsvar. Marstrander, som ble hardt såret på Östfronten, ble såret i 1940 også, under angrep på tyske fallskjerm-soldater ved Dombås.

Vi skal komme tilbake til hva slags ungdom det var som meldte seg frivillig, hva slags arv de bar på, deres miljø m.m. Det synes dog klart at vi til nå stort sett har truffet to slags offiserer: Den store gruppen, av varierende offiserskategorier - også marineoffiserer - meldte seg for å slåss mot bolsjevismen, men samtidig for å fremme den storgermanske tanken. Hos mange var den ideologiske og politiske innsikt sterkere enn den militære.

Den andre gruppen tilhørte mer homogent den fagmilitære kategori, flere var ikke medlemmer av NS. Mange av disse finner vi ved staben i Oslo eller ved landsdels- og distriktsstabene. Flere var skuffet over at staben i Oslo ikke ble det de hadde tenkt, og at det i Den norske legion ble bare én avdeling av bataljonsstørrelse, slik at de høyere stillinger ikke ble flere. Det hevdes at det var disse som gjorde det mulig for tyskerne å sjalte seg inn over alt.³⁴⁾

Det hevdes også at avdelingssjefen storparten av tiden³⁵⁾

ikke ville ha NS propaganda. For ham var oppgaven to-
sidig: a) å bekjempe bolsjevismen, b) å få gjenopprettet
en norsk hær. Derfor måtte Legionærene gå inn for å lære,
de måtte ikke glemme at de var noedmenn, og med hensyn
til NS, pleide han å si: "gi faen i det derre!"³⁶⁾

Slik greide han til en viss grad å holde på noen selv-
stendighet, så Legionen ikke ble splittet opp og for-
delt på tyske enheter.

Tidlig i 1943 ble det klart at Legionen skulle hjem.
Opprinnelig var legionærene blitt vervet for 6 måneder -
i seg selv en meningsløshet som satte vondt blod og
skapte mye rot. Ansvarer for dette kan bare være Oslo-
stabens. I mellomkrigs-Norge var det få ting offiserene
hadde rast mer mot enn de korte rekruttskolene, mens
man nå propaganderte for det enda mer umulige, nemlig
å verve frivillige - med det tidsspille slikt måtte inne-
bære under de rådende forhold - utdanne og øve dem for
krig - alt med ukjent utstyr og utrustning, som selv
instruktørene ikke kjente - transportere styrken til en
front tusenvis kilometer fra Norge; og på toppen av det
hele ha tid igjen til å delta i krigen før de 6 måneder
var ute!

At det hastet, var så. Russlands-felttoget var nettopp
begynt, og på tysk hold reknet man med at krigen ville
bli kortvarig. Likevel var det klart for alle som ville
se, at krigen ikke var vunnet i en håndvending, allerede
før Legionen ankom til fronten. Allerede i desember 1941
kjempet general - senere marsjal - Meretskova 4. armé
seg inn i Tikhvin.³⁷⁾ Dagen etter var byen igjen på
sovjetiske hender, etter at tyskerne hadde holdt den
i en måned. Gjenerobringen av Tikhvin på beleiringens
syttiende dag var det første tegn på at linjene omkring
Leningrad kunne holdes, at tyskerne ikke ville klare å
legge en jernring nummer to rundt byen, og at deres

dröm om å ta Volgoda og dermed avskjære Moskva bakfra og bryte forbindelsen med utenverdenen, ikke ville gå i oppfyllelse.

I januar 1942 satte Meretskov på Volkhovfronten og general Fedjuninski på Leningradfronten i gang sitt koordinerte angrep for å gjenerobre vei- og jernbaneforbindelsen Moskva - Leningrad. Det var i denne fasen Legionen ble sendt til Leningradfronten i stedet for Finland. Disse kampene pågikk hele vinteren. Tyskerne bet seg fast i sine stillinger, og samtidig hadde en mer initiativrik överstkommanderende, generaloberst v. Kuchler, avløst den aldrende v. Leeb.

Etter diskusjon gikk de frivillige med på at de 6 måneder skulle tolkes som 5 måneder utenlands, pluss en måned til resten, uten at dette endrer stort på realitetene.

De 6 måneder ble til ett år, krigen begynte å gå den gale veien for tyskerne - som hadde vanskelig for å forstå at soldater skulle kunne si opp arbeidet og reise hjem.

Nærmere 2 år gikk før Legionen kunne forlate Leningradfronten. Før avreise ble det holdt en oppstilling på krigskirkegården i Krasnoje Sielo, like bak Legionens frontavsnitt. 158 trekors over nordmenn var det blitt på det ene frontåret, andre var savnet, følgelig ikke reknet med selv om de var døde. Tallet er skremmende høyt etter norsk - også etter vestlig standard i Den annen verdenskrig. På Östfronten, der krigen i Europa ble gjort, var det ikke over gjennomsnittet, tapene på primærfrontene var tildels langt større på begge sider. Ikke desto mindre hevder Harrison E. Salisbury³⁸⁾ at verdenshistorien ikke kjenner eksempler på verre tragedier enn den som rammet det sultende Leningrad.

Det døde, sier han³⁹⁾, flere mennesker i Leningrad enn i noen annen by i historisk tid - mer enn 10 ganger så mange som i Hiroshima. Beleiringen av Leningrad var enestående i historien. Det er rimelig å anta⁴⁰⁾ at det samlede tall på falne og omkomne må ha vært mellom 1,3 og 1,5 millioner. I tillegg kommer de uvanlig mange hardt sårede, hvorav atskillige døde senere av sårene. Så har da heller aldri norske avdelinger noensinne hatt tilnærmelsesvis slike tap som de frivillige på Östfronten. Likevel ble over 300 av legionærene frivillig tilbake i leiren i Grafenwöhr i Bayern, da kameratene dro hjem til Norge. Mange av dem som reiste hjem i denne omgang, møter vi ellers også igjen senere på andre fronter.

Å hevde at de frivillige ikke var idealister, er så langt fra virkeligheten som mulig - noe som også klart går fram av de ca 200 landssviksakene mot frontkjempere vi har gjennomgått. At idealismen var misforstått, kan så men hende. Det er en vurderingssak. Jeg kunne aldri ha gått den veien - men så er vi mennesker langt på vei produkt av arv og miljø, noe landssviksakene til fulle viser. Men det skal vi komme tilbake til.

I Legionens tid på Leningradavsnittet var dette mer sekundærfront enn det skulle bli ett år senere. I Legionens tid gjaldt det for russerne å holde Leningrad, all tanke på angrep og forskyvning av fronten bort fra millionbyen måtte utstå i første omgang; foreløpig gjaldt det å konsentrere kreftene om mer krigsavgjørende fronter.

Det var altså en, etter forholdene i øst, rolig front, og hit ble Legionen sendt. Den løste oppdraget, mer ventet ingen. I et forband som SS-divisjon "Viking", for eksempel, ville den vært helt fortapt, til det var først og fremst norsk overordnet befal neppe godt nok; den skulle ellers også holde på sitt norske særpreg,

språket, noe som ville ha gjort den til et fremmedlegeme i en tysk operativ enhet.

Slike var grunnene til at den ble inkorporert i en Waffen-SS brigade som vesentlig besto av mer og mindre liknende frivilligorganisasjoner.

Som Frode Halle påpeker⁴¹⁾ byr slik innsats på liten utvikling, det ble liten kontakt med tyske offiserer, bød på liten erfaring i bevegelseskrig. Som stillingskrig av modell Den annen verdenskrig ga oppgaven god erfaring, og Legionen løste denne tilfredsstillende. Legionen skulle også avskjære forbindelsen over isen fra Leningrad til Kronstadt og Oranienbaumkässeln.⁴²⁾

Det var bolsjevikspøkelset, solidaritetstanken med Finland og andre politiske og ideologiske motiver som lå til grunn for Legionen; blandet sammen med offiserers personlige interesse, og alles ønske om å gjenreise en selvstendig norsk hær. I dette spillet, der sterke motsetningsforhold gjorde seg gjeldende, ble de frivillige brikker. Noen massereisning av frivillige, slik mange hadde håpet, ble det ikke, blant annet takket være hovedpersonene selv, og krigens generelle negative gang, fra et tysk synspunkt.

Mens tyskerne hadde respekt for innsatsen i Regiment "Nordland", der de selv hadde ledelse og kontroll, og der de norske frivillige var menige og underbefal - mange ble etterhvert gitt underoffisers- og offisers-utdannelse, fordi de hadde bevist sine gode forutsetninger - fikk de liten respekt for yrkesoffiserene i det gamle norske militærvesen, etter erfaringer med Legionen. Inntrykket av kampviljen til enkelte offiserer, på flere kanter av landet under felttoget i 1940 ble kanskje bekrefte:

1 -

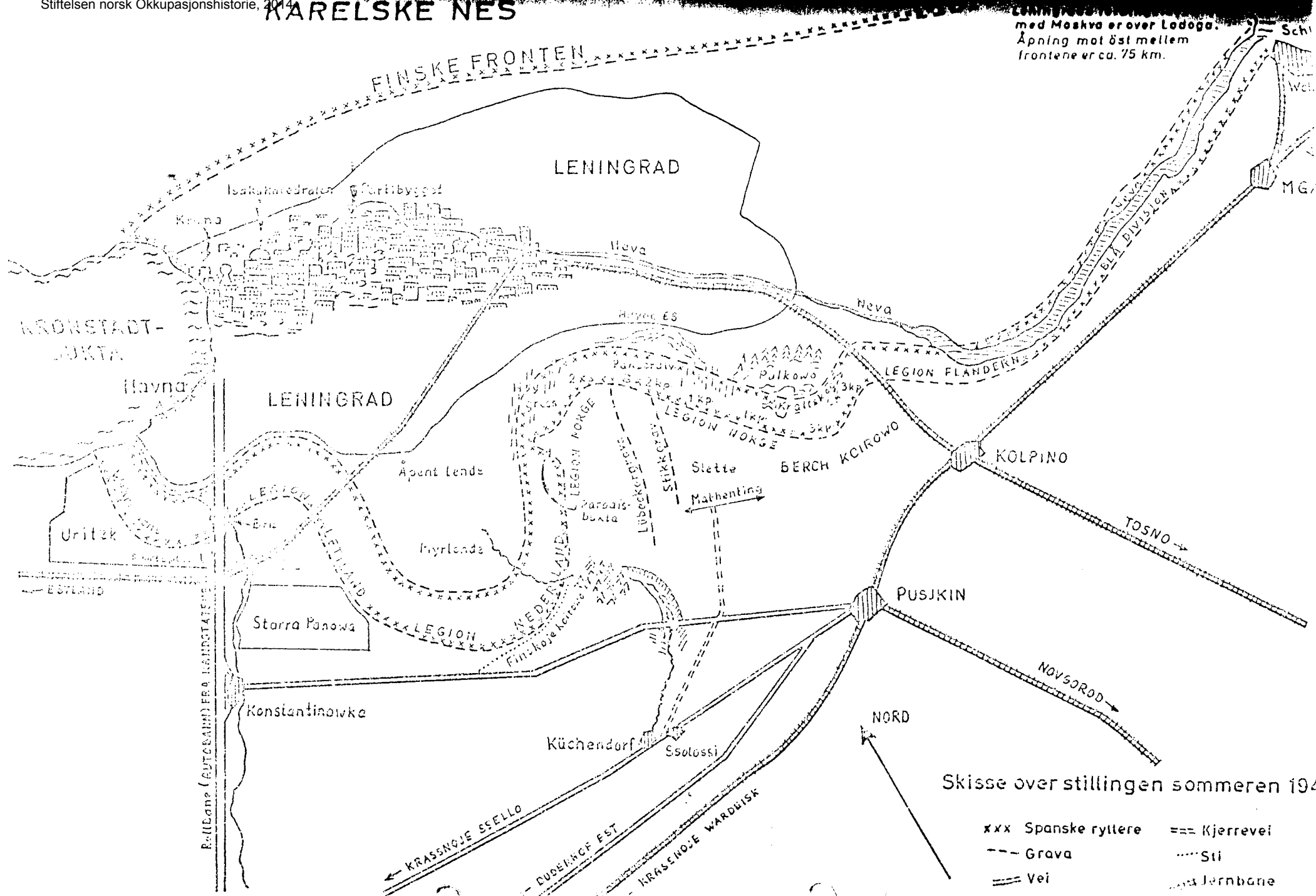
Erfaringene fra Legionen la utvilsomt en demper på senere

tilgang på frivillige. De mange uheldige sider kan hovedsakelig tilskrives dårlig øverste ledelse, først og fremst ved den store Oslostaben, men også hos sjefene ved avdelingene. Dette gjelder også SS-Sturmbannführer Quist som overtok bataljonen i desember 1941, og som under sin presentasjonstale bl.a. skal ha uttalt at verken "Quisling, han selv eller tyskerne respekterte den idiotiske kontrakten fra Gulskogen".

De frivillige menige og de unge offiserer som etterhvert ble utdannet i Bad Tölz, som etterhvert overtok troppsjefs- og kompanisjefsstillinger, synes å ha holdt mål som soldater og befal - vi ser bort fra den feilvurdering som i tilfelle ligger til grunn for overhode å melde seg.

KARELSKE NES

LENINGRAD er over Lodoga.
med Moskva er over Lodoga.
Åpning mot øst mellom
frontene er ca. 75 km.

Skisse over stillingen sommeren 1941

GERMANSKE SS NORGE

Det hadde inntrått stagnasjon i den politiske linje. Terboven hadde staket ut for sitt samarbeid med Nasjonal Samling utover i 1942. Det gjaldt derfor å opprette nye formasjoner som var rede til å kjempe betingelsesløst ved Tysklands side. Tyskerne mente at de frivillige i Waffen-SS hadde forutsetningene for slikt samarbeid; de måtte bare organiseres.

21. juli 1942 ble Germanske SS Norge (GSSN) opprettet. Alle i det tidligere Norges-SS ble automatisk overført dit. Hensikten var at Germanske SS Norge skulle følge i samme spor som Norges-SS, med samme målsetting, nemlig å arbeide for Det storgermanske rike, med Hitler som alle germaneres fører. I opptaksbetingelsene heter det at man skal ha rasemessige, fysiske og karaktermessige forutsetninger, være ustraffet og enten være medlem av NS eller ha tjent minst ett år i Waffen-SS eller Den norske legion. De som ikke fylte betingelsene, kunne søke om opptak og eventuelt bli godkjent av NS' generalsekretær. Germanske SS Norge - som Norges-SS ett år tidligere - Hirten og Föregarden var så innfiltrert i de egentlige frontkjemperorganisasjoner, at det er vanskelig å se hvor den ene begynner og den andre slutter.

SS-mennene ble, etter innmelding, sendt til Kongsvinger festning for et 4 ukers kurs i politikk og ideologi. Her ble rekruttene fysisk og mentalt undersøkt, og de som ble godkjent, fikk tyske uniformer og kunne begynne sin opplæring ved SS-skolen på Kongsvinger festning. Skolesjef var tyskeren SS-Obersturmführer Beyermann, men underførerne som drev den daglige eksersis, var norske. I førstningen varte kursene i fire uker, senere tre, og rekruttantallet svingte mellom 40 og 70 mann.

Det ble drevet eksersis og våpenøvelser fra morgen til kveld. Bare noen få timer politisk og ideologisk opplæring ble gitt. Utdannelsen ble gjennomført etter plan som var fastlagt i Berlin. Etter endt kurs fikk rekruttene svarte SS-uniformer, utlånt fra Allgemeine SS i Tyskland. Dermed var rekruttene SS-aspiranter. Etter reglementet var aspiranttiden ett år, men det ble avveket fra dette, og aspirantene ble SS-menn etter kortere tid.

Hösten 1942 ble de første avdelinger av Germanske SS Norge sett på offentlig gate. De marsjerte i sine tyske uniformer, men hadde Solörnen som viste at de tilhørte den norske formasjon av den internasjonale germaniske orden SS.

Sjefen for SS-Hauptamt, SS-Obergruppenführer Gottlob Berger ble överste sjef for den internasjonale politisk-ideologiske SS-orden. Berger var, ifölge mange vel informerte NS folk, meget pro-norsk av innstilling. Under hans stab ble det i alle germanskokkuperte land opprettet et Germanische Leitstelle. Under dette kom det lokale ikke-tyske kontor, nemlig for Norges del Germanske SS Norges stab, med en ikke-tysker som stabsleder.

I Norge ble SS-Sturmbannführer - senere Obersturmbannführer - Karl Leib sjef for Germanische Leitstelle. Leib ble i 1945 SS-Obergruppenführer Rediess' stabssjef. Ved kapitulasjonen hadde Leib kontrollen over både sivile og militære områder av SS' virksomhet i Norge. Den norske sjef for Germanske SS Norge var SS-Obersturmführer - senere Hauptsturmführer - Olaf Lindvig, og mens Lindvig var ved fronten, stabsleder Myklebust Schören, en tannlege i Kristiansand - og sønn av en leder av Frelsesarméen, kommandör Myklebust. Under dem kom stormföererne.

Mange tidligere frontkjempere var medlemmer i Germanske SS Norge. Våren 1943 var medlemstallet ca 700 aktive medlemmer. Alle fikk oppfordring om å melde seg til (ny) fronttjeneste. Da et Germanske SS Norge-kompani skulle inngå i SS-Pansergrenaderregiment "Norge" høsten 1943, meldte det seg ikke mange nok, og kompanisjefen Olaf Lindvig rekrutterte det manglende antall fra SS-Vaktbataljon i Holmestrand. Den menneskelige kvaliteten var ikke så høy her, bare ganske få var medlemmer i NS, og vaktbataljonsoldatene kunne heller ikke senere bli tilsluttet Germanske SS Norge, på tross av frontinnsats. Blant disse var også tidligere straffede personer; et forhold som medvirket til at motstanderne hevdet at det bare var berme og forbrytere som meldte seg. Det er nemlig ikke grunnlag for en slik påstand. Det er altfor lettvinnt å avfeie spørsmålet med en så uholdbar påstand. De var utvilsomt idealister, om enn idealismen gikk i stikk motsatt retning av det den overveiende del av Norges befolkning mente. At idealismen stakk dypt, bevises av den enestående offervilje de viste. Sjelden har nordmenn betalt så dyrt for sin tro.

I 1944 var medlemstallet i Germanske SS Norge vel 1200. Jonas Lie var leder for Germanske SS Norge. Han hadde allerede i januar 1941 lagt grunnlaget for Norges-SS som, som allerede nevnt, ble instituert gjennom Himmlers edfestelse av medlemmene i mai 1941.

Tyskerne ønsket at Germanske SS Norge skulle løses fra NS, for derved å skape en bredere basis. Forslaget om det førte til uoverensstemmelse med Quisling og generalsekretæren i NS Rolf Fuglesang. Fuglesang reiste til Tyskland og fikk Himmlers godkjennelse på at Norges-SS var opphørt, og at Jonas Lie skulle være leder for Germanske SS Norge. Lie kunne selv utpeke sin stabsleder. Men Germanske SS Norge skulle være

en organisasjon av NS, med Quisling som øverste leder. Finansieringen skulle skje gjennom det tyske moderpartiet, NSDAP.

Fuglesang var selv ikke medlem i Germanske SS Norge. Tyskerne ville gjerne ha ham inn i Germanske SS, for å få partiapparatet i NS, med generalsekretær Fuglesang i spissen, positivt med. Tyskerne anså at dette ville medføre større aktiv innsats for den pangermanske sak. Fuglesang ble kurtisert av Terboven utover sommeren 1942. Man skulle alle være germanere, ikke lenger tyskere og nordmenn. Men tyskerne handlet ut fra bestemte retningslinjer som tilsiktet å infiltrere norsk næringsliv og norske opinionsskapende media, som NRK, NTB o.a., alt med sikte på å befeste et Europa som var mer stortysk enn pangermansk.

Bolsjevismen var Fuglesangs hovedfiende, Tyskland sto ham nærmest, men ikke et Stor-Tyskland etter denne oppskrift. "Die Norweger können Sie ausrotten aber nie zwingen", svarte Fuglesang SS-Obergruppenführer Berger, da denne hevdet at nordmennene burde gjøre som tyskerne ønsket.¹⁾

Olaf Lindvig var stabsleder fra august 1942 til april 1943. Så fulgte - mens Lindvig igjen gjorde fronttjeneste, og også skulle lappes sammen og restitueres etter å ha blitt såret tre ganger, tildels meget alvorlig - Myklebust Schören til februar 1945, da Lindvig overtok påny. Det var Jonas Lies plan å organisere Germanske SS Norge etter mønster av Allgemeine SS, som Hirden ble bygd opp etter mønster av de tyske Sturm-Abteilungen (S.A.) Han bestemte stormene, og i den grad det var praktisk mulig, utpekte han også stormførerene i de forskjellige fylker/landsdeler.

Lie så på Germanske SS Norge som en militærorganisasjon.

Lindvig, statspolitistjefen, generalmajor Martinsen (av kategorien fra den tidligere underoffisersskolen) og ordenspolitistjefen, juristen, generalmajor Olbjörn (av kategorien som gikk ett år på Krigsskolen) var enige, mens Schören, tildels Sverre Riisnæs var uenige, og ønsket den som en politisk, anti-bolsjevistisk organisasjon. Schören holdt på at Germanske SS Norge skulle være uavhengig av NS, en ikke-bundet organisasjon. Dette førte til fiendskap med Jonas Lie og Fuglesang, senere også med Quisling.

I 1943 opptok Jonas Lie politifolk i Germanske SS Norge, som derved fikk en tilvekst på 4 - 500 polititjenestemenn som medlemmer. Men dermed ble Germanske SS Norge delvis gjort til en politienhet, noe både Himmler og Rediess var enige i. I slutten av 1944 ble det stilt opp et nytt SS-kompani, senere fulgte ett til.

Stormenes arbeid sto i samsvar med fastlagt instruks. Da kommunikasjonsforholdene, mangelen på høvelige steder og oppgavenes mangfoldighet gjorde det umulig å samle mennene hver eller annenhver uke, var det stormens oppgave å utpeke støttepunkt, for derved å muliggjøre en samling av mennene, selv om det måtte foregå i små grupper. Stormførereren hadde til hjelp en stormmester som var ansvarlig for kontorarbeid, kartotek osv.

Fra 1944 ble Tölz-utdannede offiserer satt inn som stormførere. Disse var offiserer med fremragende frontinnsats, som gjerne hadde vært alvorlig såret og ikke kunne tjenestegjøre ved fronten lenger. De var permittert fra Waffen-SS, men ble fortsatt lønnet derfra.

Analogt med hva som gjaldt for Hirden, ble det i mai 1944 utferdiget en mobiliseringsplan for SS. Etter planen skulle de som hørte til i et alarmalternativ

bli samlet på bestemte steder, og derfra stå klar til innsats. Våpnene for de enkelte områder - bare geværer - ble områdevis oppbevart på politikamrene. Men mob-planen ble kullkastet da Jonas Lie organiserte to SS-kompanier, og det lyktes ikke senere å utvirke enighet mellom Quisling, Rediess og Jonas Lie med hensyn til anvendelsen av styrken i tilfelle invasjon.

Germanske SS Norge var Rediess' kjælebarn.

Personer fra Germanske SS Norge ble i 1943, sammen med Hirden, brukt av tysk politi under en aksjon på Hardangervidda. I slutten av 1944 beordret Jonas Lie ca ti mann til Nord-Norge for å hjelpe tyske politipatruljer som kjentmann.

I løpet av 1944 ble 30 - 40 mann fra Germanske SS Norge sendt til Berlin for å delta i sabotasjekurs. Germanske SS Norge var ingen hemmelig organisasjon, men enkelte personer i Germanske SS Norge hadde visse uten-organisasjonsmessige kontakter til Sicherheitspolizei (SIPO) og Sicherheitsdienst (SD), og utførte enkelte oppgaver for Sipo og SD.

Germanske SS Norges styrke var ca 1200 mann - selv om medlemstallet på papiret periodevis var høyere - derav 4 - 500 politifolk. 400 befant seg ved fronten. Germanske SS Norge som organisasjon disponerte derfor egentlig bare over ca 1/3 av sin aktive mannskapsstyrke.

Den alminnelige mening innen Germanske SS Norge var at organisasjonen skulle besette nøkkelstillingene i samfunnet den dag tyskerne ga makten til Quisling og NS. Formelt var Germanske SS Norge en særorganisasjon innen NS. I virkeligheten var det en kløft mellom NS og dets øvrige særorganisasjoner på den ene side og Germanske SS

Norge på den annen. Medlemmene i Germanske SS Norge derimot så på seg selv som Quislings menn, hevder de nå. Spesielt Hirden og Germanske SS Norge var to rivaliserende organisasjoner. Enkelte hirdmenn så på Germanske SS Norge som halvtyskere og landsforrædere, og andre også så på dem med en viss skepsis. Man var redd for at tysk innflytelse gjennom dem kunne bli for sterk. Skepsisen mot Jonas Lie var av samme grunn sterk i store kretser. Han var jo blitt forsøkt gjort til fører for NS sommeren 1940, mens Quisling nærmest var landsforvist fra Norge til hva som i praksis var fangenskap i Tyskland. Dessuten unnsa han NS ^{april} 17/1940; likesom enkelte gamle NS medlemmer ikke glemte at de før krigen var blitt banket opp av statspolitiet som ble ledet av Jonas Lie. Germanske SS Norge betaltas jo av tyskerne, likesom Germanske SS Norges stab nöt personlige fordeler på linje med tyskerne selv, som for eksempel det å kunne handle i Rikskommissariatets utsalg i Oslo, i Stortingsgaten 28, og å være berettiget til å spise i SS' kasino i Wergelandsveien 5. Intet av dette var offisielt og gjaldt bare et begrenset antall.

Etter Kongsvinger-kurs ble SS-aspirantene beordret til tjenestgjøring i Germanske SS Norge på forskjellige steder i landet. Stabslederen i Germanske SS Norge, SS-Hauptsturmführer Olaf Lindvig - i hans fravær stabsleder Myklebust Schören - reiste rundt og organiserte stormene. En storm besto av 90 mann, oppdelt i 3 tropper à 30 mann, som igjen oppdeltes i 3 lag à 10 mann. Hvert lag hadde lagfører, troppene troppsførere, stormene stormførere og stormmestere. Føreren var sjef, stormmesteren var en slags høyeste underoffiser. Målet var minst en storm i hvert fylke - med visse unntak og variasjoner. Ble det i store fylker vervet flere medlemmer, skulle det opprettes flere stormer. Ble det tre stormer i et fylke, skulle det dannes Stormband - som tilsvarte en bataljon, for eksempel Stormband Oslo, Stormband Akershus osv.

Det ble dannet et Stormband Oslo og Akershus, men formasjonen måtte oppløses igjen. Det eksisterte også en foreløpig ordning med at Hedmark og Oppland i fellesskap dannet et Stormband.

Stormenes oppgave var å rekruttere og organisere krefter i samfunnet som var særlig velvillige overfor tyskerne. De skulle også kunne samarbeide med politiet, delta i å holde orden under unntagelsestilstander, rapportere ting av interesse til sentralstaben i Oslo.

Mens Hirten kunne sammenliknes med SA i Tyskland, var Germanske SS Norge motstykket til det mer avanserte, spesialiserte Allgemeine SS.

Germanske SS Norge skulle bli elitekorpset. Det ble sammenliknet med middelalderens ridderorden. Middelalderens ridderordner "bygget på mennene som enkelt-individer, mens SS-ordenen bygger på familie, folk og rase ...", for "SS-tanken - tanken om de germanske folks historiske oppgaver - kan kun leve når de beste germanske menn får barn med de beste germanske kvinner ..", som det heter i en udatert propagandatrykksak om Germanske SS Norge.

SS-PANSERGRENADERREGIMENT "NORGE"

Regimentet ble opprettet ved Quislings opprop i pressen 9. mars 1943, på grunn av, som det het i oppropet, "nordmenns fortjeneste ved fronten". Mannskapet kom for en stor del direkte fra Legionen, over 300 mann. Den samlede ^{norske}/styrken var bare ca 700 mann, og resten besto av ungarere, rumener av tysk rase og kultur og enkelte andre.

Utdannelsen kom i gang i Tyskland sommeren 1943. Den første bataljonssjef - men bare i utdanningstiden - var Finn Finson, og to av kompanisjefene var også opprinnelig marineoffiserer, nemlig Tor Marstrander og Hans G. Holter¹. Övrige norske kompanisjefer var Frode Halle, Kristian Prytz, Olaf T. Lindvig, og som sjef for pionerkompaniet, Reidar Hoel. Finson, Marstrander og Holter forlot avdelingen før den kom i innsats og vendte hjem igjen til Norge.²

De frivillige i pansergrenaderregimentet ble forespeilet at retningslinjene skulle være tilsvarende dem som gjaldt for Legionen, men at tjenestetiden var for krigens varighet. De storslåtte planene slo heller ikke nå til. Drømmen i ledelsen for NS var et norsk regiment på 3000 - 3500 mann. Snart skulle det vise seg at dette var meningsløst optimistisk.

Den tyske regimentsjefen overtok avdelingen som ble organisert i Grafenwöhr, Oberpfalz, i juni 1943. Etter forhandlinger med nordmennene bestemte korpssjefen, SS-Obergruppenführer Felix Steiner, at nordmennene skulle spres på underavdelingene, for ikke å risikere at alle skulle bli tilintetgjort samlet om uhellet skulle være ute. Slikt inntraff mer enn ofte under kampene på Öst-

fronten, og nordmennene ble overbevist om at det beste var, alle forhold tatt i betraktning, å spre de frivillige. Dermed ble nordmennene, både befal og menige, blandet med øvrige frivillige, stort sett folketyskere fra Balkan. I tillegg til de 700 norske allerede nevnt, kom et redusert kompani fra Germanske SS Norge, med SS-Hauptsturmführer Olaf T. Lindvig som kompanisjef, samt pionerkompaniet med Reidar Egil Hoel³⁾ som sjef. Regimentet, som inngikk i den nyopprettede SS-Pansergrenaderregiment "Nordland", ble satt inn på Leningradfronten i begynnelsen av desember 1943.

Skulle man virkelig få en stamme krigserfarne offiserer, måtte nasjonal isolasjon oppgis, man måtte kjempe sammen med tyskerne og lære av dem. I den nyopprettede SS-pansergrenaderdivisjon "Nordland" skulle de frivillige i SS-Pansergrenaderregiment "Norge" få god anledning til samarbeid.

Divisjon "Nordland" ble, som nevnt, bygd opp på en stamme fra Regiment "Nordland", fra divisjon "Viking". Dette var karer som hadde vært med på hele Russlandfelttoget, som hadde deltatt i de lange fremstøtene mot Volga, før de svinget sydover mot Kaukasus, og som hadde opplevd alt av seier og nederlag.

Til denne stammen av de mest krigserfarne ble ført danske og norske frivillige, og folketyskere fra flere Balkanland. Alt foregikk på tysk, og ånden i divisjonen var tysk. Regimentsjefen var midt i tredveåra, bataljonsjefene omkring tretti, kompanisjefene ca tjuefem.

Naturligvis er det lett i etterpåklokskap å si at alle måtte se at krigen var tapt for Tyskland nå, eller at det beste som kunne håpes på var et remis. På den annen side må det huskes at en hel generasjon nordmenn

var opphammet på doktrinen om bolsjevikfaren, så denne appellen fremdeles hadde gjennomslagskraft i spesielle kretser. "Vi må bekjempe bolsjevismen i Russland, for å slippe å føre krig mot dem i Norge. I Russland avgjøres Norges skjebne", o.l. propaganda i daglige doser, hadde fremdeles virkning.

Selv om resultatet ikke lenger ble så godt som tidligere, ble vervingen både til Skijegerbataljonen og SS- og politikompaniene rimelig tilfredsstillende for styresmaktene i Norge, sammenliknet med tilslutningen tidligere.

Vervingen til Pansergrenaderregimentet ble, som nevnt, satt i gang våren 1943. Det var forholdsvis klart for ledelsen at det nyttet lite lenger å appellere til frivilligheten. De enorme tapene i døde og sårede skremte en god del, og en skulle, etter Stalingrad, være passe blåøyd om en trodde på seier lenger. Motivene hos de frivillige måtte derfor være sterke; troen på saken måtte overstige angsten for å bli liggende igjen på de russiske steppene. Dessuten skremte de tidligere norske løftebruddene og dumhetene i Legionsperioden.

Denne gang ble det derfor nødvendig med andre metoder og veier. Under henvisning til at det var Førerens ordre, ble NS medlemmer innkalt til lukkede møter. Her ble tradisjonelle vervetaler holdt, og fremmøtte fikk utlevert to skjema. Det ene var påmelding til Pansergrenaderregimentet, det andre hadde omtrent slik tekst: "Jeg er gjort kjent med at det er NS førerens ordre at jeg skal melde meg til fronttjeneste i Pansergrenaderregiment "Norge". Til tross for dette, finner jeg ikke å kunne melde meg av følgende grunn". Her skulle man stå på grunnen. For overhode å komme ut, måtte ett av skjemaene leveres ved utgangen. Hirdavdelingene ble behandlet på tilsvarende måte. Likevel var resultatet lite godt. Mange meldte seg ut av partiet i protest. Men utmeldel-

sene ble ikke godtatt. Pansergrenaderregiment "Norge" ble en stor skuffelse, den norske kontingent liten.⁵⁾

En vesentlig del av pansergrenaderene kom fra Hirden som ble sterkt desimert i 1943. Slik greide man ialt å stable på beina en styrke på ca tusen mann i pansergrenaderregimentet.

SS-Pansergrenaderdivisjon "Nordland" ble trukket sammen i Grafenwöhr på forsommeren 1943. I august ble så enheten transportert til Jugoslavia, hvor organisering og utdanning ble avsluttet. På overflaten hersket fred, men en måtte alltid rekne med partisanoverfall. En motorisert, tungt bevæpnet enhet som divisjon "Nordland" er ikke egnet til partisankrig - det var heller ikke oppgaven - og avdelingene holdt seg til sine støttepunkter, byer og landsbyer. Utenfor disse streifet partisanene fritt omkring.

"Nordland" hadde bare én panserbataljon. Derfor var den en pansergrenaderdivisjon. "Viking", derimot, hadde, da det ble reorganisert, et panserregiment, og ble betegnet som panserdivisjon.

Infanteriet i pansergrenader- og panserdivisjonen ble kalt pansergrenaderer. Pansergrenaderene i "Nordland" var, som nevnt, ungarere og rumener av tysk opprinnelse, tildels var forfedrene utvandret langt tilbake i tiden. De hadde nesten like store språkvansker som de øvrige pansergrenaderene i divisjonen, nordmennene og danskene.

I desember ble "Nordland" transportert nordover igjen. At det ble Östfronten var en selvfølge, og bare de som ikke kunne se at noe når som helst måtte skje på Leningradfronten, ble overrasket da det ble Oranienbaum, vest for Leningrad. I øyeblikket var det like stilt her som det hadde vært siden 1941, men det var bare

stille för stormen, for tyskerne sendte ikke en SS-pansergrenaderdivisjon til en rolig front. Russerne hadde initiativet på hele Östfronten, når som helst kunne de sette i gang, for bl.a. å bryte ringen rundt Leningrad.

Oranienbaumgryta var et lite russiskholdt segment som de hadde klamret seg fast til siden sommeren 1941. Dette området, som delvis kunne nås av det grøvste skytset i Leningrad, bandt åtte tyske divisjoner, ikke av beste kvalitet riktig nok. For å stive opp denne styrken kom "Nordland" dit, og hele avsnittet ble satt under SS-Obergruppenführer Steiners kommando, tidligere sjef for divisjon "Viking" under de utrolige fremgangene i Ukraina og Kaukasus.

14. januar kom angrepet både fra Leningrad og Oranienbaum. Samtidig angrep russerne lenger syd, på Volkhovfronten, 175 kilometer syd for Leningrad. 19. januar falt Krasnoje Sielo. I syd går russerne over elva Volkov og truer Novgorod. Endelig er det kommet bevegelse i denne delen av fronten, som har vært tilfrosset siden 1941.

24. januar må "Nordland" begynne tilbaketrekningen mot Narva, og russerne følger hardt på. I slutten av måneden faller Pusjkin og Slutsk, 2. februar når russerne den estniske grensen nord for Narva, og offensiven bare tiltar i styrke.

Tredje bataljon av "Norge" hadde en hard törn, bare noen få kom uskadde tilbake fra Narva. Bataljonen hadde nettopp fått en av de nye Tiger stridsvogner, og mot den hadde enslige T 34, som russerne satte inn i styrke, ingen sjanse. En stor del av sjefene i bataljonen falt eller ble hardt såret. En av kompanisjefene måtte overta bataljonen, unge löytnanter nylig ferdige ved Krigsskolen i Bad Tölz overtok kompanier.

I februar kjemper russerne seg fram langs Peipussjøen, og inntar Luga og Gdov, og offensiven går stadig videre.

Under de harde kampene tidlig i 1944 hadde nordmennene store tap. Kompaniet til löytnant Kristian Prytz⁶⁾ i 2. bataljon, ble helt omringet og ødelagt. Bare 16 mann greide å slå seg gjennom, resten falt eller ble tatt til fange. Kompanisjefen hadde forlatt kompaniet for å avgi en melding - og så det aldri mer. Dette er ett av meget få tilfelle av noe tvilsom ledelse på et slikt plan. Vi har kommet over - uhyre sjelden i Waffen-SS. Sjefen bör ikke forlate avdelingen i trengte situasjoner.

Prytz fikk nytt kompani senere. Men snart ble han drept selv også - han var en ulykkesfugl.

To nordmenn førte Regiment "Norge", nemlig Finn Finson, men bare i treningsperioden, og Frode Halle. Ellers var det flere nordmenn i kompanisjefsstillinger, og i alt ca 50 var troppsjefer. Omkring halvparten falt (ifølge Halle). De fleste var unge, hadde fått sin ilddåp i "Viking" eller Legionen og var deretter utdannet i Bad Tölz. En god del hadde befalsskole før krigen, noen ganske få Krigsskolen. De fleste ble i tur og omgang gitt annen tilleggsutdanning ved ymse kurs for tropps- sjefer, kompanisjefer, bataljonsjefer.

"Nordland" nådde nye stillinger (Panterstillingen) i februar, her skulle den stå, og et nytt avsnitt av krigen på Nordavsnittet begynte, kampene om Narva. Her ble det kjempet i flere måneder, og mange norske frivillige ligger igjen i Estlands jord.

Det er riktig å presisere her, siden offisersbegrepet er så mye mer uhomogent i Norge enn i norske styrker

på tysk side under krigen, at ved disse avdelingene var man ikke offiserer uten at de 'formelle kriterier var i orden. Naturligvis beholdt enkeltpersoner som før krigen var utdannet ved en befalsskole og som etter 2 år var blitt fenrik, sin grad og ble Untersturmführer. Men det normale var at slike ble sendt på SS-Junkerschule i Bad Tölz, for å få sin krigsskoletilsvarende utdanning.

Først etter Finlands kapitulasjon 4. september 1944 måtte tyskerne oppgi sydsiden av Finskebukta. 16. september kom russernes nye offensiv, men tyskerne hadde forlengst begynt å evakuere store deler av styrkene sine fra Baltikum. For Pansergrenaderregiment "Norge" ble det nå et sammenhengende tilbaketog som endte i Stettin, og som ble enormt vanskeliggjort av uendelige strømmer av flyktninger.

Siden flyktningene indirekte innvirket så sterkt på de norske frivilliges siste krigshandlinger i dette avsnittet, vil vi forklare i hovedtrekk hva dette kom av:

Den tyske retretten i hele Baltikum reiste politiske spørsmål for store deler av innbyggerne i de tre småstatene som bare hadde vært selvstendige siden 1920. Det var seierherrene i Versailles som, mot den nye Sovjetstatens vilje, tok fra den disse områdene og opprettet dem som en del av den cordon sanitaire som ble organisert mot hele Sovjets europeiske grense.

Så, i 1940, ble disse gamle russiske områdene igjen inkorporert i Sovjetunionen.

Men allerede i 1941 kommer tyskerne, som venter at alle innbyggerne skal være antirussiske. Mange er det, og det er disse som nå rømmer for ikke på ny å bli sovjetborgere, redde for å måtte stå til ansvar for sin holdning.

under tyskernes okkupasjon. Som forrædere under tyskernes okkupasjon måtte søke tilflukt hos russerne eller gå under jorden som partisaner, prøvde nå forræderne den andre veien å redde seg unna russernes hevn.

Russerne sprengte kiler fra Narva mot Tallin, fra Dorpat mot Tallin, fra Marienburg mot Pernau, mens det lenger sør ble satt inn et angrep mot Riga. Slik prøvde de å isolere tyskerne i små sekker. I oktober tok russerne Riga. Da hadde tyskerne bare et bruhode på nordspissen av Kurland, vest for Riga. Her var de få nordmennene som var igjen. Erstatningsmannskaper for de enorme tapene hadde det vært minimalt av lenge.

For nordmennene i "Nordland" ble dette de hardeste kampene, helt fra Narva, inn i bruhodet, og mange frontkjemper ble liggende igjen på veien. Få kom i det hele tatt igjennom uten å bli såret både en og flere ganger. I en tropp var det bare tre nordmenn tilbake da de kom fram - men innen året var omme, var to av de tre døde.

Under slike stridsforhold måtte desimerte avdelinger stadig reorganiseres. Enkelte unge norske offiserer ble overført til andre enheter i divisjonen, som måtte få offiserserstatning utenfra. Glansen av Östfronten var forlengst borte, her var sjansen til trekors større enn til å vinne jernkors.

Det kan være vanskelig å danne seg noe fornuftig bilde av de fluktuerende hendingene i restene av Pansergrenaderregiment "Norge" på slutten av krigen i Baltikum. Vi følger derfor i grove trekk Halles beskrivelse: Da restene av frontkjemperne nærmet seg Stettin, hadde de ingen annen føling med fronten enn strømmen av flyktninger østfra. Når det kom til kamp, var de én mot ti. Trakk de seg ikke tilbake, hamret russerne løs med artilleri, bomber

kastere, Stalin-orgler. Dermed var det bare å gå tilbake med de ynkelige restene. Sammenhengende front fantes ikke, avdelingene hadde ikke samband med hverandre, visste aldri om det var venn eller fiende de ville møte neste gang. Det var brann og rök over alt, flyktende sivilbefolkning okkuperte veiene.

Den 15. april 1945 gikk en utmattet kolonne over bruene til Stettin. 20. april ga Hitler ordre "om i et stormangrep med alle disponible styrker å kaste russerne, som hadde nådd Berlins bygrense, tilbake. Hver mann, hver stridsvogn, hvert fly skulle settes inn".⁷⁾ Hitler utnevnte SS-Obergruppenführer Steiner til leder for offensiven, og i denne operasjonen som aldri ble hva Hitler drömte om, deltok restene av divisjon "Nordland". "Hver eneste mann som er disponibel i flyvåpnet i området mellom Berlin og kysten fram til Stettin og Hamburg, skal settes inn i angrepet nordöst for Berlin. Man må kjenne denne bakgrunnen", fortsetter Fest⁸⁾, det vil si Hitlers hysteria på dette tidspunkt, hans tro på noe som ikke var, "for å forstå Steiner-offensivens fiktive karakter".. "Russerne får sitt störste nederlag, sitt blodigste nederlag i historien foran Berlins porter", fortsetter han. Steiner-angrepet Hitler drömte om fant aldri sted.

Fest sier⁹⁾ at Hitlers desperate kamp i sluttfasen "har gitt hans adferd under hele sluttfasen en innbitt konsekvens - den grandiose undergangs strategi". Det var formodentlig en slik sluttfase som forespeilet ham da han på ettervinteren 1945 sa til Bormann: "En desperat kamp har sin egenverdi som eksempel. Tenk på Leonidas og hans 300 spartanere".¹⁰⁾ Dermed sluttet det. Nær Ludwigslust møtte rester av "Nordland" amerikanerne. De ville ha klokke og verdisaker.

"Var det så galt det vi hadde gjort?", spør en av dem. "Vi hadde ikke skadet en eneste nordmann. Og vi følte ingen bitterhet mot landsmenn som kjempet på den annen side. Men nå hadde vi tapt, og ingen ville vel spørre etter vår mening".

"Så kom den danske hjemmefront på rassia etter frontkjempere. Det var forsmaken på det som skulle komme. Etter en måned gikk turen med Svartemarja til flyplassen ... (ved København). Vi var en hel liten tropp østfrontveteraner ... På Fornebu var det opp med hendene og svære greier ... Vi ble ransaket av en barsk hjemmefrontmann. Han fant mine utmerkelser, ... og tråkket dem ned i bakken. Vi syntes det var dumt, men ingenting forbauset oss lenger".

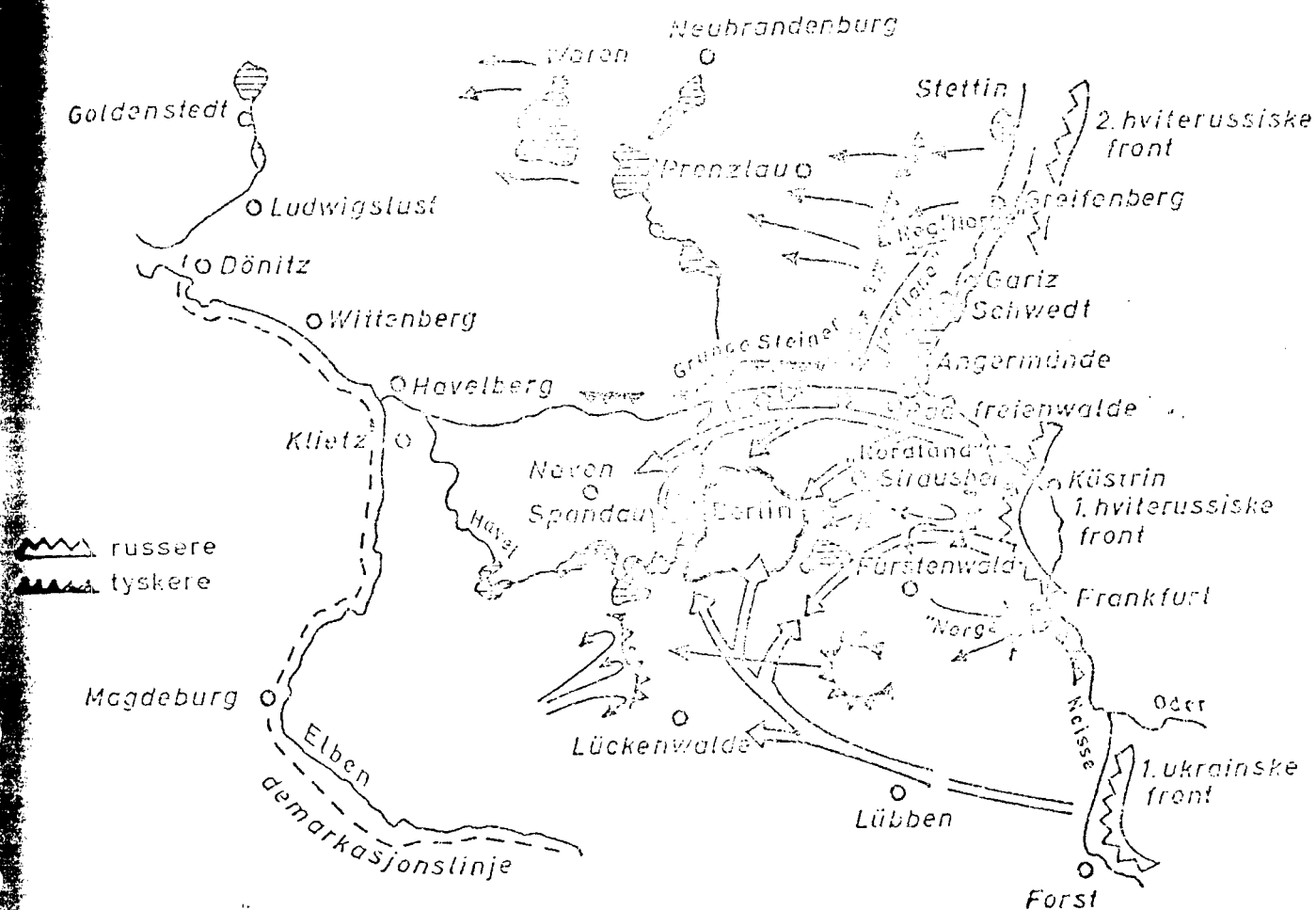
Disse var Den annen verdenskrigs versjon av soldater på hjemvei fra Russland, slik Heine forteller i "Die Beiden Grenadier".

Divisjon "Nordland" kom til Leningradfronten i desember 1943, og ble innsatt ved Oranienbaum. Etter tilbaketrekningskampene i januar 1944 over Kingisepp (Jamburg) til Narva, ble divisjonen liggende her til april og utkjempet det første forsvarsslag ved Narva. Deretter var det stillingskrig i Narva-brhodet fra mai til juli. Kampene her endte med at divisjonen måtte trekke seg tilbake i slutten av juli.

Etter Tannenberg-slaget i begynnelsen av august 1944 trakk divisjonen seg tilbake i september og opprettet stillinger i Kurland. Det ble kjempet omkring Tuksum og Bauske. Divisjon "Nordland" deltok i tre Kurland-slag fra oktober 1944, til den i januar 1945 ble innskipet i Libau og forlagt i Pommern. I februar-mars 1945 deltok divisjonen i harde forsvarskamper i brhodet Altdam ved Stettin og omkring Stargard.

SS-pansergrenaderdivisjonen „Nordland“, sluttfasen og utslettelsen ved Berlin april - mai 1945

20. mars 1945 ble divisjon "Nordland" forlagt til Schwedt - Angermünde som reserve. Etter 16. april befant divisjonen seg i kamp omkring Berlin. Etter kamper i Strausberg 17. - 18. april trakk divisjonen seg tilbake via Hoppegarten til selve Berlin. Harde kamper i Berlin - Neuköln fulgte, og tilbaketrekkingsskamper i Tempelhof og ved regjeringskvarteret ble utkjempet.

Etter at restene av divisjon "Nordland" utkjempet håpløse gjennombruddskamper ved Charlottenlund, var divisjonen praktisk talt utslettet. Bare noen ganske få frivillige overlevde og kom i russisk fangenskap.

SS-SKIJEGERBATALJON "NORGE"

Som regiment "Nordland" ikke passet for alle som meldte seg dit, passet heller ikke SS-Pansergrenaderregiment "Norge" for alle pansergrenaderer. Klimaet i Pansergrenaderregiment "Norge" var, som i Regiment "Nordland", beinhardt; det passet nok for slike som ville velge soldatyrket som levevei, men ikke for frivillige som ønsket å gjøre en innsats mot bolsjevismen, men som ikke tok sikte på en militær karriere i den fremtidige norske hær.

Nå kan vi trekke viktige sammenlikninger: Divisjon "Viking", der de første frivillige havnet, de som fra januar 1941 lot seg verve til Regiment "Nordland" for to år og den i 1943 nyetablerte SS-Pansergrenaderdivisjon "Nordland", som nå var under oppsetting, med det tidligere Regiment "Nordland" fra "Viking" som grunnstamme, var identiske i hardhetskrav til de frivillige. I nyetableringstiden for SS-Pansergrenaderdivisjon "Nordland" i Kroatia var det rolig, men fra og med at den var plassert på Nordavsnittet ved Leningrad, kunne stormen bryte ut når som helst. Tidspunktet bestemtes ikke av tyskerne lenger, heller ikke av russerne lokalt, men av operasjonene på hovedfrontene lenger sør, som det lokale angrep på Nordavsnittet ville bli koordinert med. Når det russiske störangrep kom her, hvor det hadde vært relativt rolig til nå, ville den nyetablerte SS-Pansergrenaderdivisjon "Nordland" få like krevende oppgaver - og like skremmende tap - som moderdivisjonen "Viking".

For mange som ikke ønsket å velge soldatyrket som karriere hadde Legionen, ikke "Viking", vært det rette. Men heller ikke alle som var havnet i Pansergrenaderregiment "Norge" ville gå inn for soldatyrket. Nå søkte mange av disse

seg over til SS-skijegerbataljon "Norge", en ny enhet som var opprettet i Finland.

Det begynte egentlig med SS-Skijegerkompani "Norge" som, under ledelse av Gust Jonassen, ble rekruttert på etter-sommeren 1942, ferdigorganisert i vinterhalvåret 1942 - 43, og som ankom til Finland i februar 1943. Det var dette kompaniet som vokste til en bataljon samme høst. Gust Jonassen var NSUFs idrettsleder, og vervingen til denne Ungdomsbevegelsens eget kompani skjedde gjennom NSUF.

Ministeren for sport og arbeidstjeneste, Axel Stang, gikk hardt inn for vervingen. Da bataljonen var organisert, hadde den først en tysk sjef. Senere ble löytnant (SS-Hauptsturmführer, senere SS-Sturmbannführer) Frode Halle sjef¹⁾.

Skijegerbataljonen gikk, i like stor grad som Legionen, inn for å være mest mulig norsk, og var følgelig Legionens etterfølger og arvtaker, dens tvillingbror på mange måter hva angikk organisasjon, kommandoforhold, hardhet m.m. Selv om likheten mellom Legionen og Skijegerbataljonen var større enn ulikhetene, opererte de nødvendigvis taktisk og teknisk på mange måter ulikt: Legionen lå i skyttergraver og bunkers, under direkte fiendtlig innsyn og artillerikapasitet, den bevoktet sin del av ringen rundt Leningrad - en ring som ikke var så absolutt som ordet gir inntrykk av - og drev litt patruljevirkksomhet i oppklaringsøyemed. Oppklaringspatruljene var ikke langt utgående, men foregikk mest i ingenmannsland mellom frontlinjene. Når vi husker at ingenmannsland innskrenket seg til gjennomsnittlig mellom 50 og 500 meter, gir utstrekningen av patruljevirkksomheten i rom seg selv. Patruljevirkksomheten foregikk til fots, i døgnets mørkeste tid, og tidsutstrekningen var også vanligvis begrenset til

Artilleriet stod så langt fremme som mulig, kloss i frontlinja. Tyskerne kalte patruljene sine Skijagdkommando om vinteren, på sommerføre bare Jagdkommando. Russerne dro gjerne ut i større avdelinger, tungt kledd og utrustet. De tok den tid de trengte.

Det var på Louhi-fronten tyskerne stötte fram mot Murmanskbanen, for å kutte den. Det tyske framstötet stoppet opp bare noen kilometer fra banen, og så stivnet fronten til. Når vinddraget sto fra öst, kunne nordmennene höre de russiske togene.⁷⁾ Russerne forsökte å skyve fronten bort fra banen, men det lyktes först i 1944. Da kom nordmennene hardt ut å kjöre.

I juni var russerne aktive rett foran fronten til Skijegerbataljonen. Sommeren ble hard. Noen avgjörelse, fikk ikke russerne, men Skijegerbataljonen, på avsnittets venstre flöy, fikk en sörgelig medfart i stridene, som tok til 25. juni. 1. kompani, 150 mann som skulle avlöses, var nettopp reist. Bare ca 300 mann av den gjenværende bataljon befant seg i bataljonens stöttepunkt, Kaprolat og Hasselmann, da angrepet kom og hele styrken ble omringet. Fiendens hovedstyrke fortsatte videre, og de omringede nordmennene måtte slå seg ut. Av de 300 var nesten halvparten, 135, drept eller savnet da kampene var over. Det er det hardeste slaget noen norsk avdeling fikk under krigen. Kampene om de to punkter foregikk atskilt. Angrepet på Kaprolat begynte natten til 25. juni med artilleribeskytning, og fortsatte utover hele dagen. Kompanisjefen, Aksel Steen, var forholdsvis ny offiser fra Tölz - hadde befalsskole för krigen. Han ble dödelig såret utpå ettermiddagen. Bare to små grupper greide å slå seg ut.

Kampen om Hasselmannstillingen begynte för striden om Kaprolat var ferdig - men her var utgangen uten videre fitt, omringet som den var av overlegen styrke. Russerne

noen timer.

Skijegerbataljonen gikk - som navnet forteller - på ski i vinterhalvåret. Dermed ble dens opptreden helt annerledes på mange måter: Den beveget seg over store strekninger, gikk på langt utgående langvarige oppklarings- og stridspatruljer. Finnernes langt utgående patruljer under Vinterkrigen ble forbildet.

Hvem husker ikke - som opplevde Vinterkrigen - beretningene om Pekka Niemi og andre berømte finske skiløpere, som foretok langt utgående patruljeoppdrag, lurte fienden opp i stry, drepte russere som fluer i heltemodig opptreden? Disse var forbildet - selv om vi nå vet at det var mye fri fantasi og propaganda. Men det visste vi ikke vinteren 1939 - 40, og heller ikke under okkupasjonen.

Legionen ble dannet under parolen: "Innsats i Finland, hjelp til broderfolket, för tradisjonene fra Vinterkrigen videre". I Legionens første merke var et norsk og et finsk flagg. Men Legionen kom aldri til Finland.

Selv om finnene hadde sagt nei, ble det sommeren 1942 gitt tillatelse til at et norsk skijegerkompani skulle få gjøre tjeneste ved en tysk divisjon i Finland, såfremt det meldte seg mange nok til å sette opp et kompani av gode skiløpere. Propagandaen for å melde seg spilte på strenger som ga assosiasjoner til Vinterkrigen og om å kjempe sammen med brødre.

Det skulle vise seg lettere å skaffe folk til denne avdelingen som, fra de meniges og underoffiserenes synspunkt, sto under norsk befal og kommando, brukte norsk talespråk, nyttet vanlig norsk skiteknikk - delvis taktikk - og omgangstone, enn å få frivillige til avdelinger som sluktes av tyske moderenheter, med tysk befal, språk, mentalitet; og et kompani ble vervet forholdsvis raskt.

Den første del av opplæringen skulle foregå i Tyskland, og i september 1942 dro Skijegerkompaniet til Sennheim i Elsass, hvor den grunnleggende rekruttopplæringen ble gitt. Deretter bar det til et nytt treningssenter, hvor resten av rekruttperioden ble avtjent. Det skortet på befal til å begynne med, da kompaniet bare hadde et par mann med norsk befalsskole før krigen.

Skijegerkompaniet var et ungt kompani. Kompanisjefen Gust Jonassen - danskfødt, men gift inn i Norges største familie i sportsutstyersbransjen, tennisspiller og skiløper - var ungdomsleder i NS' ungdomsfylking. NSUF reknet da også kompaniet som sitt.²⁾

Gust Jonassen gjennomgikk et kortvarig kurs ved SS-Junkerschule i Bad Tölz, samtidig med at kompaniet ble gitt sin grunnleggende- og rekruttopplæring. En finsk Waffen-SS kaptein hadde ledelsen av underbefalets grunnleggende infanteriopplæring. Deretter gjennomgikk kompaniet en 2 måneders grunnleggende utdanning for skiavdelinger, i nærheten av Dresden, før den ble transportert til Finland, til nordfronten i Öst-Karelen. Da hadde den nyutdannede kompanisjef avsluttet sitt kurs i Bad Tölz og overtok kommandoen.

Kompaniet begynte så frontinnsatsen, og det ble lange marsjer med tung oppakning i sterk kulde. Kompaniet var tilsluttet en tysk oppklaringsavdeling og ble tildeelt spesialoppdrag, blant annet å holde samband mellom de fremskutte støttepunktene.

Klimaet var likt norsk innlandsklima, stabilt, med gode føreforhold. Den verste kuldeperioden var forbi, da det var midtveis i februar før kompaniet kom dit. Forlegningen var små tømmerblokkhus og finnetelt, hvor snøen ble gravd rundt teltet. Disse var stort sett varme og behagelige.

Når patruljer gikk ut, hadde de med seg snöminer som på hjemveien ble gravd ned i snöen under skisporene, for å hindre motparten i å følge etter. De hadde også med radiopatrulje som skulle melde tilbake hvis fienden truet med å omgå patruljen, dersom det dreide seg om store patruljer. Tyskerne benevnte slike patruljer, jaktkommandoer. Bevæpningen var maskinpistoler og maskingevær; og hvite overtrekksdrakter ble brukt.

Patruljene gikk med speidere foran og til sidene, alltid klar til kamp. Man lå i bakhold, snek seg mellom russernes støttepunkter, lurte seg langs forbindelsesveiene som førte fra fiendens forreste linje og bakover, alltid på lur for å overfalle forsyningskolonner og mindre avdelinger på marsj. Ofte skulle det sendes fram patruljer for å fastslå identiteten til fiendens avdelinger. En viktig oppgave var, som nevnt, å sikre mellomrommet mellom bunkersene i frontlinjen.

Sjefen for det første skijegerkompaniet, SS-Obersturmführer Gust Jonassen³⁾ ble drept under en støttroppaksjon med en stridspatrulje på 70 mann, da patruljen kom inn i et minebelte, og kompanisjefen og 6 mann til ble drept. Nestkommanderende ved kompaniet SS-Obersturmführer Otto Andreas Holmen overtok kompaniet. Han hadde gått Gardens underoffisersskole og gjennomgikk 1943 SS-krigsskolen (Junkerschule) i Bad Tölz. Fra høsten 1943 deltok han fortsatt på finskefronten, men nå i en tysk avdeling. Siste krigsåret hadde han en administrativ stilling i Bodö, som frontfører ved arbeidsleirer i Norge for Organisasjon Todt.

Straks det ble kjent at en ren norsk enhet var i tjeneste i Finland, søkte mange pansergrenaderer fra SS-Pansergrenaderregiment "Norge" seg dit, og mange frivillige kom til fra Norge. Vinteren 1943 - 44 var kompaniet blitt en bataljon på 700 mann. Bataljonen fikk, etter først å ha hatt tysk sjef, norsk ledelse (SS-Hauptsturmführer Frode Halle), og tjenesten ble så norsk som forholdene tillot. Norsk ble kommandospråk. Alt skulle være norsk. Vanskeligst, nå også, ble det å skaffe kvalifisert befal. Til å begynne med låntes den fjerde kompanisjefen fra tyskerne, mens de 3 øvrige var unge både av alder og som offiserer fra SS-krigsskolen i Bad Tölz, men etter norske forhold garvede soldater med langvarig tjeneste i "Viking" og Legionen. Troppssjefer og underoffiserer var overveiende nordmenn, mens bataljonssjefen i førstningen - som nevnt - var tysk.

Skijegerbataljonen var en lett oppklarings- og sikringsavdeling - en forstørret utgave av Skijegerkompaniet, i stand til å løse større oppgaver, i prinsippet de samme som dem kompaniet hadde hatt - bestående av 3 skijegerkompanier og 1 stabskompani, mens tilsvarende tyske kompanier i bergdivisjonene også hadde et tungt kompani.

Kompanisjefene var Sophus Buck Kahrs⁴⁾, Martin Skjefstad, Tor Holmesland Vik, Rolf Uglestad, de sistnevnte Bad Tölz utdannede offiserer med flere dekorasjoner for utmerket tjeneste i "Viking" og Legionen.

Kompaniene var lette: tre tropper à tre lag med ett maskingevær og to skarpskyttere i laget, en bombekastergruppe; resten hadde maskinpistol. Stabskompaniet hadde pionertropp, sambandstropp, biltren, hestetren, bøssebakerverksted, sanitetsfolk og vanlige forvaltningsorganer.

Bataljonen ble i Finland til landets kapitulasjon, 4. september 1944, og fulgte deretter den tyske Lapp-landsarméen på dens lange retrett gjennom Nord-Finland, over Rovaniemi til Skibotn og Narvik. Derfra ble den transportert til Oslo, og ankom dit ved juletider 1944 og utover vinteren 1945. Våren 1945 ble den forlagt til Mysen.

Forholdene i Finland var svært ulike resten av Östfronten. Da angrepet i 1941 kjørte seg fast, ble troppene stort sett stående i stillingene langs hundrevis kilometer gjennom veldige skoger og öde, veilöse strekninger. Alle tyske forsök på å avskjære Murmanskbanen strandet, först og fremst fordi forbindelseslinjene gjennom öde-mark var så lange. Forbindelseslinjene ble riktig nok utbedret etterhvert, men tyskerne var aldri sterke nok til å følge på med nye angrepsdivisjoner. Dermed gikk fronten over til å bli en utpreget sekundærfront. Russerne gikk heller ikke angrepsvis til verks, men trakk sammen nok styrker til å sikre Murmanskbanen som var viktig tilførselsvei utenfra til Sovjet.

Harrison E. Salisbury opplyser ellers⁵⁾ at de russiske sjefene i Leningrad betraktet fronten mot Finland "som en slags sparebank. Praktisk talt fra förste stund overførte de tropper og materiell fra nord og satte dem inn syd, sydvest og sydöst for Leningrad".

Den norske frivilliginnsatsen ble gjort på den nest sydligste av de fire frontene, Louhi-fronten. Frontene i Finland var aldri besatt sammenhengende, og det var milevis ödemark eller innsjöer mellom frontene. Den sydligste fronten var Uchtna-fronten, så fulgte Louhi-fronten, der Skijegerbataljonen holdt til, videre Kan-

dalaksafronten, og Ishavsfronten helt i nord. Bataljonen ble plassert på avsnittets venstre fløy. Oppgaven var, som nevnt, oppklaring og jaktkommandoer - stridspatroljeoppdrag i norsk terminologi.

Det ble mange lange turer den vinteren, i sprengkulde. Under oppklaring unngås strid, så sant mulig. Særlig mange trefninger ble det ikke, tapene var små. Støttepostenes oppklaringspatroljer på hverandre, gikk gjerne begge parter unna.

I særlige tilfelle ble det satt opp store stridspatroljer, helt opp i bataljons styrke. Således i mars 1944, da det ble viktig å få fastslått hvorvidt det var riktig, som antatt, at russerne var i ferd med å bygge nye stillinger, nærmere tyskernes. Ved denne anledning slapp de to kompaniene av Skijegerbataljonen, som gikk som venstre flankesikring, fra oppgaven uten større strid, mens hovedstyrken kom i kamp. Begge parter hadde forholdsvis store tap. Men russerne trakk seg etterpå tilbake.

Frode Halle forteller⁶⁾ at det var en egenartet krigføring. Det ble stort sett holdt sammenhengende vaktlinjer, organisert ved gater i skogen, bevoktet og beskyttet fra graver eller tømmerforskansninger, palisader. Begge parter søkte å sikre seg ved oppklaring i fronten og i området foran fronten, mens oppklaringen gikk ut på å trenge gjennom fiendens vaktlinje og inn i hans bakre områder. Her oppklarte man og overfalt fiendens forsyningslinjer.

Noen steder kunne det være en mil mellom partenes vaktlinjer, andre ganger lå partene nokså nær hverandre. Patroljene ble gjerne ganske store, 20 - 30 mann. Bevæpningen var først og fremst maskinpistoler, men alltid også minst ett maskingevær og miner; dessuten radio.

Artilleriet stod så langt fremme som mulig, kloss i frontlinja. Tyskerne kalte patruljene sine Skijagdkommando om vinteren, på sommerføre bare Jagdkommando. Russerne dro gjerne ut i større avdelinger, tungt kledd og utrustet. De tok den tid de trengte.

Det var på Louhi-fronten tyskerne stötte fram mot Murmanskbanen, for å kutte den. Det tyske framstötet stoppet opp bare noen kilometer fra banen, og så stivnet fronten til. Når vinddraget sto fra öst, kunne nordmennene höre de russiske togene.⁷⁾ Russerne forsökte å skyve fronten bort fra banen, men det lyktes först i 1944. Da kom nordmennene hardt ut å kjöre.

I juni var russerne aktive rett foran fronten til Skijegerbataljonen. Sommeren ble hard. Noen avgjörelse, fikk ikke russerne, men Skijegerbataljonen, på avsnittets venstre flöy, fikk en sörgelig medfart i stridene, som tok til 25. juni. 1. kompani, 150 mann som skulle avlöses, var nettopp reist. Bare ca 300 mann av den gjenværende bataljon befant seg i bataljonens stöttepunkt, Kaprolat og Hasselmann, da angrepet kom og hele styrken ble omringet. Fiendens hovedstyrke fortsatte videre, og de omringede nordmennene måtte slå seg ut. Av de 300 var nesten halvparten, 135, drept eller savnet da kampene var over. Det er det hardeste slaget noen norsk avdeling fikk under krigen. Kampene om de to punkter foregikk atskilt. Angrepet på Kaprolat begynte natten til 25. juni med artilleribeskytning, og fortsatte utover hele dagen. Kompanisjefen, Aksel Steen, var forholdsvis ny offiser fra Tölz - hadde befalsskole för krigen. Han ble dödelig såret utpå ettermiddagen. Bare to små grupper greide å slå seg ut.

Kampen om Hasselmannstillingen begynte för striden om Kaprolat var ferdig - men her var utgangen uten videre gitt, omringet som den var av overlegen styrke. Russerne

renset etterhvert hele Hasselmannhöyden også. Bare små grupper greide å slå seg ut. Striden her varte ett døgn, og omtrent slik sluttet det (Halle): "Til slutt er vi 34 mann, 7 mg, 11 mp, bra med ammunisjon ... Fangenskap, russisk fangenskap? Er det ingen annen utvei? Vi er 12 mann igjen, svarte, blodige. Ammunisjonen er nesten slutt. Gjennom trærne blinker Kapanessjøen, snaue 200 meter borte ... Enn om vi hopper ut av stillingen og stormer rett på? Slår oss igjennom, hopper i vannet og svømmer over Det må være et forsøk verd ... mens vi tømmer de siste magasiner ... mot det som skiller ... Seks mann kommer igjennom ... krabber i land - helt oppløst. Et par mann må bæres opp i en bunker. Slik sluttet kampene om Hasselmannhöyden. Hva vi vet har vi fra de få som unnslopp, og fra sårede som kom tilbake fra fangenskap ..."

Var det noen som sa at de ikke trodde på det de kjempet for? Galt eller riktig, det er en annen sak. Vi erfarer igjen indoktrineringens makt, bolsjevikhetsen satt dypt i de frivillige på Östfronten. Heller dø enn å havne i russisk fengsel, var holdningen. Virkeligheten var annerledes. La oss sitere videre (Halle):

"Blant de frivillige ble fangenskap ansett som det verste av alt. De mente russerne ville ta særlig hardt på dem som frivillig dro ut for å slåss mot russerne. Det viste seg at russerne ikke tok slike hensyn.

Det var jo mange ikke-tyskere på Östfronten. Russerne spurte etter nasjonalitet, aldri etter motiver. (min uthevelse). Fikk de vite at man var frivillig, ristet de bare på hodet over så megen galskap".

På denne tid var forlengst alt tysk personell i Skijegerbataljonen erstattet av nordmenn. Således også sjefen, som i mars ble erstattet av Frode Halle som kom fra SS-Pansergrønaderregiment "Norge". Nå ble bare forvaltningen ledet av tyskere; slett ikke underlig, i forvaltnings- og forsyningsmessige spørsmål måtte bataljonen selvsagt trekke på overordnede tyske enheters tilsvarende organer. Oppad foregikk all skriftveksel på tysk, mens norsk ble brukt i avdelingen. Det norske befalet var meget vel kvalifisert; offiserene var for de flestes vedkommende utdannet i Bad Tölz, mens noen også hadde norsk førkrigs befalsskole.

SS-Skijegerbataljonen fikk en rolig sommer etter den stygge medfarten i juni. I august kom nye frivillige fra Norge, omlag 200 mann. Av disse tilhørte 150 mann et nytt politikompani, 3. SS- og politikompani. Sjef var SS-Obersturmführer Aage Henry Berg, som før krigen hadde norsk befalsskole og studerte jus da krigen kom. Löytnant (B) Oscar Olsen Rustand ledet kompaniet den siste tiden. Han var vernepliktig befalingsmann og polititjenestemann før okkupasjonen.

Bergs vei til NS hang sammen med at han mente "NS skulle føre til noe bedre", formodentlig påvirket av Jonas Lie som han, som fenrik, ble kjent med under tjenestgjøring i Öst-Finnmark under Vinterkrigen.⁸⁾

I militære kretser var, hos svært mange, russerne allerede da fienden, langt mer enn Tyskland som mange beundret, jfr. at vi mens felttoget i Norge - som i internasjonal terminologi tildels ikke fortjener denne betegnelsen - hadde stående en stor styrke uvirksom i Öst-Finnmark, og at vi var relativt langt bedre forberedt her enn mot de farene som virkelig truet oss, fra Tyskland, eventuelt de allierte, Storbritannia og Frankrike.⁹⁾

Fra før tjenestgjorde 2. SS- og politikompani i Finland,

men det var nettopp returnert til Norge da Skijegerbataljonen fikk så hard medfart. Kompaniet skulle opprinnelig ha vært sendt til Leningradfronten for å gå inn i SS-Pansergrenaderregiment "Norge", men kom til Finland isteden. Dette kompaniet ble oppsatt av kaptein - nå politimajor og SS-Sturmbannführer - Egil Hoel¹⁰⁾. Hoel deltok i 1940, ledet 2. politikompani under utdanningstiden i Tyskland, men tjenestgjorde deretter selv på Östfronten som sjef for en ingeniöravdeling ved et armékorps i stedet for å reise med kompaniet til Finland.

Etter Hoel ble fenrik, SS-Untersturmführer, Erling Waksvik sjef for kompaniet. Waksvik ble avløst av en ung Bad Tölz utdannet offiser Öystein Beck som falt i mars 1944.

Daværende SS-Sturmbannführer, fra 20. april 1945 SS-Obersturmbannführer Egil Hoel førte et par måneder - han var stedfortredende brigadekommandör på den tiden - brigadekommando på Östfronten. Dette er sannsynligvis den største aktive kommando noen norsk offiser innehadde under okkupasjonen, uansett side. De siste to måneder av krigen var han sjef for Skijegerbataljonen, etter dens hjemkomst fra Finland, mens Frode Halle ble beordret som organisasjonssjef i Hirdstaben, der han skulle arbeide med å sette opp en ny bataljon av Hirden, Hirdens bedriftsvern og Hirdens alarmenheter. Halle ønsket ikke fortsatt å føre kommando over Skijegerbataljonen under tysk ledelse i Norge, av frykt for hva det kunne føre med seg. De første ukene etter hjemkomsten til Norge trodde han at bataljonen skulle fortsette kampen mot russerne, i Nord-Norge. Dette var han innstilt på. Men under en konferanse med SS-Obergruppenführer Rediess ble det klart for ham at den mektige politigeneralen ønsket å bruke bataljonen for å styrke tyskernes politi og politiske apparat i Norge. Det ville ikke Halle være

helt på¹¹⁾.

Dr. Hoel overtok Skijegerbataljonen helt på tampen av krigen, omfattet den 1200 mann.¹²⁾ Dette gir også anledninger om hvor langt større oppslutningen kunne ha blitt om den svake, upraktiske drømmeren Quisling hadde gjennomført igjennom at norsk innsats skulle gjøres i Finland, og i tråd med norsk mentalitet og lynne - og ønske - om den beinharde tjenesten i eliteavdelinger som SS-divisjon "Viking" og SS-divisjon "Nordland".

Bataljonen var midlertidig oppløst og fordelt på seks motoriserte politikompanier, og også blandet med tyskere, som å bli utdannet i motorisert tjeneste. Det var meningen at bataljonen etter tre måneder skulle dras sammen igjen. I mellomtiden var SS-Skijegerbataljonen blitt til 506 motoriserte SS- og politibataljon.

Organiseringsordren fra SS-Führungshauptamt fra slutten av 1944/begynnelsen av 1945, fastslår at skijegerbataljonen skulle legges på Mysen, gjenoppfriskes og nyutrustes som en selvstendig, forsterket motorisert oppklarings- og skijegerbataljon. Selvstendig vil da si ikke del av større forband, men direkte til forføyning for SS-Führungshauptamt; motorisert vil si oppsatt med motorsykler eller Volkswagen - Schwimmwagen - for sommerbruk; forsterket vil si at den skulle ha eget panservern, luftvern,¹³⁾ egne pionérenheter og forsyningsorganer, foruten tunge infanterivåpen. Rediess og Leib var overbevist om at dette var galt, fordi det etter deres mening ga Quisling for store konsesjoner til hans fremtidsmål. Dessuten bragte de norsk mannskap til sine tyske politibataljoner. Rediess oppløste derfor SS-Skijegerbataljonen, uten å si det offisielt, etter råd fra Leib. SS-Obergruppenführer Gottlob Berger avsatte derpå Leib som sjef for Germanische Lebensstelle Norwegen, men Rediess gjorde skyndsomt Leib til stabssjef i Höhere SS- und Polizei Norwegen, og nek-

tet å gi Leib fra seg.

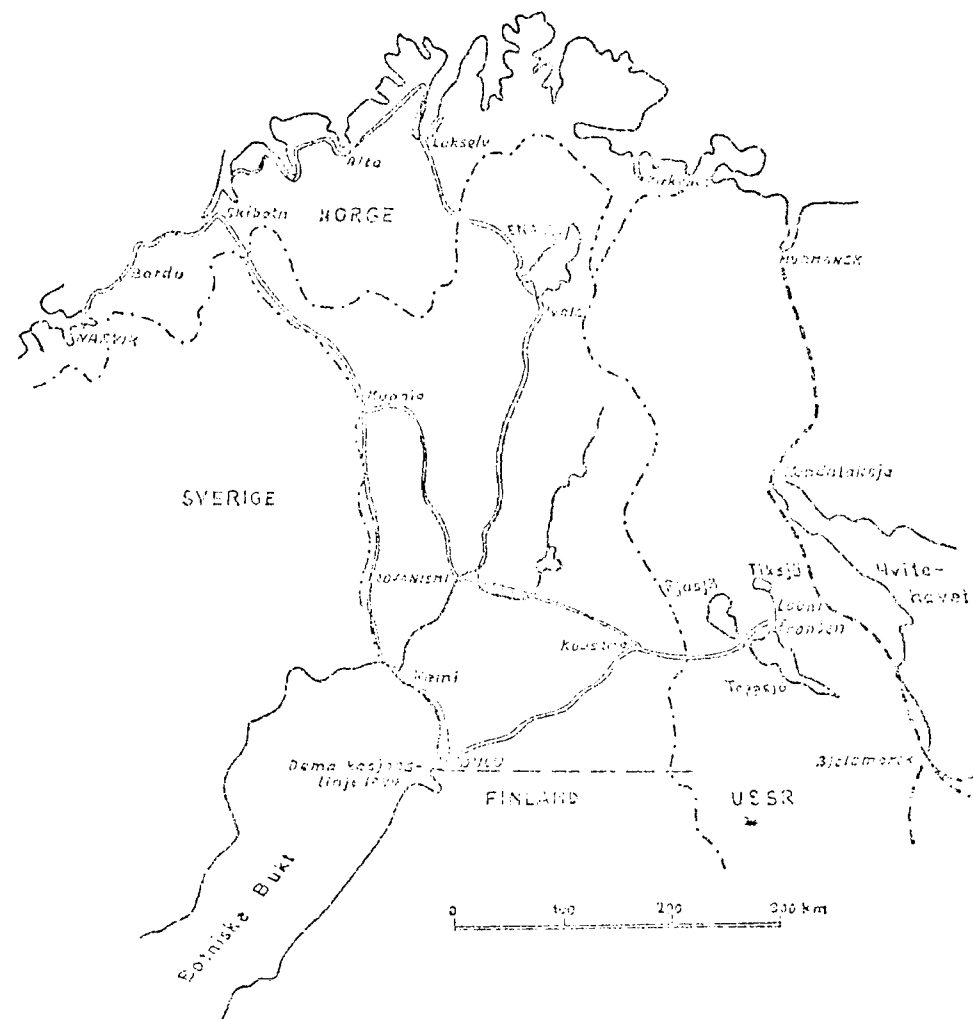
SS-Führungshauptamt gjentok den opprinnelige reorganiseringens ordren i april 1945, men Rediess/Leib trenerte den. Quislings reaksjon på disse intrigene var meget voldsom, og hans protester var så alvorlige at Berlin tok hensyn til dem.

Ca 250 mann av den nå omkatalogerte SS-Skijegerbataljonen lå på Bygdøy ved kapitulasjonen 8. mai, som forløp knirkefritt,¹⁴⁾ mens resten var forlagt på Östlandet.¹⁵⁾ Disse sluttmånedene gjaldt det å få organisert alt man hadde så effektivt som mulig, og styrken var tenkt å skulle brukes i tilfelle invasjon. Da kapitulasjonen kom, var arbeidet med å organisere bataljonen - som forklart - bare såvidt kommet i gang.

Frode Halle hadde aldri vært medlem av Hirden. Til Legionen kom han fra Arbeidstjenesten, der han tjenestgjorde som fylkingsfører fra april 1941 til august 1942.¹⁶⁾ Fra oppgaveforfatterens eget opphold i Teheran i august 1941 husker vi godt at man der snakket om löytnant Halle som reiste hjem til Norge, siden rette vedkommende under London-regjeringen tydeligvis ikke hadde bruk for ham. Slik det gikk ble han dømt for landssvik for sin fremragende krigstjeneste - på feil side - mens resten av hans lille Krigsskolekull har hatt to generallöytnanter, en generalmajor, og - hvis vi ikke husker feil - ingen med grad under oberst i etterkrigsforsvaret. Noen stor aktiv innsats har sannsynligvis bare Frode Halle av 1928-kullet, men på feil side, taperens.

Reidar Egil Hoel meldte seg inn i NS ved årsskiftet 1940/41. Han oppgir som grunn at han "var deprimeret på grunn av nederlaget"¹⁷⁾ i 1940. "Et forhold som spilte sterkt inn, hevder han, var at han ved sitt medlemskap mente å beskytte sin jødiske hustru og hennes barn av første ekteskap". Dette

SS-Skijegerkompaniet og Skijegerbataljonen, Louhifronten,
februar 1943 - september 1944. (Tegnet etter F. Halles,
„Fra Finland til Kaukasus". Nordmenn på Østfronten 1941-45)

lyktes - uten at det er bevist at det var ekteskapet som reddet henne - og han reddet også andre jøder. Fru Hoel sa "alltid at det var hun som var nasjonalsosialist, ikke ektemannen. Hun var fortvilet over Hitlers utskielser. Ellers reknet hun ham som Europas redningsmann. Uten ham hadde vi levd i Sibir".¹⁷⁾

Tallfall må Hoel gis ære for å ha medvirket til at overgivelsen ved kapitulasjonen foregikk i rolige former, uten alvorlige episoder. Dette viser også at disiplinen blant frontkjemperne holdt til siste stund. Dette var Quislings linje, at alt skulle foregå i ro og orden, og han satte sin autoritet inn for dette.^{D)}

Finlands kapitulasjon 4. september 1944 tvang Skijegerbataljonen til å evakuere landet.

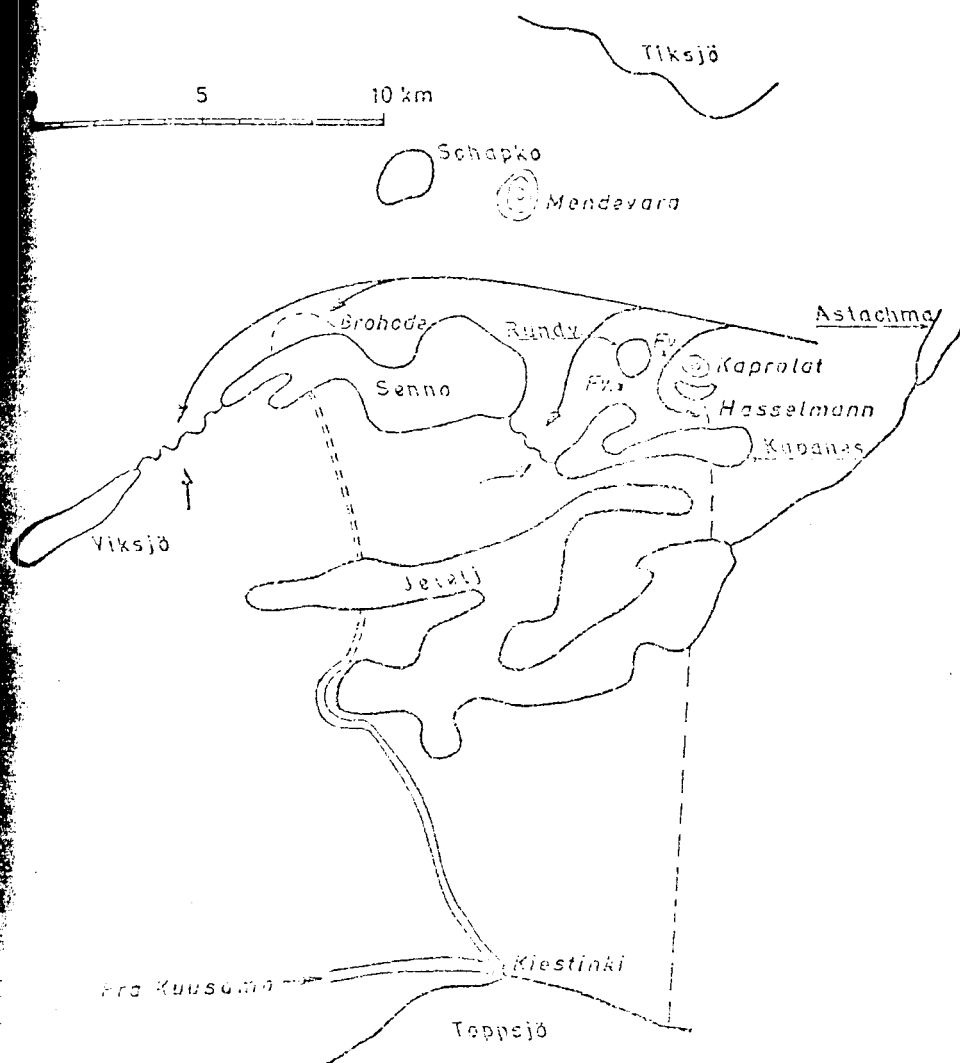
Den strategiske betydning av kapitulasjonen var ikke særlig stor. Storstrategien opphørte, da det ble klart at planen om å bryte Murmanskbanen og om å innta Lenin-grad strandet. Fra da av var Finland sekundærteater for andre enn finnene selv.

Skijegerbataljonens retrett tok det meste av høsten. Tilbaketrekningen gikk over Kuusamo og Rovaniemi, til sammen 350 kilometer. Deretter de 700 kilometer til Skibotn og Narvik. Ved juletider ankom de første kontingenter av avdelingen til Mysen.

Her ventet nok et kompani frivillige. Frode Halle ble avløst av Egil Hoel som sjef. Halle motsatte seg bataljonens innsats i Norge. Den var vervet for innsats i Finland, og det fikk bli med det.

Mens deler av bataljonen var fordelt på tyskernes politi, kom noen nordmenn opp i små trefninger med norsk heimefront. Etter Östfronten må dette ha vært for lek å rekne, men det skaffet deltakerne svære tilleggsstraffer.

SS-Skijegerbataljonen ved Kaprolat og Hasselmann:
121 fadne, 15 tatt til fange juni 1944. (Skisse etter
F. Halles „Fra Finland til Kaukasus“)

SS- OG POLITIKOMPANIENE

Politikompaniene, fire i alt, opptrådte ikke som egen avdeling ved fronten, men ble tilknyttet en av de allerede eksisterende frontavdelingene av omtrent bataljons størrelse, under sin aktive tjenestgjøring. Her vil kompaniene derfor bare bli nevnt summarisk for så vidt angår organisasjon, aktuelle tidspunkt hvor de så aktiv tjeneste o.a.

1. politikompani ble oppsatt av ulönt kaptein som opptrådte både som SS-Hauptsturmführer og SS-Standartenführer, Jonas Lie. Vi må se på Lies høye grad som en markering av at han var sjef for SS-ordenen i Norge, en miniatyrparallell til Heinrich Himmler og hans titel som Reichsführer SS. Lie, som var jurist, tilhørte kategorien reservebefal som gikk ett år på Krigsskolen. Denne utdannelsen kan nærmest sammenliknes med avgangsklassen på underoffiserskolene, etter 1930 med befalskolens avgangsklasse. Den såkalte nederste avdeling på Krigsskolen bygget dog på artium, og ga en helt annen sosial klassestatus enn underoffiserskolene - forøvrig en av grunnene til at Norge gikk bort fra ordningen.

Kompaniet ankom til Tyskland i oktober 1942, og returnerte til Norge i april 1943 etter 6 måneders frontinnsats i Den norske legion. Kompaniet må betegnes som et geværkompani på ca 160 mann.

2. politikompani ble oppsatt av kaptein K i ingeniør-våpenet Reidar Egil Hoel og sendt til Tyskland i mars 1943. Kompaniet, ca 160 mann, som opprinnelig var tenkt å skulle inngå i Pansergrenaderregiment "Norge", ble isteden sendt til Finland høsten 1943. Kompaniet returnerte til Oslo i mai 1944, og skulle avløses av et

nytt politikompani.

Kompanisjefen, Egil Hoel, ble beordret til annen tjeneste, og det ble overtatt av löytnant K, nå SS-Hauptsturmführer Othar Lislegård. Lislegård som hadde arbeidet som underoffiser i mange år, tok delartium og tilleggsutdanning ved Krigsskolen og ble innpasset i det egentlige yrkesoffiserskorps K. Han sto for tur til avansement ved okkupasjonen, gikk inn i politiet - som så mange offiserer - ble politifullmektig, før han meldte seg frivillig. Lislegård, som var festningsartillerist, gjorde dessuten en tid tjeneste som batterisjef ved tysk avdeling. Han innehadde toppstillinger i Hirden det siste året før kapitulasjonen, var bl.a. fylkingfører og sjef for 3. hirdfordeling. Politisk sognet han før krigen til Høyre, var bystyremedlem i Dröbak.

3. politikompani, ca 200 mann,¹⁾ ble satt opp av Aage Henry Berg og sendt til Tyskland i april 1944. Etter opplæring der ble det transportert til Finland og innlemmet som 3. kompani i Skijegerbataljonen sommeren 1944, som avløsning for 1. kompani, som nettopp var returnert til Norge.

Etter Finlands kapitulasjon 4. september 1944 marsjerte kompaniet sammen med resten av Skijegerbataljonen over Rovaniemi til Skibotn. Löytnant Oscar Olsen Rustand var nestkommanderende i kompaniet og førte det tilbake til Norge. Herfra ble kompaniet utstasjonert i 10, 12 "jagdkommandoer" (stridspatruljer) og drev forskjellig slags oppklaringsvirksomhet mot grensetraktene og i forlatte områder i Finnmark, fra Tysfjord i syd til Kistrand i nord, før kompaniet returnerte til Oslo 23. april 1945 og ble gitt 3 ukers permisjon.

Kompanisjefen Berg var fenrik i hæren fra 1938. Han

ble kjent med Jonas Lie under nøytralitetsvaktteneste i Kirkenes, hvor han var sjef for flyvarslingen i Aust-Finnmark under Vinterkrigen. Deltok i 1940, ble gift med tysk kvinne, og gled inn i arbeide i politiet som så mange offiserer av alle kategorier. Derfra var veien til NS kort, som for mange andre, i Bergs tilfelle ikke "som følge av noen utpreget politisk overbevisning. Han trodde imidlertid at NS skulle føre til noe bedre".^{B)} Berg ble politikaptein. Han studerte jus ved siden av at han arbeidet for å forsørge seg, da krigen kom.

4. politikompani var under oppsetning under löytnant (B) Oscar Olsen Rustand da kapitulasjonen kom, og ble ikke ferdigorganisert. Dette kompaniet var innkalt til begynnelsen av mai, og mannskapet møtte virkelig fram, til tross for de tyske våpens svake stilling. Dette vitner om god disiplin og moral - eller om kadaverdisiplin.

ANDRE AVDELINGER

a) Hirdmarinen

Foruten de avdelinger som er nevnt, ble det også vervet mannskap til marinen og luftforsvaret. Det ble ikke organisert egne avdelinger, men nordmennene ble, ofte enkeltvis, plasert i tyske krigsfartøy/flyskvadroner. Opprinnelsen til slik frivillig innsats var gjerne Hirdmarinen og Flyhirden; men vervingen ble senere overtatt av tyskerne selv.

Hirdmarinen, opprettet 5. mai 1942, var den største av de to. Den svarte omtrent til Marine SA i Tyskland og omfattet menn over 18 år. Unghirdmarinen, som omfattet menn under 18 år, tilsvarte Marine Hitler-Jugend i Tyskland. Uten at vi skal gå i detalj, vil vi likevel sakse litt fra et foredrag av lederen for Hirdmarinen til november 1943, Bertil Brun.

Løytnant Brun er representativ for den samfunnsklasse og mennesketype som gikk aktivt inn for Tysklands sak. Han var fastlønt løytnant i marinens flyvåpen, utdannet ved Sjøkrigsskolen 1924 - 29²⁾, var sønn av major Jacob Brun og fetter av Henrik Brun, "Jernhenrik". Han mente, da han 16. mai 1940, etter å ha deltatt i felttoget i Syd-Norge meldte seg inn i NS, "at tyskerne helt sikkert ville vinne krigen, og mente derfor at det gjaldt å stå på en best mulig fot med tyskerne. ...Jeg meldte meg som frivillig til Waffen-SS i slutten av januar 1941 og deltok i kampene på Östfronten .. som Obersturmführer".

Nederlaget i 1940 gjorde et sterkt inntrykk på Bertil Brun. Han mistet en bror ved Lillehammer i 1940, og da han like etterpå sluttet seg til NS, sa han: "Jeg vet ikke noe om politikk, men det var iallfall vanvidd å la norsk ungdom kjempe mot tyskerne når ikke noe var

som det skulle".³⁾

Brun, som har Jernkorset 2. klasse, deltok som krigsflyger i 1940. Han er langt fra den eneste med Sjøkrigsskolen som deltok i landforsvaret (Waffen-SS). Vi har allerede omtalt Finn Finson (Halvorsen), Tor Marstrander, Hans Georg Holter, Hans Berge. Vi har under gjennomgåelse av andres saker gjentatte ganger støtt på navnet Vagn Knudsen - en representativ offisersfamilie fra Horten. Vagn Knudsen senior var kommandörkaptein (tidligere mangeårig ordfører i Borre, av Höyre). Den eldste sønnen, Kaare, var derimot Krigsskoleutdannet - og generalstabsoffiser (nr 2 av Krigsskolekullet 1924 - 27, utdannet som flyger ved Hærens flygeskole m.m.; en nøkkelperson ved opprettelsen av Legionen),⁴⁾ mens nummer to var marineoffiser. De to yngre som deltok aktivt i øst, var respektive siviløkonom og filologistudent. Vi har videre truffet Ole H. Elom, og støtt på navnene Sverre Wille og Lund Berentzen. Mange marineoffiserer kom til å tjenestgjøre i Waffen-SS, lenge den eneste mulighet for ikke-tyskere.

En som meldte seg frivillig til marinetjeneste i Finland, og også til Legionen var Arne F. Kolderup. Kolderup (Sjøkrigsskolekullet 1933-38), en fetter av brødrene Vagn Knudsen, tilhørte også en kjent offisersfamilie. Hans far var også kommandörkaptein. Begge kommandörkapteinene undertegnet offisersoppropet, og begge familiene støttet, på få unntagelser nær, NS. Arne F. Kolderup hadde vært med i NS siden 1934, men hadde før det vært medlem i Fedrelandslaget. Som så mange offiserer gikk han inn i Administrasjonsrådets arbeidstjeneste, mens oberst Hagem var sjef og en av stifterne av NS, oberstlöytnant Munthe personalsjef.

Etter dimisjon fra fronttjenesten gikk Bertil Brun tilbake til Hirdmarinen, hvis oppgave var å "kjempe for at

Norge, under Vidkun Quislings førerskap, igjen skal bli fritt og selvstendig ..og for at det igjen skal bli stort". Hirdmannen skulle kjempe "skulder til skulder med det tyske folk i dets og hele den germanske verdens skjebnekamp mot det 3-hodede uhyre: jödedom, bolsjevisme og verdensplutokratiet ... Som førerens politiske soldater på sjön vil Hirdmarinen arbeide for å fremme slike egenskaper som tapperhet og troskap, disiplin og kameratskap .. Samtidig vil Hirdmarinen arbeide energisk for en bedring av sjömannsstandens sosiale kår, som står i rimelig forhold til dens oppgave som spredde av norsk kultur i alle verdensdeler". Slik konkluderer Brun: "Nordmennene samles i mindre grupper, og jeg går ut fra at dette etterhvert utvikler seg som det har gjort i hæren, slik at vi til slutt får en norsk flåteavdeling. Ved denne tjeneste får vi utdannet folk som vil danne kjernen i det nye norske sjöforsvar". (min uthevelse)⁵⁾ (dok. 11

Da NS ikke var noe parti i demokratisk forstand, men en bevegelse, het det at Hirdmarinen måtte innrette sin virksomhet etter tidens krav. Naturligvis bygde den "på Norges gode tradisjoner som sjöfartsnasjon". Og så følger en prøve på NS' særpregede historieoppfatning: "I vikingtiden (800 - 1050) hadde den norske sjöfart sin første blomstringstid. Djerpe sjömenn dro på oppdagelsesferder i Nordishavet, til Dvinas munning og via Island og Grönland til Amerika ... Disse eventyrlige ferder ga stötet til en veldig kolonisasjonsvirksomhet i hvis historie navn som Bjarmland, Holmgård, Gardarike, Island, Færöyane osv. går igjen. Men Hirdmarinen arbeider for å gjøre Norges sjöfartshistorie kjent, og føre tradisjonene videre: "Det er ikke meningen å bli stående og beundre fortiden, men vi mener at en slik utvikling skyldes særlige karakteregenskaper og krefter i det norske folk og at disse krefter må

nyttes i fremtiden. I det Stor-Germania som vil oppstå - hvor fellesnyttten stilles foran egennyttten - og hvor det gjelder å rasjonalisere kreftene, må hvert folk tildeles den oppgave som det best kan løse ... Vi må komme bort fra at den sterkeste gjør hva han lyster - slik som røvingen av den dansk-norske flåte i 1801 og de engelske tråleres krenking av norske fiske-rettigheter .."

Brun sluttet som sjef for Hirdmarinen etter eget ønske i november 1943, og ble etterfulgt av en annen offiser fra Sjøkrigsskolen, löytnant Thorleif Fjeldstad. Som grunn for sin dimisjonssöknað oppga han at han måtte overta gården heime⁶⁾, da hans bror skulle reise til fronten.

Thorleif Fjeldstad var av kullet 1925 - 30 fra Sjøkrigsskolen. Han meldte seg frivillig til Legionen, men kom ikke til aktiv innsats. Derimot var han aktiv hjemme, og ble idömt langvarig straff.

I alt tjenestgjorde mellom 450 og 500 nordmenn i den tyske krigsmarinen. Mange av disse hadde fått sin første sjö-militære opplæring i Hirdmarinen, noen i Unghirdmarinen. Et kull frivillige i Unghirdmarinen var påsatt som offiserer i den fremtidige nye, norske marinen. Ca 20 av dem fikk langvarig aktiv tjeneste, men greide seg gjennom krigshandlingene uten tap.⁷⁾

b) Flyhirden

Bare vel 75 nordmenn gjorde individuell tjeneste i det tyske luftforsvar. Det må antas at tyskerne var lite interessert i å utdanne norske frivillige som flygere, eventuelt til annen spesialtjeneste i luftforsvaret. Det ble overhode ikke drevet spesiell propaganda for å la seg verve til slik innsats.

Likevel nevner et par frivillige i Regiment "Nordland" at de var spesielt interessert i flyging. Den ene⁷⁾ ble flyger før krigen sluttet, men først etter fremragende tjeneste i Waffen-SS⁸⁾ og to lasarettopphold, det første allerede på ettersommeren 1941, neste gang januar-april 1944. Etter flygerutdanning var han de siste par måneder før kapitulasjonen stasjonert på Fornebu, som flyger.

Den andre⁹⁾ oppga også sin spesielle interesse for flyging som medvirkende årsak til at han meldte seg frivillig. Men han nevner også sin store interesse for speidersaken, og derigjennom for sanitetstjeneste. Bare 16 år gammel deltok han i april 1940 som frivillig sanitetssoldat ved Fossum bru, et av de få steder i Syd-Norge der det etter norske forhold ble kjempet hardt. Veien til Östfronten ble ikke lang. Allerede i mars 1941 meldte han seg, 17 år gammel, frivillig til Regiment "Nordland". Han forteller¹⁰⁾ at det "ennå ikke var brutt ut krig med Russland. Det var altså ikke for å slåss mot bolsjevismen at siktede meldte seg. Han hadde bestandig vært flyinteressert og drömte om å bli flyger ... Hensikten var å komme inn i det tyske flyvåpen". Det gikk ikke slik. "Han ble såret under tilbaketog fra Stalingrad", og først ett år senere utskrevet fra hospital, men da med ett ben amputert midt på låret.

Hirdens flykorps, opprettet 1. mars 1942, spilte i det hele tatt liten rolle. Flykorpset var en avdeling av

Hirden, sidestilt Hirdmarinen og underlagt Hirdsjefen. "Idéen med Flykorpset var å skaffe bevegelsen politiske og militære soldater i luften, flygere, og at Flykorpset hadde sin berettigelse ved den militære innsats i luften, eller ved å gi forutdannelse for slik innsats ... Av de medlemmer som har meldt seg til slik innsats i Luftwaffe, har imidlertid bare ..to, tre mann oppnådd å få flygerutdannelse, men resten - 70 mann - gjør annen tjeneste. Korpsets bestrebelser på å komme til begrenset innsats i luften i Norge, har således ikke ført til noe resultat. En kan derfor ikke sidestille Flykorpset med Hirdmarinen, hvis hovedoppgave er innsats i krigsmarinen".¹¹⁾ Flykorpset skulle også utgjøre et grunnlag å basere et fremtidig flyvåpen på, etter krigen.

Sitatet er skrevet av löytnant Per B. Carlson 17. januar 1945. Carlson¹²⁾, som blant annet var sjef for Flykorpset, men som ikke gjorde fronttjeneste, er nok en av de mange som via Administrasjonsrådets frivillige arbeidstjeneste gled inn i NS og frontorganisasjonene. Carlson prøvde å komme til fronten, men hørte til de mange som ikke ble frigjort for slik tjeneste. Han ble sittende fast i Förergarden. Hans bror og enkelte andre forsøkte allerede i 1940 å komme inn i det tyske forsvar, men uten hell.¹³⁾ Deres far var major og tjenestgjorde i Legionsstaben i Oslo.

Carlsons forgjenger som sjef for Flykorpset var marinekaptein Erling Windingland Eliassen.¹⁴⁾ Han ble, som marineflyger, skutt ned under kamp i 1940.

c) Frontsöstre

De frivillige i de tre forsvarsgrener ble satt inn på forskjellige tidspunkt og fronter, blant annet avhengig av hvilken avdeling, hvilket fartøy, hvilken flyavdeling de ble tilknyttet. Sykesøstrene, også kalt frontsöstre, mellom 350 og 400 i alt, ble satt inn gjennom (det tyske) Røde Kors. Offerviljen må ha vært stor også på kvinnefronten, minst 13 ble drept, mens det tok år å oppspore andre - hvorav enkelte slo seg ned for godt utenlands. Heller ikke tjente de noe på det! Den meget sparsommelige godtgjørelsen de fikk, ble gjennom rettskjennelse tatt fra dem til siste øre etter krigen.

Da presidenten i Røde Kors komitéen i Geneve i 1951 var i Oslo, sa han¹⁵⁾: "Vi arbeider alltid for fienden". Geneve-konvensjonen gjaldt for Norge. Men frontsöstrene var, som sine mannlige medkjempere, forhåndsdomt gjennom landssvikanordningen - selv om de aldri så mye var utstyrt med norske Røde Kors pass av organisasjonens (norske) generalsekretær, Rörholt.

Oppropet til norske kvinner om å melde seg kom straks etter oppropet om Den norske legion, i juli 1941. "I første omgang meldte det seg over 100 kvinner som ville gjøre en innsats for fedrelandet i kampen mot det bolsjevistiske terrorvelde og faren fra øst".¹⁶⁾ På spørsmål om hva som fikk dem til å melde seg, fortsetter de: "Vi følte det som en plikt å hjelpe til i kampen, sier en av dem, hvis mann også har meldt seg til Den norske legion. Vi kunne ikke rolig se på at de norske guttene dro ut, uten at også vi kvinner støttet og hjalp til så langt vi kunne. Det var vår plikt mot fedrelandet".

Blant de 17 sykesøstersaker jeg undersøkte, var hovedpersonen i en sak ennå i 1950 savnet, slik at saken ble

henlagt "etter bevisets stilling". Retten inndro hennes lønn på frontsøstrenes konto i Oslo Sparebank¹⁷⁾, slik det ble gjort for samtlige.

To av de 17, tilfeldig utplukket, var medlem av NS før okkupasjonen, tolv meldte seg inn under okkupasjonen, mens det for de resterende fires vedkommende ikke fremgår klart om de meldte seg inn. En av disse var gift med en tysker og dro for å komme nærmere ekte-
maken, mens en annen først ble oppsporet i 1951, i Polen, der hun var gift med en lege.

Gjennomsnittsstraffen for sykesøstre var 12 - 18 måneders frihetstap, inndragning og øvrige rettighetstap. Röde Kors syntes dette var strengt. (Bilag 8). Andre pådro seg alvorlig sykdom under sin tjeneste.

HIRDEN

Mens deltaking i krigsmarinen og luftforsvaret var direkte aktiv støtte til den tyske forsvarsmakt - og tjeneste i (det tyske) Röde Kors av domstolene ble avgjort å være det samme - på grunnlag av landssvik-anordningen, som de impliserte^{ofte}/hevdet at de ikke kjente til, skal vi kort nevne noen organisasjoner som, om ikke direkte, så iallfall indirekte deltok på tysk side. Best kjent av disse er Hirden. Den var allerede en veteranorganisasjon, opprettet i 1934, året etter at Partiet sto fram på den politiske arena. Høyesterettsadvokat Johan B. Hjort må gis hovedæren som organisator. Hirden "var en tydelig - om enn blek - kopi av det tyske forbildet"¹⁸⁾, nemlig SA-avdelinger som ble brukt i gatekamper, til terror mot annerledes tenkende. "Man drev eksersis og våpenøvelser som en vanlig militæravdeling under kaptein Karl Stenersens ledelse".¹⁹⁾ Advokat Hjort organiserte og disiplinerte hirdavdelingene, og Orvar Sæther, lærer og underoffisersutdannet befalingsmann, ble hans nestkommanderende.

Mens Orvar Sæther spilte en hovedrolle under okkupasjonen, kan vi bare spekulere på hva Hjort kunne ha fått til, dersom han og de krefter han sto sammen med i opposisjon til Quisling etter valgnederlaget i 1936, og etter at Quisling - alene med Hitlers faste støtte - vant oppgjøret om hvilken fascistisk retning, det daværende NS eller kretsen som nå sognet til Fedrelandslaget, med Hjort, Victor Mogens og andre skulle få spille hovedrollen i Norge.²⁰⁾

Hjort var tysk innstilt, kanskje naturlig nok på grunn av sin nære tilknytning da moren var født Fräulein von der Golz - en datter av den tyske general som ledet det tyske ekspedisjonskorps til Finland i 1917. Hjorts krets i 1940 besto av dyktige menn som Hans S. Jacobsen,

en sosialøkonom, sivilingeniør Vedeler, lektor Stinessen, disponert Otto Sverdrup Engelschiön, advokat Wiesener o.fl.²¹⁾ Det hevdes at han intrigerte så sterkt for selv å seire i 1940, at han fortrakk til Tyskland da Quisling, ene og alene som en følge av Hitlers lojalitet, trakk det lengste strå.

Under krigen ble Hirden tappet for medlemmer til frontformasjonene og andre militære organisasjoner. I mars 1942 var det således utlånt fra Hirden til:

Waffen-SS (dvs. Regiment "Nordland")	351	hirdmenn
Den norske legion	562	"
Norges-SS	104	"
Arbeidstjenesten	324	
Politiet	244	"

Tilsammen 1585 utlånte hirdmenn av en samlet styrke på 7400.²²⁾

Hirdens Bedriftsvern (HBV) og Hirdens Alarmenheter (HAE)

Som lyn fra klar himmel kom loven av 14. februar 1943 at Hirden var en del av rikets væpnede makt. Hirden ble dermed lovbestemt koplet inn i et nytt spor. Dette ble gjort for å hindre at tyskerne skulle overta styringen og kontrollen av Hirden og Førergarden. Gjennom lovdekretet ble Hirden og Førergarden nå underordnet Quislings kontroll som statsleder. Quisling var redd for menn under våpen uten betryggende kontroll. Derfor også den tilsynelatende meningsløse ordningen med å utdanne mannskapene, men å sende dem hjem etterpå uten våpen. Tyskerne fikk det dermed ikke slik de ønsket det.

Nå ble det bestemt at Hirden regimentvis skulle læres opp i SS-leiren i Holmestrand, og hirdmennene ble innkalt til kurs under trusel om straff i henhold til den militære straffelov ved uteblivelse, da loven også bestemte at den militære straffelov skulle gjelde for Hirden.

I alt ble det holdt syv kurs og utdannet 1800 mann. Tysk ekserserreglement ble fulgt, og utdanningen ble ledet av frontkjempere under tysk overoppsyn. Etter kurs ble hirdmennene sendt hjem uten våpen eller annen utrustning, og var nokså verdiløse. Som et kompromiss ble Hirdens Bedriftsvern skapt av hirdfolkene som hadde gjennomgått opplæringen. Alternativet måtte ha vært å gjøre Hirden til et heimevern.

Hirdens Alarmenhet (HAE) skulle stå under Sipo's ledelse, men skulle bare kunne kalles inn med Quislings samtykke. Avdelingene skulle være rede til utrykning under tysk kommando. Gjentatte ganger ble folk fra HAE brukt i aksjoner med folk fra motstandsbevegelsen. Det opplyses²³⁾ at Hirdens Bedriftsvern og Hirdens Alarmenhet våren 1945 tilsammen hadde ca 1500 mann i stadig tjeneste under tysk overkommando.

FÖRERGARDEN

Förergarden var på ca 70 mann ved opprettelsen 1. februar 1942, i anledning av Statsakten. Den var en etteraping av H.M. Kongens Garde. Oppgaven var vaktteneste ved Quislings bolig, Gimle, på Bygdøy - som Garden har vaktteneste m.m. ved kongens bolig på Bygdøy, ved Slottet og ved kongefamiliens øvrige residenser. Förergarden ble etter hvert utvidet til 250 mann. Mannskapene ble rekvirert fra fylkesførerene i NS. Men Förergarden var slett utrustet. Befalet hadde pistoler, mannskapene gevær.

Sammen med Germanske SS Norge og Hirden var Förergarden "rikets væbnede makt".

SS-VAKTBATALJON "NORGE"

Sommeren 1942 henvendte SS-Obergruppenführer Rediess seg til Rikshirden gjennom sine Hirdberater (rådgivere) angående opprettelsen av en våpenhird. Oppgaven skulle være vaktoppdrag ved anlegg i Norge. Avdelingen skulle ha grå hirduniform. Hirdledelsen var ikke ivrig på oppgaven, resultatet ble dårlig, omkring 300 mann. Men nesten ingen av disse var NS medlemmer. Mange av dem var tidligere tyskerarbeidere. ----- Sosialt var medlemmene i vaktbataljonen fra et annet samfunnslag enn majoriteten av NS medlemmene. De ca 300 ble sendt til Holmestrand for opplæring - i SS uniformer. Avdelingen fikk tysk befal, idet appeller til returnerte frontkjempere om å melde seg som befal ikke førte fram. Tyskerne overtok snart vervingen selv.

SS-vaktbataljonen var en norsk avdeling i tysk tjeneste. Den overvåket fanger, tyske lager, leirer for utenlandske fanger, viktige bedrifter og anlegg, og andre utsatte steder.

Det er ikke lett å avgjøre hvor stor betydning vaktbataljonen hadde. En viss nytte må den ha gjort, ellers ville den ha blitt oppløst. Selv om den var liten - bataljonsnavnet er misvisende - kunne den i noen utstrekning frigjøre tyskere fra oppgaven. I nordmenns bevissthet er det best kjent at den deltok i vakthold ved serberleirer.²⁴⁾

Reflekterer vi over at Jugoslavia her i det fjerne Norge hadde flere tusen døde krigsfanger på grunn av den umenneskelig harde behandling de fikk²⁵⁾, vitner det om at de av Vaktbataljonens folk som deltok i denne tjenesten neppe har vært spesielt skånsomme. Ifølge daværende universitetsstipendiat Christies undersøkelse fra 1952,

deltok 360 nordmenn i denne tjenesten. Christie fremholder at "både gjennom samtaler med vaktene og ved å lese rettssaker og dokumenter blir det helt tydelig at en rekke forhold fra serberleirene ikke er kommet fram i lyset og at atskillig flere vakter ville blitt dømt hvis alt ble oppklart".²⁶⁾

Flere andre mer og mindre papirorganisasjoner og forsøk på å organisere innsats på tysk side ble gjort mot slutten av krigen. Heller ikke har vi vurdert Arbeidstjenestens betydning som, iallfall indirekte, spilte en hovedrolle som storleverandør av frivillige til krigstjeneste, men som ellers faller utenfor rammen av oppgaven. En slik panikkorganisasjon var Teknisk Nödhjelp som, likt alle de andre, ble innrettet etter militært mønster og som bare nevnes fordi major Hvoslef - veteran fra mange militærpregede organisasjoner gjennom mange år - ble satt til å lede den, først med obersts, senere generalmajors grad. Organisasjonens betydning var lik null.

Helt på tampen av krigen, ved ordre fra Quisling 30. april 1945, ble dimitterte frontkjempere og hird innkalt, og det skulle settes opp hirdbataljoner og en frontkjemperbataljon likesom en var i ferd med å organisere pionéravdelinger innen Teknisk Nödhjelp.

Slike panikktiltak kunne ikke få verdi for noe som helst, nå straks för teppet gikk ned. Tiltakene virket bare negativt ved å splitte opp det eksisterende, uten å produsere nye kjempere. Når det fra kompetent NS hold hevdtes²⁷⁾

at rulleføringen av dimitterte frontkjempere ble foretatt som en beskyttelsesforanstaltning, virker dette rimelig og sannsynlig. Ved dimisjon måtte nemlig de frivillige frontkjemperne underskrive at de erklærte seg villige til å tjenestgjøre ved krig i Norge eller i Norges umiddelbare nærhet.

Tyskerne begynte nemlig på tampen av krigen å ta en og en inn for bearbeiding. Derfor kom forslaget om å registrere alle i Förergårdens reserve, slik at de måtte ha permisjon fra Quisling for å kunne pålegges andre oppdrag. På kort tid ble omkring 5000 navn registrert på denne måten. Bare meget få av Quislings nære medarbeidere kjente til planen med registreringen.²⁸⁾

Drømmen om et nytt norsk forsvar levde stadig videre. Helt siden årsskiftet 1940-41 hadde det vært et hovedmål for NS - slett ikke unaturlig, siden partiet jo var skapt av offiserer og andre som hadde militærvesenet som det store forbilde og mønster. Så sent som sommeren 1944 var Quisling opptatt med å bygge et norsk forsvar etter tysk seier, som han ennå ventet; og hans trofaste adjutant og hjelper, kaptein Carl Haakon Langlie arbeidet ufortrødent videre med å stampe offiserer til rikets nye forsvarsmakt opp av ruinene. (bilag 12).

Del II

A. HVEM VAR DE?1. Alder

Materiale:

Avsnittet om frontkjempernes alder bygger på minneboka "De falt for Norge", som omtaler 709 falne frontkjemper. Boka ble gitt ut av Frontkjemperkontoret tidlig i 1945. Det kan se ut som om boka først har vært avsluttet sent i 1944, selv om noen navn på slike som falt tidlig i 1945 er kommet med - sannsynligvis stokket inn under settingen, fordi navnene ikke er plasert i alfabetrekkefølge, på samme måte som resten.

De frivillige var blottende unge da krigstrommene lød. Av de 709 falne som "De falt for Norge" gir opplysninger om, var bare 9 født mellom 1889 og århundreskiftet, og var følgerlig mellom 42 og 50 år da de meldte seg. 36, eller ca 5%, var født mellom 1900 og 1909. 257 ble født mellom 1910 og 1919, og hadde flest falne innenfor den yngste årgangen, 1919, nemlig 55. Årgang 1920 hadde 70 falne, 1921 hadde 53, 1922 hadde 63, 1923 mistet 69, mens årgang 1924 hadde flest falne av alle, nemlig 71. Alle disse var altså mellom 16 og 19 år da de meldte seg. Av slike som var født i 1925 omtaler boka 41 falne, av årgang 1926 32, av 1927 har den med 8 falne. Hovedtyngden av disse 709 falne meldte seg i tidsrommet januar 1941/utgangen av 1943; det vil si godt under 20 år gamle. En falt 16 år gammel. Han begynte tjenesten 15 år gammel.

Diskusjon:

Regner vi med Legionens Oslo-stab, landsdels- og lokale vervekontorer - begge deler stort sett bemannet

med yrkesoffiserer som også meldte seg til aktiv tjeneste - blir alderssammensetningen noe forskjøvet oppover. Slik er Oslo-staben og de andre Legionsstabene en klar feilkilde, siden det her kan utsorteres endel litt eldre personer som ble sittende i disse stillingene til ut 1941. Så mange er ikke dette, og igjen er det vanskelig å regne ut et nøyaktig tall. Blant annet fordi endel av dem senere tjenestgjorde aktivt, ved fronten, enkelte i krigsmarinen. Siden vi ikke har statistikk å vise til, er det vanskelig å oppgi eksakte tall, men vi tror ikke at stabspersonellet utgjør mer enn en prosent, når vi regner med ialt 7000 aktive deltagere innenfor de tre forsvarsgrenene, (det tyske) Røde Kors og ved stabene. I tillegg har vi de mange høyt kvalifiserte personer i siviladministrasjonen eller på andre viktige plasser i samfunnsmaskineriet som meldte seg frivillig opptil fire, fem ganger, men som aldri kom til fronten fordi de ikke kunne frigjøres fra stillingene - NS kom etter hvert i stadig større underskudd på kvalifisert arbeidskraft. Denne sistnevnte kategorien vil vi bare ha nevnt. Men disse er holdt utenfor alle beregninger. Til gjengjeld blir gjennomsnittsalderen for de aktive frontkjemperne desto lavere - og det er denne som interesserer mest.¹⁾

Alderssammensetningene ovenfor, regnet ut på grunnlag av "De falt for Norge" er således stort sett representative for alle aktive frivillige, uavhengig av om de falt eller overlevde. Multipliserer vi de respektive årgangene med ti, kommer vi frem til en tilnærmet riktig alderssammensetning for samtlige omkring 7000 frontkjemper. Da også medregnet de ca 500 som tilsammen tjenestgjorde i krigsmarinen og luftforsvaret, og de omkring 350 sykesøstre. At endel av dem falt fra på veien til fronten, på grunn av sykdom, på grunn av dødsuhell under trening o.l., forandrer ikke helhetsbildet. I alle tallene er

mindre feilmarginer, fordi vi opererer med forholdsvis små tall statistisk sett. Det har heller ikke vært mulig å skaffe til veie komplette lister over avdelingene, eller over de enda flere som av forskjellige grunner ikke ble innkalt, likesom en er kjent med at endel meldte seg direkte til tyske avdelinger under opphold i Tyskland, og at disse ikke ble registrert sentralt noe sted her i landet.

Fra de meldte seg - iallfall 65% mellom 20 og ca 16 år gamle - fulgte tjeneste av varierende lengde, likevel minst to år - når vi ser bort fra dem som falt tidligere, eller de mange som ble såret og dermed satt ut av kamp - da de bokstavelig talt daglig kjempet for sitt liv. Ca 50% av lederne i NS' ungdomsfylking meldte seg allerede til regiment "Nordland". Ved Legionens opprettelse meldte mer enn 80% av resten seg.²⁾

Dette er det materiale vi bruker for å regne ut frontkjempenes alderssammensetning. Det er statistisk forholdsvis små tall, med plass for feilmargin. Men vi kan vanskelig finanalyserer spørsmålet uten å ta den risikoen som følger med små tall.

Boka er heller ikke komplett for falne frontkjempere. Blant annet hadde SS-pansergrenaderregiment "Norge" store tap etter utgivelsen av boka, da SS-divisjon "Nordland" deltok i sluttkampene ved og i Berlin.³⁾ SS-mennene i "Nordland" var fortsatt i kamp den 1. mai, da de hørte at Hitler var død og at hovedstaden (Berlin) var i ferd med å kapitulere. Ifølge en av de få overlevende, mindre enn 100 mann - det var alt som var tilbake av divisjonen ("Nordland") - prøvde disse å bryte seg ut om natten. Men de ble meiet ned eller drevet tilbake av fiendens ild".⁴⁾

SS-panserdivisjon "Viking", der nordmenn fortsatt var med, kjempet også helt til siste slutt. Fra januar 1945 kjempet den fra Budapest, over Stuhlweissenberg og Heiligenkreuz, til den var gått i total oppløsning og restene kapitulerte ved Fürstenfeld 8. mai.

De fleste norske front søstrene i (det tyske) Røde Kors, som mistet livet er heller ikke tatt med i "De falt for Norge". De var spredt over store deler av Øst-Europa i sluttfasen av krigen, og oversikten på sentralt hold i Norge var meget mangelfull.⁵⁾

2. Familiebakgrunn

Mange med navn av tysk opprinnelse:

Blant de 709 finner vi mange med tyskklingende navn: Preben von Ahnen, Arno Paul Altmann, Claus Bischoff, Gustav Adolf Böhm, Rudolf Gotsche, Hugo Holdorff, Eugen Klavitter, Heinz Meyer, Karl Ritter, Paul Steinburg, Harry Steinkopf, Fritz Stingl, Nicolay von Weymarn. Videre familienavn som Gahrman, Gasman, Gebhard, Jäger, Schneider, Schuhmann, Schübeler, Zahl. Også en av de 6 front søstrene i boka har tyskklingende navn, Giselheid Maria Saenger.

Vi finner også navn av russisk opprinnelse, som Kirill Karpov, Ochrenenko, Orlovski, Zaitzow. Det er på det rene at det blant de frivillige var hviterussiske flyktinger, eller etterkommere av slike.

Det er på det rene at det var noen få med russiskfødt mor og norsk far.⁶⁾ En frontkjemper med slik bakgrunn skal søgar, som ung mann, ha samarbeidet med og ha hatt engelsk sersjants grad under Englands intervensjon i Arkangelsk etter bolsjevikrevolusjonen. Dermed ligger motivet for å melde seg klart innebygget.

Kjente norske familienavn:

Ellers möter vi blant de 709 falne eller blant de ca 200 hvis landssviksaker vi har gjennomgått, kjente familienavn som Anker, Bang, Blom, Bowitz, Bredsdorff, Bull, Hornemann Bull, Cappelen, Daae, Falch, Fasting, Five, Gottenborg, Hagelin, von Hirsch, Hope, Huitfeldt, Ingier, Kahrs, Kielland, Klingenberg, Kofoed, Kolderup, von Krogh, Munthe Kaas, Kaas, Meidell Ljungberg, L'orange, Lövenskiold, Marstrander, Quisling Norvik, Prytz, Paasche, Rummelhoff, Schönheyder, Seeberg, Selmer⁷⁾, Sinding.

Foreldre av ulik nasjonalitet:

Blant de 200 frontkjempersakene vi gjennomgikk møtte vi på forholdsvis mange frivillige av blandet avstamning, de fleste med norsk far og tysk mor. Dessuten hadde to tyskfødte foreldre, men var norske statsborgere. En av disse⁸⁾ deltok også som offiser i Den første verdenskrig på tysk side. Nå meldte han seg inn i NS høsten 1940, samtidig med at han meldte seg frivillig i Waffen-SS. En⁹⁾ var født i Tyskland av tyske foreldre, men var for lengst norsk statsborger - hadde bl.a. norsk artium. Han var tilsluttet Waffen-SS Kriegsberichterabteilung, og offentliggjorde artikler i Aftenposten og andre aviser, hvor han forherliget frontlivet og Legionens innsats i særdeleshet.

Atskillige av de ca 200 hadde tyskfødte mødre¹⁰⁾. Dertil har en av dem jeg har intervjuet tyskfødt mor.¹¹⁾ En annen, en vernepliktig marineoffiser¹²⁾, hadde skotskfødt mor, mens faren var marineoffiser og direktør ved Marinens hovedverft. Flere hadde studert i Tyskland¹³⁾.

To av de ca 200 viste seg å ha finskfødte mødre. Den enes far hadde vært statsråd for Venstre i mellomkrigstiden,¹⁴⁾ mens den andres far var drosjeeier i Oslo.¹⁵⁾

Det er på det rene at det var noen ganske få flere med norsk-finske foreldre.

Diskusjon:

Hva kan vi slutte av disse opplysningene uten å dra massive slutninger? De tyske navnene vitner om en tysk bakgrunn i de fleste tilfelle.¹⁶⁾ Navnene er tegn som tyder på en viss familietilknytning til Tyskland, og på at denne kan ha spilt en rolle for at de valgte den tyske siden.

Hos hviterusserne og andre av russisk eller delvis russisk opprinnelse, må vi ha lov til å regne med en viss antibolsjevikisk tradisjon som kan ha preget miljøet.

Så de kjente norske familienavn. Slike blir av mange sett på som et stort fenomen. Gamle frontkjempere refererer gjerne til at det var gode navn blant dem - som det gjelder NS i sin alminnelighet. En Hamsun var utmerket - hans ene sønn var frontkjemper. En annen het Jonas Lie, osv.

En kan spørre seg om disse representerer et overklasse-innslag eller et innslag av bedre familier som er større enn det ville være i et representativt utvalg av den norske befolkning? Men dette kan også inneholde en feilkilde. En må undersøke om frontkjemperne rekrutterer bedre i byer og i bymessige miljø og om slike familienavn er tettere konsentrert i disse miljø. I så fall kan det forklare endel.

Når vi kommer til frontkjempere av ulik nasjonalitet, står vi i mange tilfelle overfor direkte påvirkning, som må være pågripelig, når f.eks. en tysk dame i voksen alder er blitt gift hit med sin tyske bakgrunn

og sine tyske tilknytninger - eller en tysk far tilsvarende.

Dessuten er det et annet fenomen med disse, at det under et nasjonalsosialistisk system blir regnet for tysk rase, tysk blod. De blir da ofte påminnet om sine plikter overfor sitt virkelige fedreland, fra nasjonalsosialistisk synspunkt. Disse var derfor svært utsatt for vervingsforsøk, kan vi anta.

Hva angår dem som har finskfødte mødre, så kan vi kanskje trekke den slutning - selv om vi bare fant 2 tilfelle og ikke kan trekke noen statistiske konklusjoner - at sympati med Finland i to kriger med Sovjet og hele den finske borgerkrigssituasjonen kan ha spilt med.

3. Utdanningsnivå og yrke

Høy artianerfrekvens:

Frontkjemperne kom nok fra alle klasser og lag av folket, selv om storparten tilhørte den borgerlige middelklassen. Arbeiderklassen var sterkt underrepresentert. Inndelt etter utdanningsnivå, finner vi et sterkt innslag av studenter, gymnasiaster og skoleungdom fra andre skoleslag. Av de 188 mannlige sakene vi gikk gjennom, fant vi 70 med artium, 5 med handelsgymnas. Tallene er litt usikre, fordi vitneavhørene i ganske mange tilfelle er upresise hva slike spørsmål angår. For eksempel gjelder det flere yrkesoffiserer fra Sjøkrigsskolen, der artium ikke alltid var en betingelse. I tallet 75 er ellers regnet med 35 Krigsskoleutdannede offiserer som spilte en eller annen sentral rolle i frontkjemperbevegelsen, uten at alle kom til aktiv innsats. Trekker vi fra disse -

som jo vil gi slagside den andre veien - står vi likevel tilbake med 40 artianere på 153 frontkjempere, altså en prosent langt over den tids gjennomsnitt.

Yrkesmæssig fordeler disse 153 seg slik: ¹⁷⁾

7 yngre K-löytnanter

7 B-befal av forskjellig grad og status, enkelte av dem fra Krigsskolens ettårige linje - som nærmest tilsvarende befalsskolen.

20 studenter ved forskjellige universitet og høyskoler.

10 skoleelever

10 kontorister

2 kontorsjefer

6 kadetter ved Sjøkrigsskolen

2 kadetter ved Krigsskolen

2 dyrleger

2 leger

2 siviløkonomer

3 jurister

1 arkitekt

1 bilsakkyndig

7 utdannet ved landbruksskoler

7 politikonstabler/fenriker/sersjanter

2 gardbrukere

10 gardsarbeidere/gardbrukersønner

10 arbeidere

7 håndverkere

4 disponenter/forretningsmenn

3 elektrikere

6 sjömenn og fiskere

2 telegrafister

2 sjåførere

Dertil en fra hvert av følgende yrker: journalist, skipsmegler/reder, konsulent, tolltjenestemann, handelsreisende, vaktmester, banktjenestemann, K-løytnant og sivilingeniør, marinefenrik og hydrograf, tannlege.

Diskusjon:

Vi har her også å gjøre med den risiko som følger av at vi har små tall. Den vanlige oppfatningen av NS som et borgerlig parti synes å stemme nokså bra - med de reservasjoner vi har tatt.¹⁸⁾ Ca en fjerdedel kan kanskje rubriseres under arbeiderklassen - siden vi i denne sammenheng bruker standarddefinisjonen. Men i tillegg til de små tall statistisk, har vi også usikkerheten med hensyn til hvor vi skal plassere de mange skoleelevene, sjeldnere kanskje studentene, der flesteparten vel kommer fra det vi i denne sammenheng kaller borgerlig miljø. De statistisk sett insignifikante tallene på disse to områder, gjør at vi må være ekstra varsomme med å trekke massive slutninger.

Artianerfrekvensen er høy etter den tids gjennomsnitt, når vi sammenligner med det norske folk totalt sett. Men her skal vi ikke sammenligne med hele befolkningen. Vi tror nemlig at det er mer nærliggende og naturlig for folk med høy utdanning å foreta slike valg. De som har valgt Östfronten har sannsynligvis vært sterkt motivert og orientert i den retning. Et flertall av deres holdningsfaktorer har antagelig spilt inn og trukket dem i den retning.

Vi kunne sammenligne med andre grupper som gjorde lignende valg, for eksempel de som reiste til Sverige eller helst de som reiste til England, fordi de som kom til England sannsynligvis er silt enda strengere, siden det var vanskeligere, en større innsats å komme dit. Vi skulle tro at spesielt de som kom til England også ville vise en forholdsvis høy artianerprosent, og over det vanlige i hele folket i 1939.

Tar vi slike som deltok i sivil motstand, vil de også antagelig vise en uvanlig høy artianerprosent, av

lignende grunner.

Var NS et borgerlig parti?

Det er vanlig å si at NS var et borgerlig parti. Likevel er det på sin plass å spørre om et nasjonalsosialistisk parti i det hele tatt kan plasseres på den vanlige borgerlig/ikke-borgerlige skalaen? Det er kanskje like nærliggende å plasere dem utenfor skalaen, slik mange nasjonalsosialister selv ser på spørsmålet. Om kanskje ikke like sterkt i opposisjon mot det borgerlige samfunn som mot det sosialistiske - og her plasserer vi i denne sammenheng Arbeiderpartiet. Den nasjonalsosialistiske stat kunne bare bygges på ruinene av den parlamentarisk/demokratiske. I denne sammenheng stiller NS seg utenfor den vanlige partiskalaen av gamle klassepartier, slik NS så på de etablerte partiene.

Den forholdsvis hyppige overgangen, og samarbeidet, begge veier mellom NS og spesielt Høyre blant de gamle partier, taler for så vidt imot dette. Men her er det kanskje ytterfløyen i de to som ikke står så langt fra hverandre?

4. By - land

Mange fra byer og tettsteder:

Vi skal se på den geografiske fordeling av frontkjemperne, og går fremdeles ut fra de tidligere nevnte 709 falne. Totalbildet fremkommer tilnærmet riktig når vi multipliserer tallene med ti. Av 709 falne var:

127	fra Oslo -	för etterkrigstidens utvidelser		
40	"	Bergen	"	"
27	"	Trondheim	"	"

22 fra Drammen

18 " Stavanger

16 " Kirkenes med nabolistrikter

En rekke andre byer, som Halden, Fredrikstad, Ålesund, Skien, Kristiansand, Porsgrunn, Sandefjord, Holmestrand, Moss, Gjøvik, Arendal fordeler seg med fra 10 til 6-5 falne. Resten kom fra en lang rekke småbyer og landkommuner. Stange-bygdene med 12 falne og Solør-distriktet også med 12 falne, synes å ligge blant de fremste av disse. I mindre grad kan det samme sies om distriktene rundt Raufoss, Steinkjær, Stjørdal-Verdal.

Diskusjon:

De statistiske opplysninger er ikke pålitelige nok til å kunne si bestemt at en fallen frontkjemper fra Oslo, Bergen osv. nødvendigvis var født og hadde bodd på vedkommende sted hele sitt liv. Visse feilmarginer kan derfor være innebygget i materialgrunnlaget. Foretatte stikkprøver tyder likevel på at enkelte slike som er registrert som falne fra Oslo, stort sett er født og/eller har tilbragt en stor del av sitt liv der. Spørsmålet om hvor de har meldt seg, synes heller ikke å ha innvirket på hvilket hjemsted de er blitt registrert under i boka. Vi kan således vise til falne, født og oppvokst på et sted, men som bodde, studerte eller arbeidet på et annet sted, da de meldte seg - og som kanskje meldte seg på et tredje sted.

Kriteriet som ovenstående tall bygger på er at de som er registrert under Oslo, Bergen osv., virkelig er født der og/eller har bodd der en stor del av sitt liv. Men det er plass for feilmargin.

Bortsett fra at Oslo med omland hadde relativt flest frivillige, og med visse fordelingsskjevheter ellers, for eksempel, som nevnt, med over gjennomsnittet på Drammenskanten, i Kirkenesdistriktet, i Stangebygdene og Solördistriktet, er fordelingen nokså jevn geografisk sett. Östlandet, Trøndelag og Nord-Norge ligger klart foran i nevnte rekkefølge landsdelene imellom. De frivillige fra Nord-Norge synes også stort sett å komme fra lavere sosiale lag enn spesielt Östlandet. Enkelte hevdet under rettsoppgjøret at arbeidsledighet og vanskelige økonomiske forhold fikk dem til å melde seg, uten å være ideologisk bundet til NS og nasjonalsosialismen. I så fall var det drastisk å melde seg til fronttjeneste. Vi kan likevel ikke helt se bort fra det, selv om det - hvis det bare gjaldt å finne noe å leve av - neppe var noe uoverkommelig problem under okkupasjonen. Arbeidsledighet i ordets tidligere betydning var i det hele tatt ikke noe påtrengende fenomen under okkupasjonen.

Vestlandet, bortsett fra Bergen, og i mindre grad de øvrige større byene der, og også store deler av det indre Sörlandet stilte svært få frivillige i det hele tatt.

En påfallende høy del frivillige kom fra byer og tettsteder, 412 av 709 fra byer, mens forholdsvis mange av resten på 297 kom fra tettsteder nær større byer, som Fana, Aker, Oppegård, Strinda og flere. Grunnlagsmaterialet er likevel ikke stort eller eksakt nok til at det er rimelig å prøve å sette noe skille mellom tettsteder og småkommuner og utkantstrøk. Dessuten

er det et definisjonsspørsmål hva som er tettsted. Stange, for eksempel, kunne innebære at en frivillig bodde tett ved Hamar, Fana kunne også være så mangt, osv.

Likevel synes det på det rene at mange kom fra byer og tettsteder. Hvordan kan vi forklare det? Kanskje hadde det samband med at NS administrasjonen, og dermed mange NS orienterte ble trukket til byer der de fikk partistillinger og andre tillitsverv. I noen tilfelle kan dette være forklaringen. På den annen side taler det imot dette, at storparten enten synes å ha vært født eller å ha bodd lenge på det sted som i boka ble oppgitt som hjemstedskommune.

Rimeligere grunn for at så mange kom fra byer og tettsteder, beror kanskje på at det var lettere å organisere NS i urbanisert miljø. Partiet hadde alltid høyere medlemstall i byer og byområder. Dette kan tyde på at det var gjennom samvær i sosialgrupper, gjennom propaganda og stadig påvirkning og press av den typen som bare er mulig i folkerike miljø, at NS rekrutterte frontkjemperne.

Dette er en hypotese, noe mer kan vi ikke lese ut av grunnlagsmaterialet.

Nevnt i verket "De falt for Norge" er også 6 sykesøstre i (det tyske) Røde Kors. Av de i alt ca 350 sykesøstre skal tilsammen 13 ha falt eller være savnet. Det eksakte tall har vært vanskelig å få fastslått. Av de 17 sykesøstre, hvis saker jeg gjennomgikk, var en således fortsatt savnet i 1950, mens en annen i 1951 skrev til Erstatningsdirektoratet fra Polen - der hun var gift med en polsk lege - og frasa seg frontsosterlønnen sin på lønnskonto i Oslo Sparebank. Lønningen, noen hundre kroner, var forlengst inndratt av retten, slik det ble gjort med alle frontsosterkontiene.

5. Organisasjonsliv

Innledning:

Oppropet som førte til Nasjonal Samling var undertegnet av fire offiserer: majorene Vidkun Quisling og Ragnvald Hvoslef - som under okkupasjonen innehadde diverse stillinger, fra statsråd i opprørsregjeringen 9. april, til oberst og generalmajor som leder av halvmilitære mini-organisasjoner¹⁹⁾ - og kapteinene Fredrik Prytz - under krigen finansminister, til han døde litt før slutt - og Adolf Fredrik Munthe. Munthe var den eneste av initiativtakerne som hoppet av under okkupasjonen, etter at han først hadde arbeidet som personalsjef i Administrasjonsrådets arbeidstjeneste.

Da Quisling opptrådte som partistifter 17. mai 1933, kunne endelig mange splittede minoritetsgrupper på ytterste høyre fløy - vi kommer senere tilbake til noen av de viktigste - samles om hans person som fellesnevner, og mobilisere i samlet flokk mot dem de så på som landets indre fiende, først og fremst i videste forstand arbeiderbevegelsen. Endelig hadde de en fører; og nasjonalister og forsvarsentusiaster av blandet opphav, alder og innstilling dannet fra nå av innenfor NS, men også utenfor, elitetroppene. I enkelte etablerte kretser ble Quisling, advokat J.B. Hjort og andre ledere sett på som "splittelsesmakere som forsynte seg av andres fat og trevlet opp den borgerlige front", som Hans Fredrik Dahl beskriver det.²⁰⁾ En stor del av de unge som mobiliseres i NS, spesielt i ungdomsorganisasjonene av Hirden og i NSUF,²¹⁾ møter vi igjen på Östfronten.

Offiserskorpset før krigen var skjevt rekruttert sosialt sett. Vi kan spørre om ikke yrket tiltrakk seg folk med bestemte holdninger, som igjen var nærliggende årsak

til at mange flere enn de nevnte initiativtakerne fant plass og følte seg hjemme i miljøet i NS. Førerprinsippet har, rent a-politisk oppfattet, mye av det kommandoforhold, den autoritet, respekt, disiplin, den under- og overordning som vi også finner igjen i den eldre militære kastes kode. Føreren var offiserens skikkelse i moderpartiet i Tyskland²²⁾; men så ekstremt ble neppe Quisling sett på og oppfattet i det norske offiserskorps. Smaken og sansen for uniformer, entusiasmen for heil og sæl hilsingen, giv-akt-stillingen, symbolbruken som f.eks. Olavskorset; i det hele tatt den sterke vekt på militær presisjon og korrekthet, de tallrike paradene, oppmarsjene, fanevigslene.

"Partiet tiltrakk seg stort innpass i skiktet av K-offiserer,²³⁾ mens en stor del av B-befalet²⁴⁾ stod nærmere Arbeiderpartiet og Venstre. Partiet ble forsøkt uniformert, organisasjonen militært oppbygd med utfoldelse av rang og distinksjoner. Denne kombinasjonen av "sosialistisk" partistruktur og paramilitær ledelse brakte over hele Europa borgere i svarte skjorter ut på gata under faner og klingende spill".²⁵⁾

For balansens skyld vil vi her minne om at vi også hadde arbeidervern med skjorter, slik at uniformeringen ikke eksklusivt var reservert for protofascistiske bevegelse.

De tidligste spirer til norske høyre-radikale organisasjoner:

Hvor og når finner vi spirene til NS, i neste omgang til at tusenvis norske menn og kvinner kjempet frivillig sammen med tyskerne på Östfronten? Som organisert bevegelse födtes fascismen i Norge i de første årene etter Den første verdenskrig. Hovedgrunnen til disse tidlige tillöp var bolsjevikrevolusjonen i Russland i 1917. "Den herskende klassen hadde spilt bankerott", slik fascistene oppfattet det, hevder Halvard de Lange.²⁶⁾ Den måtte

løses av. Fascismen skulle sørge for at det ikke ble bolsjevismen som ble avløseren".

Hans Fredrik Dahl²⁷⁾ har denne typebeskrivelse av fascistiske bevegelser: De var kontrarevolusjonære, samtidig som de skulle gjennomføre den borgerlige revolusjon. For det 3dje skulle de gjenopprette statsautoriteten med midler som staten selv ikke disponerte. Slik fikk vi også i Norge mange sterkt nasjonalistiske halvmilitære nyskapninger. En del av deltagerne i slike finner vi igjen som frivillige på Östfronten, vi vet ikke hvor mange eller hvor høy prosent.

Fra Det borgerlige Vern mot Revolusjonen til Samfundsvernet:

Det første tilløpet var Det borgerlige Vern mot Revolusjonen. Av større betydning ble Samfundshjelpen. Vidar Björn Gabrielsen skriver²⁸⁾ at "under storstreiken 1921 trådte Samfundshjelpen fram." Samfundshjelpen besto vesentlig av ungdom fra velstilte hjem, under ledelse av offiserer. Överste leder var rittmester, senere oberst og generalinspektör for kavaleriet, Christopher Fougner.

Tilsvarende kamporganisasjoner var Borgernes Samfund, Pistolklubben, A(nti) B(olsjevik) C(lub). I 1923 gikk de sammen i Samfundsvernet, en landsomfattende organisasjon under ledelse av major Hvoslef. Samfundsvernet besto fortsatt da Hvoslef var medstifter av NS i 1933, naturlig nok, for han oppfordret i pressen til organisering av frivillige militærstyrker etter mønster av de fińske skyddskår.²⁹⁾ Styrkene skulle stå klar til bruk mot indre fiender.

Leidangen:

Major Hvoslef var en aktiv organisator av kampanjasjoner på ytterste høyre fløy. Blant annet var han også medstifter av Leidangen. Atskillige senere frontkjempere fikk sin første militæropplæring i Leidangen under kaptein Karl Stenersens ledelse; selv om langt flere ekserserte i Hirden.

Kaptein Stenersen³⁰⁾, hovedorganisatoren av Hirden, advokat J.B. Hjort, og andre som var med og kanskje i en viss grad muliggjorde NS' rolle under okkupasjonen, forlot partiet etter valgnederlaget i 1936, eller de trakk seg ut da Norge ble okkupert. Leidangen var, fra 1933 av, militær i gavnet om ikke i navnet, og ble ledet av offiserer.

Formålet var å gi slike som ble fritrukket for militæropplæring og andre utdanning som soldater og reservebefal. Innslaget av høyre-radikale var stort. I opplegget var den en frivillig militæropplæring, under kontroll av militære sjef.

Juridisk sett ble Leidangen aldri oppløst, men uten statsstøtte som den ble under Nygaardsvold-regjeringen, ved at den ikke fikk lånt materiell fra militære depoter lenger, kunne den ikke fortsette. Atskillige senere frontkjempere fikk sin første militæropplæring i Leidangen; de var samtidig gjerne med i NSUF.³¹⁾

Arbeidsfylkingen:

Den organiserte fascisme i Norge var bagatellmessig kvantitativt sett - selv om NS på sitt høyeste under okkupasjonen hadde vel 50 000 medlemmer. Først gjennom NS opptrådte den i organisert form. Likevel gikk det

en tråd av likhet gjennom de bevegelser og partier - vi hadde sogar en protofascistisk sekt som kalte seg "Norges nationalsosialistiske arbeiderparti", og en av de bortimot 200 frivillige hvis rettssaker vi gjennomgikk, hadde vært medlem der - vi har nevnt, og lederne er gjengangere i opptil samtlige.

Innfiltrert i dem finner vi andre bevegelser som skal nevnes fordi nøkkelpersonene ofte er de samme, og fordi så mange frontkjempere var med i dem. Viktigst av disse var kanskje den frivillige Arbeidsfylkingen og dens ektefødte barn Norsk Riksdugnad. Hensikten med Arbeidsfylkingen var å få utført samfunnsnyttig arbeid, å motvirke arbeidsløshet, å skape kameratskap og solidaritet blant deltakerne. Målet var idéelt nok, og arbeidstjeneste ble innført i flere land på 1930-tallet. Men veien fra arbeidstjeneste til frivillighet på Östfronten var kort, noe som kostet hundrevis, om ikke flere, livet, invaliditet og landssvikstemplet. Det hendte at hele AT-avdelinger samlet meldte seg frivillig, helt opp til 147 mann på en gang.³²⁾

Sommeren 1940 prøvde først NS å gjenopplive den tidligere Arbeidsfylkingen eller Riksdugnaden fra 1930-tallet. Som en motvekt kom Administrasjonsrådets arbeidstjeneste som skulle hindre at frivillig arbeidstjeneste ble et instrument for NS. Mange senere frontkjempere sluttet seg av patriotiske grunner, slik de så det, til den frivillige arbeidstjenesten som Administrasjonsrådet organiserte. Flere av lederne var gjengangere fra Arbeidsfylkingen fra midten av 1930-tallet. Som det kan være vanskelig nok å skjelne NS' spede tilløp til arbeidstjeneste sommeren 1940 fra Administrasjonsrådets arbeidstjeneste, kan det på tilsvarende vis være vanskelig alltid å skjelne Administrasjonsrådets arbeidstjeneste fra etterfølgeren, okkupasjonstidens AT.³³⁾

Høyt ansette offiserer var sommeren 1940 aktører i å få organisert en arbeidstjeneste for Administrasjonsrådet. I august skrev general Ruge til oberstløytnant Roscher Nielsen og spurte om han ville være sjef for arbeidstjenesten.

Ruge oppga oberstløytnant Ole Berg som nok en kandidat til stillingen. Videre ba han Roscher Nielsen om å snakke med oberst Halvor Hansson og fylkesmann Christensen om saken.

31. august skrev fem offiserer og en av hovedaktørene bak den tidligere Arbeidsfylkingen, Walter Fyrst³⁴⁾ et forslag til vedtak om arbeidsplikt for all oppvoksende ungdom. (Bilag 9).

Administrasjonsrådet satte i gang, og mange ledige offiserer fant virkefelt som de organiserte etter velkjente militære prinsipper. Formannen i Administrasjonsrådet, Ingolf Elster Christensen, var selv K-offiser og jurist, og glødende forsvarsvenn.³⁵⁾ Han hadde tidligere vært både forsvars- og justisminister, for Høyre. Store skarer ungdom meldte seg. Flere traff vi igjen på Østfronten. Slik tjeneste ble sommeren 1940 sett på som særlig patriotisk.

Administrasjonsrådets forsøk på å lage en a-politisk arbeidstjeneste havarerte imidlertid. Den ble innfiltrert, i noen utstrekning overtatt og forsøkt nazifisert. Dette førte til motsetninger som eksploderte på Gausdal høyfjellshotell senhøstes 1940, da mange ikke ville være med lenger og gikk ut. Oberst Frölich Hansen satte nå i gang for å gjøre arbeidstjenesten til en ren-
dyrket kolloberasjonsorganisasjon, og man fikk det definitive bruddet mellom Administrasjonsrådets arbeidstjeneste og NS' etterfølger.

Fra Nordiske Folkereisning til Nasjonal Samling:

I de mange borgervern, pistolklubber, i Arbeidsfylkingen, Leidangen, i kretser innenfor Fedrelandslaget, og også blant andre kretser på det politiske spekters høyre fløy ventet mange utålmodig på en sterk vilje som kunne lede dem fremover i fellesskap. Quisling ble mannen som kom til å samle de mange høyrreradikale bevegelser under en ledelse. Det som bandt ham og dem han representerte sammen med tysk nasjonalsosialisme, var den tyske moderbevegelses vilje til-og evne - å demme opp for og ta et endelig oppgjør med alle fallstendenser i tiden, slik de så det.

I mars 1931, kort før han ble forsvarsminister, stiftet Quisling organisasjonen Nordiske Folkereisning, hvis mål var å "tilintetgjøre den importerte kommunisme som ikke stemmer med nordisk egenart". Den senere sjefen for Legionen, major Finn Hannibal Kjelstrup, var medlem i Folkereisningen.

Endelig i 1933, etter at Quisling var gått av som forsvarsminister, offentliggjorde Tidens Tegn 16. mai et "Opprop til Nasjonal Samling", der programmet fra Folkereisningen ble tatt opp igjen i litt endret form. NS var ikke noe nytt fenomen i norsk politikk, bare et systematisert uttrykk for tendenser som hadde eksistert lenge. Særlig på grunn av partiets kompromissløse kampinnstilling til sosialismen, selv i dens mest moderate sosialdemokratiske utgaver, til Quislings svevende formuleringer, som kunne tolkes på mer enn en måte, skulle NS teoretisk være vel egnet til å bygge bru over kløften mellom autoritær konservatisme, ekstreme nasjonalistiske strømninger - forkjemperne for Grönlandsokkupasjonen, som dosent Adolf Hoel, advokat Smedal o.a. - og norske varianter av fascisme eller nasjonalsosialisme. Med NS gjorde også en klar anti-

semittisme sitt inntog i norsk politikk, men antakelig blant annet fordi vi bare hadde ca 1300 nordmenn av mosaisk konfesjon - det fantes i tillegg en del av jødisk ætt som var protestanter e.a., slik at totaltallet var litt større - hadde denne del av virksomheten liten virkning, selv om antisemittiske innslag jevnt over gikk igjen i vervekampanjen.

Fra Fedrelandslaget og Høyre til Arbeiderpartiet
blant frontkjemperne:

NS medlemmene kom fra alle borgerlige partier, med et tyngdepunkt i Høyre og Fedrelandslaget. I noen utstrekning var tilslutningen til fascismen utslag av en høyre-radikalisme av det slaget som henger sammen med ung alder og svak binding til integrerende institusjoner, altså en slags ungdommelig radikalisme. Over hele Europa var studentene i 1920- og 30-årene gjennomgående høyreinnstilt. Selv i Norge var fascismen å finne blant gymnasiaster, mest i det vestlige Oslo-området og tilsvarende strøk i andre større byer, altså en slags middelklasseungdom med en yrkesmessig fordeling som mest likner Høyres.³⁶⁾

Utsagnet passer godt på frontkjemperne. Vi vil likevel gjenta at grunnlagsmaterialet ikke er uttømmende nok på dette punkt til å hevde bastante standpunkter. Fedrelandslaget er det parti som, sammen med Høyre, i særklasse nevnes oftest i rettssakene, nest etter NS selv. Av 189 rettssaker - 188 mot menn, 1 mot en frontsoster - går det fram at disse 189 hadde, eller hadde hatt medlemskap i politiske partier og/eller i halvmilitære eller andre organisasjoner som følger:

NS eller NS' ungdomsorganisasjoner	för	9. april:	70
" " "	"	etter " " :	101
<u>Ikke</u> medlem i NS verken	för eller etter	9. april:	17

Fedrelandslaget	15
Höyre/Unge Höyre	13
Speiderguttbevegelsen	4
Isidangen	4
Nordiske Folkereisning	3
Arbeiderpartiet	3
Frisinnede Venstre	1
Bygdefolkets Krisehjelp	1
Norges nationalsosialistiske arbeiderparti	1
Samfundsvernet	1
Norges Forsvarsforening	1
Lottebevegelsen	1

Diskusjon av talloppgavene

Ovenstående talloppgaver bygger på 188 rettssaker mot frontkjempere, frivillige som aldri kom til frontinnsats, og enkelte andre. Vi har i denne sammenheng bare sett på en frontsoster, mens de 17 andre hvis saker vi har gjennomgått, er holdt utenfor oppgaven.

Noen få av ovennevnte 189 meldte seg ikke til aktiv innsats. Vi gjennomgikk rettssakene deres fordi de hadde med frivilligbevegelsen å gjøre, eller fordi vi støtte på navnene flere ganger i andre frontkjemper-saker.³⁷⁾ Av kategorien som meldte seg opptil flere ganger, men som ikke kom til fronten, undersøkte vi sakene til en rekke som ledet vervingen til Legionen,³⁸⁾ videre et par marineoffiserer,³⁹⁾ og enkelte utenfor frontkjemperbevegelsen som meldte seg, men som ikke fikk tjenestefri fra sivilt arbeid.⁴⁰⁾ 154 av de 189 deltok aktivt ved fronten.

Ikke alle saksbehandlerne spurte like grundig etter medlemskap för 9. april, i politiske partier eller andre halvmilitære og protofascistiske organisasjoner. Fra et forskersynspunkt er det kanskje beklagelig, men

da det ikke var kriminelt å ha vært medlem av politiske partier för okkupasjonen, må vi bare godta at slike saker ikke skulle oppklares under politiforhør.

Medlemmet i Norges nationalsosialistiske arbeiderparti⁴¹⁾ oppgir medlemskap fra 1931 og at "medlemmene stort sett var gymnasiaster". Ingen blant de 189 oppgir medlemskap i Venstre, Bondepartiet, Kristelig Folkeparti, Norges kommunistiske parti. Statistikken er ikke omfattende nok til at vi kan hevde at den er signifikant for alle ca 7000 frivillige, eller for de vel så mange som meldte seg, men som av svært forskjellige grunner ikke ble innkalt, eller som av andre grunner - således falt mange igjennom på grunn av de uvanlig strenge fysiske krav i Waffen-SS helt til Stalingrad - ikke gjorde aktiv fronttjeneste.

Vi har ovenfor også tatt med medlemskap i organisasjoner, der vi tror at opplysningene kan bero på tilfeldigheter. En mer ensartet, systematisk pågang, under rettsoppgjøret, kunne ha ført til endringer i oversikten.

Pionérrollen til ungdommen i NS:

Kampen mot arbeiderbevegelsen var hovedsak for NS helt til 9. april. Men det gikk heller dårlig. Som leder hadde det vært flere tronpretendenter, som sannsynligvis hadde større velgertekke og sjarm, og som snakket slik at folk kunne forstå. Etter valget i 1936 gikk det bratt nedover, da kom oppgjøret med advokat Hjort, og kløyvingen. Dermed økte også konkurransen fra Fedrelandslaget; det samarbeidet med Høyre lokalt, som NS gjorde i Bergen. Quisling fortsatte ufortrødent sin kurs, tung i sessen, uten annen ideologisk forankring enn en lokalt tilpasset utgave av moderpartiets, NSDAP.

Han satte så visst ingen i brann; ikke fenget han gjennom sitt ytre, heller ikke gjennom veltalenhet. Han var offiser, kjente reglementene, ellers var han vanskelig å komme nær. Hva som kunne ha skjedd hvis andre, lettere, elegantere, mer fengende typer hadde blitt foretrukket i 1940,⁴²⁾ kan vi bare gjette på.

Hva angår ungdommen, hadde partiet en lykkeligere hånd. Man kan blant annet tenke seg at det har sammenheng med Hjorts grep på Hirten og som "sjefsideolog". Hos ungdom levendegjøres idealene i førerskikkelser. NS anviste - i tråd med moderpartiet NSDAP - ungdommen en pionérrolle og fant fram til former som tilfredsstilte dragningen til deres militære behov for fart og takt, for uniformer, ridestøvler, for handling. De unge som gikk til NS var romantisk- reaksjonære og glødende nasjonalister. De var personer med vilje, med samfunnsengasjement - at det etter den overveldende majoritets syn slo ut i feil retning, er en annen sak. Det er kanskje grunnen til at vi treffer så mange av dem igjen på Östfronten.

DRÖFTING

Generelt

Mellomkrigstiden var, slik Jens Arup Seip sier det, de "organiserte minoriteters eldorado". Vi har ovenfor summarisk behandlet noen av de viktigste miniorganisasjonene som forsynte Waffen-SS med frivillige, mens frontformasjonene og viktige støttegrupperinger er behandlet foran i Del I. Vil vi i det hele tatt finne ut hvem frontkjemperne var, er vi nødt til å forstå det verdiklima de eksisterte innenfor, og det miljø de sprang ut av. Derfor må vi kjenne litt til de mange småorganisasjoner, politiske så vel som halvmilitære som skjöt opp så frodig på ytterste høyre fløy - ofte med de samme organisatorene i kulissene. Uforholdsmessig mange av dem var offiserer av den fåtallige, men eksklusive K kategori.

Kanskje dette ikke er så underlig? At offiserskorpset var forbitret over at militærstellet forfalt, slik de så det, at deres kår ble forringet, er på det rene. Arbeiderbevegelsen, det "brukne" geværs forkjempere, ble ofte utpekt som noe av en hovedmotstander. Men andre partier og enkeltpersoner stod også lavt i kurs i vide offiserskretser, kanskje ikke minst Mowinkel. Likevel stilte et flertall seg, ser det ut til, lojalt på Nygaardsvoldregjeringens side da angrepet kom. Ganske mange gjorde en rosverdig innsats, mens viljen til å gjøre det best mulige ut av en vanskelig situasjon andre steder ikke var fullt så bra. Offisersoppropet om å melde seg frivillig i Finlands revansjekamp mot sosialismens hjemland, Sovjet-unionen, fikk atskillig over 800 underskrifter. (Bilag 6). Men det hører med til historien at ganske mange ble oppført uten å være spurt. Noen av disse, men på langt nær alle, sa ifra om dette.

De var autoritetsvennlige og revolusjonære samtidig

Det merkelig heterogene sosiologiske bildet innenfor frontkjemperbevegelsen henger sammen med at det var en mentalitet og ikke først og fremst en samfunnsklasse som skaffet NS - og frivilligbevegelsen - tilhengere. De som meldte seg til innsats, så mer på NS som en bevegelse enn som et politisk parti. De var i utpreget grad autoritetsvennlige, hadde et sterkt behov for å bli ledet, samtidig som de var revolusjonære. Det er naturlig at det at de var autoritetsvennlige og revolusjonære går hånd i hånd. De ville lage revolusjon som skulle styrke autoriteten, ordenen, innordningen, kommando-forholdet ovenfra og nedover i samfunnet. Det er ikke paradoksalt; de tar bare sikte på at det er de selv som skal ha autoritet. De skal flytte på maktsentra, og styrke det. Personer av alle klasser - selv om storparten kom fra den borgerlige middelklassen, og arbeiderklassen var sterkt underrepresentert - som følte slik, kjente seg sviktet av den demokratiske styreform i Norge.

Miljøpåvirkningen spilte en stor rolle for rekrutteringen til Östfronten.

NS hadde på sitt maksimale et høyt medlemstall, vel 50 000. Det vanlige var at hele familier ble NS; om ikke alltid medlemmer, så iallfall av innstilling. Dette var en logisk utvikling, særlig under okkupasjonen, da ble nemlig familier som hadde medlemmer i NS gjerne isolert, noe som i sin tur førte til enda sterkere indre samhold i familien. I mange tilfelle var flere brødre frontkjemper samtidig, sogar ved samme avdeling. En av de 153 frontkjemperne hvis rettssak vi har gjennomgått, lå i kamp ved siden av sin bror da denne falt i mai 1942⁴³⁾; en infanterikaptein-K, som selv var utpekt som bataljonsjef i Finland⁴⁴⁾ mistet 2 sønner i öst, mens de 2 övrige

frontkjempersønnene overlevde. En av dem var kadett ved Sjøkrigsskolen 9. april, og var da medlem av Fedrelandslaget. En annen, sønn av en marineoffiser som ble sendt som offisersfange til Tyskland, var også kadett ved Sjøkrigsskolen 9. april. Hans bror ble skutt for fluktforsøk til England.⁴⁵⁾ Selv gikk han via Administrasjonsrådets arbeidstjeneste til SS-regiment "Nordland". Han ble såret i Ukraina i september 1941. Etter lasarettopphold gikk han sommeren 1942 inn i Ung hirdmarinen. Et tidligere medlem i Fedrelandslaget⁴⁶⁾ hadde 2 brødre, begge frontkjempere. Et NSUF medlem siden 1934⁴⁷⁾, som ikke hadde brødre, mistet en fetter i øst,⁴⁸⁾ mens hans onkel satt som sendemann for Nygaardsvoldregjeringen ved en av Norges aller viktigste representasjoner.⁴⁹⁾ Alle disse levde i typiske NS miljø, som det skulle sterk rygg til å bryte ut av, isolert som slike familier var av en kompakt isfront.

En annen⁵⁰⁾ mistet en bror ved Narva i 1944, mens 4 familiemedlemmer ble arrestert ved kapitulasjonen. To brødre, begge hardt såret - den ene mistet høyre ben midt på leggen - var begge befalsskoleutdannet før krigen, den ene som infanterist, den andre som flyger. Begge deltok med heder i 1940. Flygeren kjempet i regiment "Nordland", som infanterist. Begge var polititjenestemenn, kom fra et NS miljø, der foreldre og en tredje bror var NS.⁵¹⁾ En som før krigen hadde vært i Unge Høyre, som selv ble såret, mistet en bror i Russland allerede 18. juli 1941. Han hadde 5 søsken og far i NS. Han sa under rettssaken at han var overbevist nasjonal-sosialist, kjempet i regiment "Nordland", og hadde "bare NS omgangsvenner". Han hevdet at⁵²⁾ "den norske regjering i London var avsatt av Stortinget .. kongen var også avsatt". Han sier at "jurister hevdet at det ikke var straffbart å melde seg til tjeneste". Etter at han ble såret og gikk som rekonvalesent, studerte han forresten

jus, samtidig som han arbeidet som journalist i Aftenposten. I fengslet etterpå fikk han ikke tillatelse til å lese jus.

I en familie var tre brødre frontkjempere. Foreldrene var også NS. Den, hvis sak vi undersøkte,⁵³⁾ var NS fra før krigen. Han er blant dem som peker spesielt på at en "rekke av landets mest kjente offiserer" anbefalte nordmenn å kjempe mot bolsjevismen. Det kostet ham en fot, dövhet på ene øret, og en kneskade. En annen unggutt⁵⁴⁾ meldte seg 15 år gammel. Far og to brødre var også med, miljøet utpreget NS. En som var enebarn⁵⁵⁾ hadde sympatiserende foreldre som sterkt påvirket ham i den retning, da han meldte seg til regiment "Nordland".

En lovende generalstabsoffiser⁵⁶⁾ var nummer to i Krigsskolekullet 1927, hadde senere Stabsskolen, Hærens flyskole, kom fra en meget representativ NS familie. Faren, en kommandørkaptein, var NS medlem, nok en bror, også sjöoffiser, ble fradømt stillingen i marinen etter krigen. En yngre bror i SS-pansergrenaderregiment "Norge" ble hardt såret på Østfronten, mens en tredje bror, som deltok i SS-skijegerkompaniet og SS-skijegerbataljonen i Finland, greide seg uten å bli såret. "Jeg ser det som en stor lykke for vårt land at Vidkun Quisling kunne føre det (norske folk) inn på den veien som våre store menn alltid har manet oss til å gå", skrev generalstabsoffiseren. Han trodde⁵⁷⁾ at "Norge får en stor plass i Europa." Selv kom han ikke til fronten, selv om han meldte seg. Til gjengjeld deltok altså 2 brødre, den ene siviløkonon, den andre studerte filologi.

Ikke bare foreldrene og brødrene var aktive for den "nye" tid. Også søskenbarna, og deres far, også kommandørkaptein, gikk inn for nyordningen. I disse familiene var medlemmene NS, de var i Fedrelandslaget,

eller begge deler. De var velutdannet, med Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, universitet- og høyskolebakgrunn.

En annen velutdannet mann, som heller ikke kom til fronten fordi han ikke kunne unnværes, til tross for at han meldte seg fire ganger,⁵⁸⁾ hadde gått den ett-årige nederste avdeling på Krigsskolen, hadde juridikum, var medlem i Norges Forsvarsforening og Leidangen, hadde vært både i Unge Høyre og Høyre⁵⁹⁾. Siste gang han meldte seg til tjeneste var til 4. SS- og politikompani, 17. april 1945. Videre undertegnet han offisersopp-ropet; likesom det kanskje var forsvarsinteressen som brakte ham til Kongsberg, der han en tid arbeidet ved våpenfabrikken. I dette tilfelle var foreldrene nemlig ikke NS, heller ingen søsken.

En annen, kadett ved Krigsskolen 9. april, hadde 4 søsken og mor i NS, mens faren var død. Sammen med en frontkjempervenn, en kollega fra SS offisersskolen i Bad Tölz, og Germanske SS Norges rideskole i Oslo, deserterte han på slutten av krigen over til russerne. I oktober 1943 hadde de skutt på et Hitler-bilde og var blitt dømt til 5 års tukthus. Høsten 1944 ble de så sendt til SS-pansergrenaderdivisjon "Nordland" i Baltikum, der overløpingen fant sted. Vennen bad russerne om å få snakke med sin slektning, en norsk general som var militærattasjé i Moskva. Det fremgår ikke at dette ønsket ble imøtekommet. Det er ellers blitt opplyst at 2 andre frontkjempere gikk over til russerne.⁶⁰⁾

Seksten år gammel deltok en rittmestersønn, hvis far også var bonde i Stange, i felttoget 1940. I januar 1941 meldte han seg til regiment "Nordland". Han forklarer⁶¹⁾ at "alle mine handlinger var sterkt påvirket av det militært betonte miljø under oppveksten."⁶²⁾ På den måten kunne jeg få den militærutdannelsen jeg

hadde tenkt å få i Norge". Han meldte seg høsten 1940 inn i NSUF, da han "nærmest så på NSUF som en speiderguttorganisasjon. Politikk hadde jeg (derimot) ingen interesse av". Dette bør vi kanskje stille oss skeptisk overfor. Slikt er å bagatellisere i for stor grad, å uskyldiggjøre det han har deltatt i. Uttalelsen er neppe oppriktig og uttømmende for hva han senere har opplevd, selv om han nå skulle ha tenkt i slike baner för han meldte seg.

Politikompagniene var "en utklekningsanstalt av politiske soldater i tyskernes tjeneste", hevder en som kom til fronten med et av SS- og politikompagniene. Gjennom en eldre bror, som för krigen var NS, ble han påvirket og meldte seg høsten 1940 inn i NS. Faren meldte seg inn samtidig.

Så litt om enda en kadett fra Krigsskolen, og om noe av miljøet som kan ha eksistert i visse kadettkretser. En löytnant fra 1936/38 kullet var NS siden 1933⁶³⁾. Foreldrene var NS, brødrene visstnok også. Han deltok i Leidangen i Trondheim i 1933/34, der major Böckmann var leder. Han sier at "den antikommunistiske ånd som rådet i Leidangen, gjorde at jeg ble ytterligere påvirket i nazistisk retning, likeledes mitt senere medlemskap i Fedrelandslaget". Hans kone, hvis far også var K-offiser - og NTH-ingeniör - var med i Lottebevegelsen. To andre löytnanter fra samme kull falt på Östfronten.⁶⁴⁾

Et av de kanskje best kjente NS medlemmer fra de senere Krigsskolekull för 9. april er hirdsjefen Thorvald Thronsen.⁶⁵⁾ Ellers synes det å ha vært NS medlemmer i de fleste kullene. Når vi vet at kullene var svært små - helt ned i dusinet - synes dette nokså bemerkelsesverdig, og årsaken til den store oppslutningen om et parti som NS burde kanskje undersökes nærmere? Det var ellers ikke bare de svakeste

i kullene som gikk den veien, bestemann i den nåværende forsvarssjefs kull fra 1934/36 var således med, men han dro ikke til fronten, men holdt seg i AT. En kunne nevne flere enere, for eksempel eneren fra 1919/22 kullet, som tok Stabsskoleeksamen med innstilling, som var stabssjef i Legionsstaben, men som, slik utviklingen ble, ikke kom til fronten. Bilag 12 inneholder også enere utover ovennevnte.

Også bønder, småbrukere og frivillige fra små kår.

En bondegutt som ble såret i Legionen og mistet et øye, og deretter gikk over i pansergrenaderregiment "Norge", for å ende opp i Skijegerbataljonen, var i NSUF fra 1938. Foreldrene var medlemmer i NS fra 1934. Dessuten hadde han 6 søsken som alle var enten NS eller NSUF. "Jeg hadde den samme innstilling (som foreldrene)", sier han, "og følte det som en plikt å melde meg .. Ingen øvde noe påtrykk".⁶⁶⁾ Et vitne sa at "han er kjent for å være overbevist nazist, men har aldri hørt noe ufordelaktig menneskelig sett" om ham. Andre sa omtrent det samme.

En god del småbrukersønner og folk fra små kår gikk med. En⁶⁷⁾ kom fra Ås. Både foreldre og 3 søsken var NS. En annen⁶⁸⁾ kom fra et småbruk i Dovre. Foreldrene og 4 av 6 søsken var NS. Alle kameratene var i NSUF, fortalte han i retten.

Særlig i Nord-Norge meldte atskillige fra ikke-NS miljø seg. Grunnen ser iallfall i flere tilfelle ut til å ha vært håpløse økonomiske forhold. En⁶⁹⁾ hadde 9 søsken, drev fiske, hadde ingen utdanning. Han gikk i 1943 inn i Legionen, deretter til regiment "Norge", og meldte seg noen måneder senere inn i NS, formodentlig som den minste motstands vei. En annen⁷⁰⁾ meldte seg omtrent

samtidig. Disse, og noen få andre blant de ca 200 saker som er behandlet, kan være Den annen verdenskrigs lanseknekter, som gikk med i krigen blant annet fordi det var håpløst å skaffe seg annet utkomme? Disse synes å komme fra et vesentlig lavere sosialt miljø enn det vanlige blant frontkjemperne, og uten å ha noen ekte ideologisk tilknytning til nasjonalsosialismen.

Andre igjen, blant dem flere marineoffiserer⁷¹⁾, et par Sjøkrigsskolekadetter⁷²⁾ som på grunn av krigen ble uten arbeid, meldte seg inn i NS, eller var det for fleres vedkommende, fra midten av 1930-tallet, og gled via AT inn i Legionen og andre frontformasjoner.

Hans Berge forklarer hvorfor han gikk med, slik: "Jeg har alt fra mine tidligste guttedager interessert meg for politikk og historie .. Jeg visste hvilke ulykker bolsjevikrevolusjonen hadde voldt Russland, og jeg så det uhyre urettferdige i at Tyskland ble ødelagt av de seierrike makter. Jeg var alt den gang klar over at på en slik måte la man ikke grunnen til en varig fred.. Jeg så derfor i den tyske nasjonalsosialistiske bevegelse en nasjonal reisning som ville bringe landet på fote igjen. Jeg så samtidig hvordan alt forfalt her i landet, hvordan Arbeiderpartiet i særdeleshet bröt ned vårt for-svar"

Hans Berge⁷³⁾ meldte seg til krigsmarinen i 1941. Först etter tjeneste i Legionen kom han til sjøs som Oberleutnant zur See på tysk minesveiper, der han ble til sommeren 1944. Deretter tjenestgjorde han, til kapitulasjonen, i krigsmarinen. Han gikk arbeidsledig da han meldte seg; men hadde vært NS-medlem i Sjøkrigsskoletiden, så skrittet var kanskje ikke langt, da han "meldte seg utelukkende for å bekjempe bolsjevismen".

Argumentasjonen ovenfor synes representativ for svært mange offiserer, selv om bare et mindretall tok den fulle konsekvens av det og kjempet aktivt da det kom til stykket. NS var et lovlig parti för okkupasjonen. Likevel kan en spørre hvordan det kunne ha seg at så mange kadetter ved våre høyeste offisersskoler var tilhengere av dette minipartiet?

Videre har vi en fenrik fra Möre, som på grunn av okkupasjonen mistet sitt levebröd.⁷⁴⁾ Fenriken har et usedvanlig godt rulleblad fra kampanjen i 1940.⁷⁵⁾ Kanskje vi kan klassifisere sistnevnte, og noen få andre, i en slags mellomklasse for seg selv?

Asosial holdning, ikke-ideologisk bakgrunn og liknende

Det kan synes som om de fleste, gjennom miljøet, har hatt små muligheter til å stå imot presset. Av de ca 200 rettssaker som er behandlet, er det bare noen få som ikke ser ut til å ha vokst opp i NS miljø. Likevel sier vi dette med all mulig reservasjon, materialet er for lite til å kunne hevde bastante synspunkter.

Vi støtte på noen ganske få tilfelle av varierende karakter, som ikke kan anbringes under noen vanlig kategori. En sjömann - han var forresten en tid kasernert sammen med 28 nordmenn på Akershus festning, som alle tjenestgjorde i krigsmarinen - "gir inntrykk av å ha et lettbevegelig sinn .. (uten noen) utpreget politisk innstilling".⁷⁶⁾ Han meldte seg inn i NS, og som grunn oppgav han "at som frivillige ble de oppfordret til dette fra NS hold, det hele var nærmest en proformasak.. (Jeg) ble forelagt et søknadskjema og undertegnet dette, uten tanke på følgene".

andre meldte seg for å slippe straff. Den ene, NS mars 1942, meldte seg frivillig "for å skaffe seg oppreisning".⁷⁷⁾ Riksadvokaten meddelte 31. desember 1943 at vedkommende, ansatt ved en fylkesforsynings-stand, var "tiltrådt 2. SS- og politikompani. Han er under straffeforfølgning for å ha utstedt to anvisninger på kaffe og skotøy, uten hjemmel .. (og) det vil bli uttalt påtale .. idet han skaffer seg oppreisning ved krigstjeneste".

Et tilfelle var mot en gårdsarbeider som meldte seg til NS-regionen i 1942. Han hadde vært dømt flere ganger for tyverier, hadde ingen utdannelse ut over folkeskole, og var ikke medlem, eller meldte seg heller ikke inn i NS. Han forklarte⁷⁸⁾ "at han meldte seg for å unngå å sone straff på 6 måneder for tyveri". I dette tilfelle konstaterte retten at tiltalte hadde meldt seg frivillig av egeninteresse; og straffen ble satt til "bare" 1 år og 6 måneder, mens minimumstraffen for ordentlige frontkjempere var minst 3 år, helst mer - selv for dem som var 15, 16 år da de meldte seg.

Varulvbevegelse.

Mot slutten av krigen ville tyskerne bygge opp en varulvorganisasjon.⁷⁹⁾ En gruppe hirdfolk, de fleste fra Nord-Norge, ble under et hirdidrettsstevne sendt til Germanische Leitstelle i Oslo og herfra, under delvis falske forutsetninger, sendt videre til en utdanningsleir i Tyskland. Ingen snakket tysk, og det gikk tregt med opplæringen. Etter hvert sivet det ut at de slett ikke hadde meldt seg frivillig til slik innsats, men i grunnen blitt bondefanget inn i noe de ikke ville være med på.

De ble da stilt overfor valget 1) enten å la seg internere for krigens varighet, eller 2) bli tilsluttet

Organisasjon Todt, med sikte på innsats i öst. De valgte det siste. De hadde brevforbud; en av dem døde.

Etter mye fram og tilbake ble de forlagt i Frognerleiren i Oslo, men fortsatt med portforbud. En av dem fikk likevel lurt seg ut. Han prøvde å få snakke med Quisling, men føreren var ikke til stede. Guttene fikk hjelp av andre og ble dimmitert fra tjenesten. Etterpå fikk de utbetalt erstatning for tort og svie.⁸⁰⁾

E. MOTIV

1. Generelt

Quisling forestilte seg fred med Tyskland høsten 1940. Av den grunn måtte han få etablert sitt nasjonale militærvesen, først og fremst en hær. Landstyrkene var spesielt viktige i denne planen til Quisling, fordi han regnet med at marine og flyvåpen ville være felles i den fremtidige storgermanske forbundsstaten. Hæren derimot skulle, som han sa, være nasjonal.⁸¹⁾ Dermed ville betydningen av Hirden, NS' politiske soldater, minke. Tanken var at disse ville søke seg over i de nye militæravdelingene i steden.

I september 1940 bad Quisling, i brev til Hitlers kansellisjef, doktor Lammers, om at nordmenn måtte få tillatelse til å melde seg frivillig i Wehrmacht.⁸²⁾ Allerede samme vår hadde Himmler bestemt at det skulle opprettes et regiment ved navn "Nordland" i en ny SS-divisjon "Viking". "Nordland" skulle bemannes av frivillige fra nordiske land. Samme høst - før det var gått ut noen oppfordring om det - meldte flere seg, men ble avvist.⁸³⁾

2. Kampen for en nyordning i Europa

I januar 1941 ble opprettelsen av regiment "Nordland" bekjentgjort. Nå satset Quisling alt på tysk seier. Hensikten kom til uttrykk i vervekampanjen, der det het at freden i Europa skulle sikres for de neste tusen år. Nå fikk ungdom med en fast tro på det nasjonal-sosialistiske Tyskland og på en nyordning i Europa, under tysk ledelse, høve til å melde seg. Ca tusen meldte seg utover vinteren. Men de fysiske og andre opptakskrav var strengere i Waffen-SS enn i resten av Wehrmacht,

og atskillige ble ikke godkjent, mens andre, tilsammen et par hundre av dem som meldte seg, ikke ble gitt fri fra partihverv o.l. for å bli soldater i Waffen-SS. Flere av disse kom til fronten senere med Legionen.

I vervekampanjen kom det klart til uttrykk at "unge nordmenn som elsker sitt fedreland skal i denne avdeling bli oppdradd til gode soldater og stridsmenn. De skal senere vende tilbake til sitt hjemland som forkjempere for den storgermanske tanke og hjelpe sitt folk til å oppnå den plass som et selvbevisst medlem av det nye europeiske folkefelleskap har krav på". (min uthevelse) De hadde således en klar politisk funksjon, og var ikke bare soldater.

Kampen mot England, mot plutokratiet og den engelske form for kapitalisme, var oppgaven. "England, Europas evige uro- og krigsstifter", var hovedfienden dette første halvåret 1941. De færreste ventet seg kanskje den helt store tilslutningen. "Nordland" var nasjonal-sosialistisk eksklusiv, var helst myntet på skolerte nasjonalsosialister, slike som hadde forståelsen for den rollen eliteavdelingene innenfor SS-ordenen skulle spille i tusenårsriket, ungdom som tok sikte på lederstillinger i det nye Norge.

Hvorfor gå inn i en enhet av frivillige fra mange land? En hovedårsak var at tyskerne ikke tillot selvstendige nasjonale avdelinger, verken nå eller senere. Like viktig var det å få dekket behovet for en kadre skolerte Waffen-SS menn. Det var altså ingen fremmedlegion de gikk inn i. Kanskje var noen eventyrere av fremmedlegiontypen? Det er vanskelig å vite noe bestemt om det. Arbeidsløse i ordets vanlige betydning var neppe noen av dem, selv om kanskje enkelte, på grunn av okkupasjonen hadde måttet avbryte påbegynt utdanning, for

eksempel ved militære utdanningssentra og skoler.

Vi har støtt på noen med politirulleblad, men ingen i regiment "Nordland". Det synes, så langt vi kan bedømme på grunnlag av det begrensede materiale vi har gjennomgått, at alle som gikk til regiment "Nordland" var politisk overbeviste unge menn, som trodde på et nytt, tyskledet Europa. Folk flest så på dem som troende nasjonalsosialister, og vervepropagandaen lar heller ingen tvil om at målet var et nasjonalsosialistisk Europa. Under rettsoppgjøret sa bare et mindretall blant dem at de hadde vært, eller fortsatt var, nasjonalsosialister. Ordet nasjonalsosialist var sterkt belastet etter kapitulasjonen, det gjaldt å forsvare seg best mulig. Mange foretrakk å kalle seg nasjonalister, en betegnelse de fortsatt nytter.

3. Korstoget i øst.

De frivillige i "Nordland" hadde England som fiende. Fra 22. juni 1941 ble alt annerledes. Mange som ikke var troende nok til å slåss mot England, eller til å melde seg for å bli lært opp i den rette SS-ånden, hadde nå fått en fiende som de var rede til å ofre livet mot, og jevne kommunisthatere, selv folk som hadde tilhørt, iallfall stemt med Arbeiderpartiet, meldte seg.

For noen ble kampen mot bolsjevismen synonym med å kjempe for Finlands sak. Finland ble sterkt utnyttet i vervekampanjen, og Finlands-kjempere i hundretall meldte seg. De to frontkjemperne med finstfødte mødre, hvis rettssaker vi gjennomgikk, hevdet da de meldte seg at de "så på Finland som sitt andre fedreland".⁸⁴⁾ Fra barnsben av var de, hevdet begge, blitt lært opp til å se på Russland som faren fra øst. En tredje sa det slik: "Jeg meldte meg til Legionen for å medvirke

til at Finland skulle vinne krigen mot bolsjevismen".⁸⁵⁾ Vi kunne sitere dusinvis lignende samtidige, signerte innlegg i Aftenposten og andre kilder.⁸⁶⁾ Men vi kan spørre om de var instrument for den propagandaen som hadde valgt å satse på Finland, eller om de gav uttrykk for sin egen personlige overbevisning? Vi har sett en del samtidige private brev o.a. som gir uttrykk for tilsvarende oppfatninger (Bilag 10, frontbrev i utdrag).

4. Assuransetanken

Assuransetanken hadde atskillige tilhengere - iallfall under rettsoppgjøret. Dette motivet var fremme under okkupasjonen, og kunne kanskje være egnet til å få tvilere til å bestemme seg til å gå med. Under oppgjøret etter krigen hevdet iallfall svært mange at ingen visste hvordan krigen ville ende, da de meldte seg - selv om mange innrømmet at de ventet en tysk seier. Norge hadde ikke villet krigen, var argumentasjonen, men var blitt tvunget inn i den. Derfor gjaldt det å komme best mulig ut av den igjen. Hvis England seiret, ville folk flest bli fornøyd, sa de. Men dersom Tyskland vant - slik det kunne se ut lenge - var det ikke nok å sitte passive og se på, hevdet de. Derfor meldte de seg, for å ivareta Norges interesser.

Dette argument ble etter 8. mai 1945 fremført av mange. De hevdet gjerne at de egentlig ikke var pro-tyske, men likevel fant å måtte ta offeret, som en slags garanti for at Norge skulle få friheten tilbake på så gode betingelser som mulig. Noen har vel vært inne på slike tankebaner da de meldte seg. At andre sto på Englands side, sa de, utelukket ikke deltaking på Tysklands side, for sikkerhets skyld. Dermed var Norge helgardert i den krigen de to partene hadde trukket oss inn i.

5. Propaganda

"Sammen med Morgenposten var Aftenposten den eneste av de større Oslo-avisene som fortsatte utgivelsen under hele den tyske okkupasjonen .. Aftenposten godtok også uten å blunke den "nazistiske" forklaring på den tyske "unnsetning" av Norge. Det var i det hele vanskelig å spore noen vilje til motstand mot okkupasjonsmakten og Quisling .. Den hevdet at vestmaktene hadde latt Norge i stikken. Avisen angrep de norske radiosendingene fra London".⁸⁷⁾

Aftenposten og de øvrige avisene som ikke ble stanset, brakte så å si daglig propaganda for å melde seg frivillig. Minst propagandamessig effekt hadde NS' organ, Fritt Folk, for alle visste hvor den stod. Først når solide hovedstadsaviser, med omdømme for varsomhet, dag etter dag, i tilsynelatende overbevisende redegjørelser hevdet at krigen ville bli vunnet, kan dette ha avgjort spørsmålet for vaklende sjeler.

Sitatet ovenfor får stå for forfatterernes regning. Vi for vår del vil føye til og presisere at det av propagandamessig stoff som stod i avisene, var rendyrket tysk. De som trodde på slikt, trodde nok på avisene, andre ikke. Avisenes rolle i vervingen til fronttjeneste, har vel mest trolig vært nokså liten.

Etter Stalingrad var det iallfall klart at Tyskland i beste fall ville kunne oppnå en forhandlingsfred, og ikke lenger kunne seire militært. Likevel fortsetter avisene som om ingen ting var skjedd - etter tyskernes krav. , Samtidig reiste propagandatalere land og strand rundt og holdt vervemøter. En av disse, som selv hadde deltatt i øst, SS-Sturmabführer Jörgen Bakke, holdt fra februar 1943 til august samme år 280 propaganda-møter for å verve frivillige. Spørsmålet gir naturligvis seg selv, om det ikke mest er på dette plan et (eventuelt) forræderi ligger?

Offisersoppropet

Av oppfordringer til innsats i øst, som virket sterkt, nevnes spesielt offisersoppropet. Dette kjørtes opp i et psykologiske øyeblikk sommeren 1941, da korstogstemningen var på topp. Flere nevner at de oppfattet oppropet som hadde over 800 underskrivere - deriblant mange kjente offisersnavn som ikke hadde eksponert seg i folks bevissthet som NS menn - slik at gjenoppbyggingen av den norske hær forestod. Legionen skulle være et slags ekspedisjonskorps som skulle bane veien for dette.

Flere nevner dette, men også andre opprop nevnes. De ble bestyrket i det syn at vi stod overfor en ny Finlandshjelp, som under Vinterkrigen, hevder de. Men her må det presiseres at det er vanskelig å vite hvor mange som egentlig skrev under offisersoppropet i 1941. Det får vi neppe vite før den militære undersøkelseskomisjonens materiale blir tilgjengelig.⁸⁸⁾ Det var utvilsomt mange som fant navnet sitt der uten at de var spurt. En del av disse tok aktive skritt for å få underskriften dementert.

Plakatene

Alle plakatenes som tyskerne dekorerte norske byer med, frembyr interessant studiemateriale. De fleste representerer mangel på psykologisk sans og forakt for allminnelig sunt folkevett. Artistisk var mange plakater av høy kvalitet. De anti-engelske plakatenes dominerte i regiment "Nordland"-tiden, og var ikke mange. Fra "Barbarossa"-angrepet 22. juni 1941 kom England fullstendig i bakgrunnen som propagandaobjekt. Resten av krigstiden ble våre byer oversvømmet med plakater, som tilsiktet å skremme folket med død og fordervelse, hvis ikke de "asiatiske horder" ble stanset. Hensikten var at plakatenes skulle oppmuntre eller skremme nordmenn til å kjempe sammen med tyskerne mot den "felles bolsje-

vistiske fienden". Det het gjerne: "Felles front mot bolsjevismen", "Nordmenn, kjemp for Norge", "Bli med i Den norske legions skiløperkompani", "Meld deg som frontkjemper", "Til vakt mot Nordens grense mot öst", "Kjemp for alt hva du har kjært", "Mot bolsjevisme og pengevelde".

Selv om plakaten fra og med "Barbarossa" ble dominert av krigen i öst, gikk likevel anti-England motivet igjen under hele krigen. Spesielt var den sterkt innrettet mot London radio, både BBC og de norske sendingene. Den beröimte Damsleth-plakaten, med jödekarikaturen som lytter på propagandaen fra London, er bare en av flere. England fortsatte å være en hovedfiende i propagandakrigen helt til slutt.

Mange plakater var teknisk og reklamemessig godt laget, og medvirket kanskje til å friste unge ukritiske idealister. De spennende beretningene i avisene under krigen, forherligelsen av soldatlivet og det nasjonalsosialistiske Tysklands innsats for sivilisasjonen, kan ha lokket enkelte unge eventyrlystne over i de frivilliges rekker. De måtte betale dyrt! Mange falt, såretprosenten overstiger alt vi kjenner til i vestlige land - mange ble såret opp til fire, fem ganger. Deretter fulgte år bak fengelsmurer og landssvikstemplet for resten av livet.

NS holdt igjen

Propagandaen var hele tiden pågående og mangesidig. Likevel er det mange tegn som tyder på at propaganda var en ting, partiets vilje til å innkalle alle som meldte seg, en annen. Flere kilder hevder at vervekampanjen til Legionen ble oppfylt. Björn Östring og Rolf Fuglesang hevder således at ca 3000 frivillige ble registrert, men at partiet unnlot å kalle alle inn, tross sterk tysk pågang. Vi har selv truffet mange slike eksempler blant

de rettssaker vi har gjennomgått.

Det fremgår også hos Ole Andreas Dahl "Frontkjemperbevegelsen i Norge. Med særlig vekt på Den norske Legion", s. 48 at mellom 2700 og 3000 ble registrert av NS. Men det er neppe riktig når Östring, Quist og andre hevder at vervekampanjen til Legionen- og til senere enheter - ble oppfylt. Quisling tenkte seg nemlig en norsk hær, og den skulle være størst mulig. I 1943/44 hadde han planer om å utskrive tre mannskapsårganger, i alt ca 50 000 mann. Frivilligtilslutningen nådde egentlig aldri tilnærmelsesvis den størrelsesorden Quisling drömte om, verken for Legionen eller senere enheter. *th/2*
inn
akk

DISKUSJON AV MOTIVENE

Et vanskelig problem er å skjelne mellom hva frontkjemperne sa i 1945 og senere under rettsoppgjøret, i en vanskelig forsvarssituasjon - for mange kanskje også en mental krisesituasjon, hvor det gjaldt å rettferdiggjøre seg overfor seg selv - og hva de virkelig sa og kan ha lagt til grunn for handlingene sine under krigen. Det første vet vi mye om, det siste vet vi langt mindre om.

Det var mange urealistiske høyrenasjonalistiske idealer og drømmer som lar seg påvise mellom de frivillige, men ingen ting ruvet så sterkt som bolsjevikfaren. Det var derfor kanskje ikke noen positiv politisk ideologi som ble utslagsgivende for majoriteten, men følelsene deres som tvang dem ut av en trang nasjonalisme, for å slåss mot det de avskydde og var reddest av alt. Kanskje ruvet dette negative motivet like sterkt hos mange som noen positiv vilje til å kjempe for den nasjonal-sosialistiske ideologi. Slike problemstillinger er

naturligvis vanskelig målbare nå, så lenge etter.

Quisling ønsket å fremme, det han oppfattet som, Norges interesser overfor Tyskland gjennom sin frivilligpolitikk. { Naturligvis ønsket han at Tyskland måtte vinne krigen, og han trodde det også. Hovedsaken for ham var kanskje likevel hvordan et fremtidig nasjonalsosialistisk Norges interesser best kunne ivaretas i et tyskdominert Europa. Folk som stod ham nær, hevder at han trodde på tysk seier helt inn i 1945. Fremdeles i februar drømte han kanskje på alvor om dette mystiske vidundervåpnet som skulle redde situasjonen i siste øyeblikk. Men han innrettet seg fra februar 1945 på at Tyskland kom til å tape,⁸⁹⁾ samtidig som han levde i sin egen drømmeverden.

Forenklet kan vi si at frontkjemperne særlig fremhever tre motiver:

1. Et nyordnet, forent Europa under tysk ledelse. *Betinget.*
2. Knuse bolsjevismen.
3. Gjenreise forsvaret, og hevde Norges ære og selvstendighet i et nyordnet Europa; det som av mange ble betegnet som assuransetanken.

Det kanskje sterkeste enkeltmotivet, det som vervet flest frivillige, korstoget mot bolsjevismen, hadde sine dypest underliggende årsaker og forutsetninger i bolsjevikrevolusjonen. Den satte utvilsomt skrekk i store deler av folket, en redsel som ble holdt godt vedlike. Fedrelandslagets målsetting "samling av alle borgerlige krefter mot kommunismen" ga presist uttrykk for den holdningen som førte så mange tragiske unge nordmenn til Östfronten - selv om Fedrelandslagets egen innsats for å skape denne stemningen spilte en underordnet rolle, sammenlignet med storavisene på riksplanet og andre opinionskapende krefter i samfunnet.

Med "Barbarossa" kom Finland forsterkende inn som motiv. Selv kretser som var redde nasjonalsosialismen på innenriksplanet, fordi den var revolusjonær, fant å kunne støtte Finlands revansjekrig, slik et knusende flertall i Norge hadde gjort under Vinterkrigen. Finland, som var en relativt demokratisk stat - kommunistpartiet var forbudt, bl.a. - fikk ubetinget støtte av partier fra Arbeiderpartiet til ytterste høyre under Vinterkrigen. Uroen i Norge for at det kunne utvikle seg til en fare for russiske tiltak mot Norge, var ikke blitt mindre i mellomtiden, helt til hele Norge, også Finnmark, var effektivt okkupert i løpet av sommeren 1940.

Sommeren 1941 ble det NS' problem å omsette denne sympatien for Finland i handling. Det mest oppsiktsvekkende faktum er at det nå viser seg at den kompakte oppslutningen omkring Finland under Vinterkrigen, slett ikke rekrutterer noe særlig godt i 1941. Storparten av folket har i virkeligheten endret standpunkt. Innenfor den minoritetsgrupperingen som NS representerer, er dette et viktig moment. Når så mange frontkjempere under rettsoppgjøret hevder at sympatien for Finland hadde spilt en stor rolle for rekrutteringen, har sympatien bare vært sterk nok innenfor NS' egen krets, da den ble satt på prøve, og litt utenfor i spredte tilfelle.

Fra juli 1941 omsatte mange NS medlemmer og nå enkelte andre minigrupperinger sympatien for Finland i handling, slik flere etterpå hevdet at de ikke hadde fått høve til det under Vinterkrigen. En av disse var Sophus Kahrs som meldte seg i 1939 - som han hevder - men som ikke fikk permisjon fra Krigsskolen, der han var kadett. Björn Östring forteller at han selv, og andre, gikk rett til Finlands generalkonsulat og meldte seg, da revansjekrigen begynte. At de måtte kanalisere sympatien for Finland gjennom Legionen, er en annen sak.

I ca halvparten av de omkring to hundre frontkjemper-sakene vi har gått gjennom, ble Finland under rettsoppgjøret oppgitt som et hovedargument for å melde seg. Vi skal neppe legge for stor vekt på dette. Argumentasjonen var nærliggende å gripe ^{til} etter kapitulasjonen, den virker uendelig mer sympatisk på nordmenn flest - som under Vinterkrigen så avgjort hadde tatt Finlands parti - enn erkjennelsen av at man meldte seg for å kjempe for Tyskland. Argumentasjonen virker kanskje naiv. Men med den utvilsomme russerangsten som fantes i store deler av det norske folk, kan vi ikke se bort fra at dette motivet alene kunne virke så sterkt på enkelte, at de meldte seg.⁹⁰⁾ // 2

Det er således tydelig at Öst-Finnmark må ha stilt en forholdsvis stor kvote frivillige, etter "De falt for Norge" å dømme. Boka oppgir nemlig 6 døde fra Kirkenes, en småby på et par tusen mennesker den gang. Dessuten figurerer Sör-Varanger, og andre steder også, som ikke ligger så langt fra grensa i öst, som Lebesby og Honningsvåg. Steder lenger vest i Finnmark, bortsett fra Hammerfest som er oppgitt med 5 falne frontkjempere, ser ut til å ha stilt færre frivillige. Av småsteder i landsmålestokk er det kanskje bare Stange og enkelte andre, som etter antallet falne å dømme, har stilt relativt flere frivillige, når vi legger innbyggertallet til grunn. Det kan være at mange i Öst-Finnmark har meldt seg nettopp fordi de har hatt sovjetstaten så nær innpå seg, noe som igjen kan ha ført til ekstra sterk politisk polarisering i Kirkenes og andre deler av Öst-Finnmark.

Paradoksalt nok var det med sin svake Finlandspolitik, spesielt i Legionstiden, at skismaet mellom Quisling og tyskerne aksentuertes sterkest. Andre NS ledere, særlig slike som gikk sterkere inn for at Norge skulle bli en SS-stat, hadde kanskje et annet syn på disse spørsmål.

Finland var et sterkt trekkplaster i propagandaen i Legionstiden. Da Quisling ikke så til at innsatsen virkelig ble i Finland, som lovet, falt interessen for å melde seg bort hos mange potensielle Finlandsfrivillige. At frontinnsatsen virkelig kunne ha blitt i Finland, med en sterkere förer enn Quisling, er sannsynlig. SS-skijegerkompaniet og SS-skijegerbataljonen kom dit senere, uten at vi kan se at det bød på særlige vansker å få det innvilget.

Under rettsoppgjøret hevdet de aller fleste at de ville medvirke til å gjenreise en norsk hær. Praktisk talt alle presiserte sterkt at de anså kommunismen som hovedfienden, altså også mange som vitterlig meldte seg til regiment "Nordland". Dette var för "Barbarossa", og mens Sovjet-Unionen ikke kunne brukes som fienden i propagandaen. Pakten av 22. august 1939 mellom de to land stod fortsatt ved lag, og forberedelsene til "Barbarossa" foregikk i største hemmelighet.

Det samme gjaldt spørsmålet om hvorvidt det hersket krigstilstand mellom Norge og Tyskland, hvor også de fleste svarte at krigen etter deres syn sluttet i juni 1940, med Trondheimsavtalen - selv om alle gjerne tilføyde at de var klar over at det ikke var sluttet fred. Det var nettopp noe av hensikten for mange med å melde seg, så de, å medvirke til at tyskerne gikk med på å slutte formell fred. Det er neppe tvil om at Quisling tenkte og håpet at det skulle gå slik, at han skulle kunne kjøpe seg fred gjennom god innsats fra de frivillige, og at mange ville melde seg. Retten, derimot, konstaterte ufravikelig ved domsavsigelsen, at tiltalte måtte ha vært klar over at det fortsatt var krig mellom Norge og Tyskland.

Uten å ta standpunkt til Trondheimsavtalen, er dette

et kardinalpunkt i forsvaret. Dersom det ikke var krigstilstand, ville alle ha rettferdiggjort seg. Dette spørsmålet kom opp allerede i den første dødsdomsaken,⁹¹⁾ og alle forsvarere var senere klar over denne muligheten. Punktet ble innarbeidet som et automatisk argument i forsvaret. Det betyr ikke uten videre at de som brukte det - eller som fortsatt bruker det - tenkte slik, eller at de i det hele tatt vurderte spørsmålet, da de meldte seg. De hadde rett til å bruke det i forsvaret sitt i 1945 og senere, enten de har tenkt slik eller ikke, da de meldte seg til frontinnsats.

Selv om et konglomerat av beslektede innstillinger og holdninger var til stede i motivmønsteret, kan alle grovt sett registreres under de tre nevnte hovedmotiver. Vi skal bare antyde enkelte andre medvirkende grunner, som ble brukt av enkelte. Mest ekstremt er kanskje et moment som har blitt nevnt i intervju, at enkelte kunne ha blitt påvirket i anti-holdning til sosialismen i videste forstand under militærtjenesten, og til et motsatt og positivt syn på NS og andre ikke-demokratiske partier og organisasjoner på ytterste høyre fløy. Björn Östring nevner dette i samtale i 1974, og navngir personer som kan ha blitt påvirket slik, og som havnet på Östfronten. Selv var Östring allerede da NS, så han mener det ikke gjaldt ham. Men han navngir både sin kompanisjef og nestkommanderende i Garden under militærtjenesten som medlemmer i NS, og hvis holdning av enkelte nok kunne tolkes slik. Begge var K-offiserer - og altså NS ifølge Östring.⁹²⁾

For så vidt kan vi ikke helt se bort fra argumentet hos mange, at det var personer som forlot NS da det kom til stykket, som iallfall delvis hadde ansvaret for at de meldte seg til innsats. Mange slags påvirkninger för

9. april disponerte nok en god del av disse tragiske skikkelsene for den rollen de spilte i okkupasjonstiden. Men her må vi stille oss kritiske også og spørre om hvorfor disse andre forlot NS, mens de altså selv filtret seg dypere inn i NS, med frontinnsats som slutt punkt for mange? At noen forlot NS kan ha vært en følge av at, da de så hva slags politikk Quisling slo inn på i sitt nesten totale samarbeide med tyskerne, så ville de ikke være medansvarlige for det, og gikk ut av den grunn. I så fall er det en vesensforskjell i politisk vurdering, fordi de som ikke gikk ut, men fortsatte, jo må ha vært enige med Quisling i samarbeidet med tyskerne.

De fleste som meldte seg til frontinnsats var riktig nok svært unge, de var uferdige og ofte uten selvstendige meninger. De var med andre ord manipulerbare, ikke bare i eget miljø, men også i skole og organisasjonsliv, selv i militærtjenesten, om vi skal tro Östring. Spørsmålet aktualiseres unektelig på grunn av det høye medlems- og sympatisørtall minipartiet NS kunne oppvise, f.eks. blant studentene, eller ved våre høyeste militære utdanningssentra. Frontkjemperne levde stort sett i NS miljø, manglet motforestillinger og ble ofte et lett bytte. Den store majoriteten av norsk ungdom levde i et annet miljø og gikk i motsatt retning politisk sett.

Arbeidsledighet på grunn av okkupasjonen førte enkelte, blant andre flere Sjøkrigsskolekadetter, Krigsskolekadetter og elever ved andre militære skoler til Östfronten, men ofte via AT - der flere av dem vi har undersøkt rettssakene til, begynte allerede i Administrasjonsrådets arbeidstjeneste - politiet, eller andre etater der motivasjonen i den retning som endte ved Östfronten, kan ha vært ekstra sterk. Enkelte hevdet sogar, at de en stund hadde vært usikre på om de skulle reise til England, for å melde seg på den siden! Dette virker søkt.

En av dem som sier dette, en Sjökrigsskolekadett⁹³⁾ hevdet at han sammen med sin far, en marineoffiser,⁹⁴⁾ meldte seg frivillig ved legasjonen i Stockholm sommeren 1940, etter å ha deltatt i Nord-Norge, men at han fikk beskjed om at det ikke var bruk for ham.

Dermed reiste han hjem, og havnet langt om lenge, etter først å ha arbeidet på tyskeranlegg for entreprenørfirmaet Höyer-Ellefsen, på Östfronten. Men arbeidsledighet, i dette og andre tilfelle, er kanskje ikke noe holdbart argument? Han kunne i verste fall fortsatt tyskerarbeidet, men foretrakk militærlivet. Dette tilfelle kan ha likhetpunkter til lanseknektsoldater i eldre tider. At denne offiseren, og andre, i liknende omstendigheter underskrev offisersoppropet, forsterker bare teorien om at de gikk med åpne öyne for å støtte en sak de trodde på. Det er imidlertid for mange ukjente faktorer, både i dette som i andre tilfelle, til at vi kan trekke for bastante konklusjoner.

Frontkjemperne hevdet nesten unisont under rettsoppgjøret, som de gjør det i dag, at de aldri tenkte på å oppgi sin egen nasjonalitet, for å bli tyskere både av nasjonalitet og ideologi. Flere peker på at de var individualister, men innrømmer at idealene var andre enn flertallets. For dem var det den naturligste ting å fylke seg under det tyske merke. Under Waffen-SS skoleringen ble de imidlertid opplært i den læren som sier at det germanske, det nordiske, det ariske, det nasjonalsosialistiske menneske er overnasjonalt. Spesielt gjaldt dette dem selv, Waffen-SS menn, som politiske soldater. De skulle ikke lenger være nordmenn, hollendere, flamlendere osv., men inngå i det nye overnasjonale germanske broderskapet i SS.

Innenfor NS - men også i Waffen-SS - kom det likevel

til strid nettopp fordi mange mente at dette gikk for langt i retning av å oppgi sitt nasjonale særpreg. De som så det slik, kan betegnes som nasjonalistiske NS-folk, noe som gikk dårlig sammen med de idéene nasjonalsosialismen virkelig stod for. Omvendt proporsjonalt med krigslykken så NS ledelsen stadig mer på SS-ordenen - dermed også Waffen-SS, som nasjonalt representertes av Germanske SS Norge - som nordmenn som hadde oppgitt den norsknasjonale idéen for å gi seg helt over i storgermansk sold.

Frontkjemperne hevdet, paradoksalt nok, å være nordmenn, samtidig som de samarbeidet aktivt med sine tyske nasjonalsosialistiske trosfeller i utenrikspolitikken. Dette kan kanskje^{ha}/stått som et tankekors for mange av dem? Atskillige frivillige hadde hatt Tysklandsopphold, og var blitt forsterket i troen på nasjonalsosialismens Tyskland. Det effektive militære tilsnitt har imponert unge, umodne gutter under ferie- og studieopphold. Arbeidsløsheten som ble borte, presisjonen, oppmarsjene fikk mange til å se på nasjonalsosialismen som et effektivt system, som måtte være demokratiet overlegent som samfunnssystem.

Her er ikke oppgaven å gi noen fullstendig analyse og vurdering av alle bakenforliggende faktorer som fikk frontkjemperne til å handle slik de gjorde. Vi vil bare påpeke noen av de viktigste, og antyde visse andre sider i motivmønsteret. Hva den menige frivillige håpet å oppnå gjennom samarbeidet med den sterkeste makt på kontinentet, som holdt deres fedreland besatt, var å skape et partherskap med tyskerne, og derigjennom å sikre Norge fordelaktigst mulig del i det fremtidige statsforbundet i Europa. De trodde lenge at en ny tid var i anmarsj, som ville fri Norge ut av et, etter deres mening, stivnet forhold. Skulle dette nye Europa bli

hva de ønsket, måtte kommuniststaten i øst ødelegges. Elementer av antimarxisme, tradisjonisme, jordmystikk og odelsideologi, i slekt med tysk forherligelse av jordbruket som spesielt idéell sysselsetting, og også antisemittisme, er et uensartet utvalg i frontkjempenes motiv- og verdimønster. Troen på at det de gjorde var riktig, var sterk. Derfor satte de frivillig sitt eget liv inn i kanskje større grad enn noen annen gruppe nordmenn. Noen var tilstrekkelig indoktrinert for okkupasjonen - da NS nærmest var en liten sekt av slike. Det ulykksalige, etter enkeltes oppfatning rett og slett farseaktige felttoget i Norge i 1940, bestyrket enkelte andre i den tro at demokratiet hadde spilt fallitt, og at systemet måtte erstattes med noe bedre, slik de så det.

VAR FRONTKJEMPERNE OVERBEVISTE NASJONALSOSIALISTER?

(1) Forsøk på definisjon av hva en overbevist nasjonalsosialist er

Å svare fullgodt på spørsmålet er mer enn vanskelig. Mentaliteten hos frontkjemperne - som hos andre - er ikke lett å trenge inn i. Det er også vanskelig ofte å feste lit til det folk sier, når de snakker om seg selv. Vi prøvde å finne motivene til at nordmenn meldte seg frivillig. Men å vite om de i sitt innerste var overbeviste nasjonalsosialister, var altså å gi seg i kast med en uhyre løs og vanskelig problemstilling, og følgelig vanskelig å gi bestemte svar. Vi ønsker å ta denne reservasjonen, fullt klar over at det kan være marginer og prutningsmonn flere veier, og at konklusjonene vi kommer til derfor er gjort med forbehold.

Typisk for NS - og frontkjemperne - er at de ble ledet av en fører på alle plan. Dermed er demokratiet utelukket. At Quisling, den øverste føreren deres, gjerne blir bedømt som en svak fører, en klossmajor, slik Hans Fredrik Dahl karakteriserer ham, endrer ikke noe på teorien.⁹⁵⁾ Under okkupasjonen var norsk nasjonalsosialisme en kampform, og kommunismen blir vanligvis oppfattet som hovedfienden. For så vidt er dette antakelig riktig. Men før 22. juni 1941 hadde NS vansker med definisjonen. Da het det gjerne at man kjempet for en ny tid, for en løst definert nyordning, at kampen var mot England, det perfide Albion, under germansk førerskap osv.

Derfor er det kanskje forenklet å fremheve nasjonalsosialismen alt for sterkt som antikommunistisk, iallfall før 22. juni 1941, siden det var andre fiender i bildet også. Vi behøver bare å minne om Hitlers - og Quislings voldsomme utfall mot kapitalismen og verdensplutokratiet.

Her det andre teorier igjen som sier at nasjonalso-
 alismen er rendyrket maktambisjon etter førerprinsippet,
 autoritet, konsentrasjon av makten i de rettroendes
 hender. Denne læren har behov for fiender, for å kunne
 holde sin maktkamp i gang. Da blir det spørsmål om hvem
 fienden er? Her kommer også kommunistbegrepet opportunt
 inn, da oppfattet slik at alle som er uenige, stemples
 som kommunister. På dette område måtte man være varsom
 for "Barbarossa", på grunn av pakten mellom Tyskland og
 Sovjet-Unionen. Inn i begge teoriene passer jødene godt,
 ikke minst fordi det kanskje er spesielt lett å appellere
 til hat mot jødene, av massepsykologiske grunner.

Fra 22. juni blir alt lettere. Da blir det naturlig å
 feste seg spesielt ved den siden av nasjonalsosialismen
 som kom avgjort sterkest til uttrykk, nemlig den anti-
 kommunistiske.

Forskjellene i definisjonen beror også på de ulike epokene
 definisjonene er blitt til i. Under Nürnbergprosessen,
 der Waffen-SS ble stemplet som en krigsforbrytersk or-
 ganisasjon, avviste retten Waffen-SS' egen definisjon av
 hva Waffen-SS var, som uriktig. Senere har Waffen-SS'
 definisjon, iallfall delvis, vist seg å være riktig. De
 krigsforbryterske grusomhetene ble stort sett begått av
 andre grener av SS. Likevel er det kjent at også Waffen-SS
 minst en gang begikk grov krigsforbrytersk represalie-
 handling.⁹⁶⁾ Men herfra til å stemple hele Waffen-SS
 som krigsforbrytersk, er å gå langt. Til dels henger
 vel dette sammen med at det naturligvis ikke var vanntette
 skott mellom de forskjellige hovedgrenene av SS, og at
 overgang fra en gren til en annen var nokså vanlig.

Når Dahl hevder (s. 99) at "man kan trygt si at frykten
 for kommunismen var en motiverende, enkelte steder også
 dominerende, faktor i alle ledd" som førte til at den

tyske nasjonalsosialismen ble skapt og seiret, gjelder dette antakelig også for NS. Fra bolsjevikrevolusjonen i 1917 til de mange norske miniorganisasjoner, som vi har nevnt tidligere, og som ble samlet i NS i 1933, går det linjer av likhet, alle med en klar antikommunistisk orientering. Det var, som nevnt, andre motstandere i bildet også. Til 22. juni 1941 hadde man også i Norge vansker med å peke presist på fienden. Fra 22. juni ble kampen mot kommunismen det dominerende motiv for de fleste frontkjempere.

(2) Waffen-SS et overnasjonalt politisk soldatersamfunn

Vi må spørre hvorfor Waffen-SS i det hele tatt ble opprettet, hvorfor soldatene i denne grenen av det tyske landforsvaret, ikke var i hæren? Svaret er at organisasjonen SS ønsket sine egne militære avdelinger. Soldatene her skulle være politiske soldater, skolerte, troende nasjonalsosialister. Dermed ble Waffen-SS politisk påliteligere overfor systemet, enn den vanlige verneplikthær, som bestod av gjennomsnittstyskere i hele befolkningen, også politisk. Opprettelsen berodde altså på at man ønsket enheter sammensatt av et nasjonalsosialistisk utvalg.

Sammen med disse utvalgte tyskerne skapte de 200 000 ikke-tyske frivillige i Waffen-SS - her kommer de 6000 nordmenn i Waffen-SS inn, mens de siste tusen norske frivillige gjorde tjeneste i krigsmarinen, i luftforsvaret og i (det tyske) Røde Kors - et overnasjonalt soldatersamfunn. Størparten av de nordmenn som meldte seg til "regiment "Nordland" var sannsynligvis troende nasjonalsosialister - i dag, som ved rettsoppgjøret, foretrekker de å kalle seg nasjonalister. Samtidige kilder for "Nordland"-frivilliges vedkommende viser stort sett at de kjempet bevisst for de germanske folks felles sak

og for et nytt Europa under tysk ledelse, altså for et nasjonalsosialistisk mål. Quisling var for en gangs skyld presis, da han definerte målet med "Nordland": "Å före Norge inn i et germansk statsforbund på den plass det tilkommer i Europa, og dermed skape den eneste mulige sikkerhet for en stor fremtid for det norske folk, i det ser jeg min historiske oppgave". (min uthevelse).

Noen måneder senere oppfattet alle kampen mot bolsjevismen som hovedoppgaven, altså som en felles oppgave, uansett om de var troende nasjonalsosialister da de meldte seg, eller hadde andre grunner for å delta. En har inntrykk av at majoriteten så fram til det nye Europa som skulle skapes etter den tyske seieren. Men en er ikke overbevist om at flertallet egentlig ønsket seg en SS-stat.

De aller fleste, for ikke å si alle, mente at dette nye Europa måtte stå under tysk ledelse, men mange mente i et løsest mulig statsforbund og under opprettholdelse av nasjonalstatenes suverenitet og likeberettigelse, så langt som mulig. Dette blir da et definisjonsspørsmål som vi ikke har fyldig nok kildemateriale til å gå nærmere inn på. Den tidligere form for demokrati ønsket ingen tilbake, den hadde spilt fallitt. Frontkjempere, som var overbeviste nasjonalsosialister, ønsket et nasjonalsosialistisk Norge, der SS ideologien skulle dominere. Men slik tenkte ikke alle.

Å si bestemt hvor mange som ønsket det ene eller andre, er vanskelig. En har, som sagt, inntrykk av at mange var imot at Norge skulle avgi noen særlig suverenitet til Tyskland, dertil var de for mye nasjonalister. Men å oppgi noen bestemt prosent, er vanskelig på så lite bakgrunnsmateriale. En kom likevel over samtidige brev og annet som viste at enkelte syntes at nordmennene gikk

for langt i retning av å underordne seg tyskerne og deres interesser. Enkelte av disse meldte seg ut av NS av den grunn⁹⁷⁾. Andre rømte til Sverige⁹⁸⁾. Atter andre deserterte fra avdelingen⁹⁹⁾, men oppholdt seg i Norge. Så lenge krigen varte måtte de slåss sammen. Der var praktisk talt alle enige. Når bolsjevismen var knust, skulle riktig nok et germanskledet Europa etableres, men med størst mulig selvstendighet for alle germanske nasjonalstatene. Det falt knapt noen inn at Tyskland skulle bli større på Norges bekostning! Lebensraum kunne ordnes i Russland, og i andre østområder.

(3) Ingen enkelt norsk SS-type ideologisk sett

Det gjenstår å gjøre atskillig forskning omkring emnet. Likevel mener vi at det er nokså lite som tyder på at det fantes noen enkelt norsk SS-type ideologisk sett. Det er tegn som tyder på at en viss uensartethet snarere var deres varemerke. Flertallet var umodne, unge idealister, men idealismen gikk inn for diktaturet. Premissene var ofte temmelig ulike. Påstanden om at nordmenn er individualister, gjaldt ikke for frontkjemperne, hvis vi legger vanlig definisjon av begrepet til grunn. Det var noe av det særpregede ved dem. Individualisme og diktatur lar seg nemlig vanskelig forene. Den samme blinde, kritikkløse beundringen for Quisling, som deres partifeller i Tyskland hadde for Hitler, var det få som hadde; og synet på de andre førerne på alle plan, svinget fra den ene ytterlighet til den andre. Det er egentlig en selvmotsigelse å se på dem som idealister. Likevel var de det, på sin måte. Derfor gikk de frivillig i krig, mange ofret sitt liv, noe ingen gjør frivillig for noe de ikke tror på. Når vi spør hva de ofret livet for, kan ikke svaret bli noe annet enn, for et diktatur, som de fleste erkjente og godtok som diktatur. Forerprinsippet er i

seg selv ensbetydende med diktatur.

Selv om flertallet meldte seg inn i NS, har en hos enkelte følelsen av at innmeldelsen like meget var utslag av lojalitet til det eneste tillatte parti, som muliggjorde at de fikk delta i kampen mot bolsjevismen. Dette sitatet etter en velutdannet mann kan stå som prototyp på hva svært mange mente, da de meldte seg: "Jeg synes det ville være en skam om ikke Norge også gjør sin innsats i denne avgjørende kamp mot Sovjets umenneskelighet. Vår nasjonale og individuelle ære krever at vi ikke lar andre nasjoner alene ofre for å avverge bolsjevismens redsler som også truer Norge og Norden".¹⁰⁰⁾

(4) Mye umoden idealisme blant de frivillige

Mange visste lite og intet om SS-staten, det vil si om de mål de tyske lederne hadde for den fremtidige ordningen. For de fleste var oppgaven å kjempe best mulig. Samtidige og senere rapporter og samtaler tyder ikke på at de var redde for å falle, mens tanken på å bli hardt såret var skremmende - ikke å undres over, med den uvanlig høye såretprosenten som det ubarmhjertige oppgjøret i øst førte til. Alle beretninger vitner klart om Waffen-SS troppenes uvanlige hardhet; ikke unaturlig forresten, siden Waffen-SS var Tysklands elitetropper, utvalgt etter de strengeste fysiske og mentale krav, og med det beste utstyr. Resultatene ble deretter, med tilsvarende enorme fremganger og tap. Stridsduelighet og tøffhet er innbegrepet av hva Waffen-SS stod for, og den spesielle tyske våpenærementaliteten ble indoktrinert i de unge, idealistisk innstilte frivillige. Derfor finner vi i samtidige beretninger, i aviser, spesielt i SS' egen avis "Germaneren", et utvalg av floskler og slagord, som virker fremmed for nordmenn flest: "Troskap i kamp", "Det europeiske ideal", "Felles-

skap mellom germanske stammer", "Norges skjebne avgjøres under stålhjelman", "Seire eller dø", "Vi slåss for Norges våpenære", osv.

(5) Unge offiserer fra junkerskolene effektive, skolerte førere i kamp og forkjempere for SS-idéen

Waffen-SS ånden illustrertes utmerket av de unge offiserene fra Waffen-SS offisersskolene i Bad Tölz, Braunschweig og andre. Mange begynte som menige i regiment "Nordland", og var med så langt mot syd som tyskerne kom. Karakteristisk nok har vi lagt merke til at flere meldte seg 13. januar 1941, det vil si dagen etter at Quisling holdt sin tale om at regiment "Nordland" skulle opprettes. Inntrykket er at de var effektive ledere i krig, harde, hensynsløse mot sine menn, men minst like harde mot seg selv. Vi er ikke i tvil om at de gikk foran i kamp, etter oppskriften "följ meg!" til sine menn. Forholdet til soldatene synes å ha vært nært og godt.

Hitlers opprinnelige idé med SS var å skape en elitegarde og et militarisert politi. Det som skulle bli hans partihær, som "Leibstandarte Adolf Hitler", "Das Reich" og andre, ble i steden til Waffen-SS, det tredje rikets fornemste eliteenheter innenfor landforsvaret, men underordnet hærsejefenes overordnede ledelse. Naturligvis beholdt Waffen-SS hele tiden sin merkelige livsinnstilling som var spesiell fordi de var eliteenheter. Denne moralen - om vi skal våge å bruke det ordet i en slik sammenheng - og livsinnstillingen var en kombinasjon av høy kampmoral og etiske normer som gikk på tvers av norsk majoritetslivsholdning. Dette med plikten til å få barn, for eksempel, slik det er gjengitt i reglene for Germanske SS Norge, om at "de beste germanske menn får barn med de beste germanske kvinner", burde være i direkte konflikt med vanlige norske etiske normer, fremmed for vanlig norsk mentalitet.

I den norske delen av Waffen-SS synes det nasjonalistisk norske å ha vært mer fremtredende hos de fleste, enn den slags tysk nasjonalsosialistisk ideologi. De unge offiserene, derimot, ser ut til å ha hatt en sterk tro på saken. Dette inntrykket har vi blant annet dannet oss gjennom intervjuer med unge Tölz-utdannede offiserer, gjennom lesning av SS' blad "Germaneren", Fritt Folk og gjennom rettssakene mot slike, som vi har gjennomgått.

DISKUSJON

(A) Generelt

Dette er også et vanskelig spørsmål å vurdere, og det lar seg neppe helt gjøre med historisk metode, iallfall ikke på grunnlag av vårt forholdsvis spinkle kildegrunnlag. Det ideologiske motiv var sterkt hos de fleste som meldte seg til SS-regiment "Nordland". Mange av disse var medlemmer av NS, Hirden eller NSUF før de meldte seg, svært mange før 9. april. Tar vi samtlige frontkjemper, var under halvparten medlemmer i NS eller NS' underorganisasjoner før okkupasjonen. I regiment "Nordland" var det omvendt, mer enn halvparten var medlemmer på forhånd. De fleste av dem som ikke var i NS før okkupasjonen, ordnet sitt medlemskap etter 25. september 1940, etter ankomst til Fallingbostel for Legionærenes vedkommende.

Mange var for unge til å være NS medlemmer, selv i ungdomsorganisasjonene, før 9. april. Likevel er det på det rene at de kan ha hatt en pro-NS innstilling allerede da, gjennom påvirkning av familie og annet nært miljø. NS familier utgjorde under okkupasjonen rene ghettoer, hadde vanskelig for å bli akseptert av folk flest. Dette førte til at det indre samhold i slike familier ble sterkt.

I slike tilfelle skulle det ofte liten ytre påvirkning til fra foreldre eller søsken, för de unge sluttet seg til NS eller til en eller flere av ungdomsorganisasjonene. I neste omgang meldte de seg til fronttjeneste. Om skoleringen ikke var i orden på forhånd, var iallfall viljen til å la seg skolere. Et brev fra Östfronten 6. august 1941 til Quisling¹⁰¹⁾ sier dette med rene ord: "På mine norske kameraters vegne og egne .. ønsker vi, etter felttogets avsluttelse å få adgang til politisk skolering.. Vi tillater oss å anmode Dem, vår Förer, om bistand i denne sak". (min uthevelse)

En av de tidligste i regiment "Nordland"¹⁰²⁾ sendte under fengselsoppholdet en dagbok om tiden i SS-divisjon "Viking", til et bokforlag. Forlagskonsulenten¹⁰³⁾ sier bl.a. at "denne unge mannen har vært i god tro. Han er blitt bestemt av sitt miljø, og har ikke hatt forstand og kunnskaper til å komme utenfor den sirkelen som dette miljøet har slått omkring ham. Mitt inntrykk er at man her står overfor en mann som burde kunne oppdras påny - han gir i forbløffende grad inntrykk av å være ufordervet". Mange var av samme kategori, blåøyde, men idealistiske på sin ekstremt avvikende måte, og ufordervet.

Bare sjelden var det ingen medvirkende ideologisk påvirkning eller tilknytning gjennom familie eller annet nært miljø. De frivillige var unge. De menn som i årene för okkupasjonen, men også i begynnelsen av okkupasjonen, førte dem inn på den vei som ledet dem til Östfronten, ledere i Hirden og andre ungdomsavdelinger - også ledere i andre partier og halvmilitære organisasjoner, som vi har nevnt ovenfor - tenkte ofte kaldere og mer taktisk klokt enn de unge. Men det var ikke alltid kald, klok taktikk som fikk dem til å hoppe av. Noen mottok så sterke inntrykk av okkupasjonen, av tyskernes politikk i det hele, at de tok avstand fra ting de hadde trodd på för. De

forandret mening. Det skulle utvilsomt mye til for mange å bibeholde sympati og medlemskap i NS når de så hva som skjedde - derfor gikk enkelte ut, i ærlig forskrekkelse. Atskillige førkrigsledere hoppet iallfall av vogna i tide, mens de unge brushodene fulgte med utfor stupet. Det var nemlig aktiv ungdom dette, slike som ville noe. Men det de ville - da tenker vi på at de ble frontkjempere - var altså, etter synet til det store flertall nordmenn, i seg selv ikke prisverdig, tvert imot. De mest aktive på den andre ytterfløyen fant vi ofte igjen i styrkene i Storbritannia - men også der, selv i Kompani Linge, fant vi ungdom som hadde vært NS helt til okkupasjonen -¹⁰⁴⁾. Dette nevnes fordi det viser at det ikke var hipp som happ hvor de havnet under okkupasjonen. De skiftet mening, noe som viser at selv i et NS miljø, gikk det an å gå til den andre ytterkant. De, og andre, vek tilbake da de ble konfrontert med de politiske realitetene etter 9. april 1940, mens det store flertall nordmenn mest fulgte oppgjøret som tilskuere. Ikke sjelden er disse hardest i sin dom etterpå.

Gjennomsnittsalderen for dem som strømmet til fanene, enten fordi de var overbeviste nasjonalsosialister eller i det første øyeblikks rus, lå godt under tyve. Når storparten attpåtil levde i et isolert NS miljø, der alle påvirket alle, skulle det mer styrke til for å stå imot enn mange unge hadde, som strømmet til fanene på bølgen av propagandarusen, kanskje særlig da Legionen ble opprettet. Men storparten av dem som meldte seg til regiment "Nordland" gjorde det neppe under en slik stemning av korstogsatmosfære. De fleste av dem var klar over at Waffen-SS, som de sluttet seg til, skulle utgjøre en politisk elité i det nasjonalsosialistiske nye Europa, at målet var en viss brutal idealisme, et kameratskap av tøffhet, kombinert med en overopphetet nasjonalisme - iblandet ingredienser av antisemittisme, en sterk vilje til opp-

gjør med det gamle system, og en nyordning.

Denne blandingen av voldsmentalitet i et elitært manns-samfunn, men der kvinnen også har sin plass - som mor - "for å ivareta de germanske menns personlige forhold", må ha övd en viss tiltrekning på disse tidligfrivillige.

Denne voldspregede mentaliteten har övd tiltrekning på frivillige i senere formasjoner også. Propagandaen som fikk dem til å melde seg, synes ofte uendelig fjern nå. Likevel meldte de seg til Östfronten, der det var forferdelige tap. Da er de offer for den maskinen som har slukt dem. Og med all sans for det grusomme ved det, er det et produkt av krigens gang. Det kan i tilfelle tjene til å avsi en mildere dom. Men det sier i og for seg ikke noe om det valg de gjorde, för de kom inn i denne militærmaskinen som levde på slike læresetninger: "Forutsetningen for at vi germanere i framtiden skal spille en rolle, er at vår rases, den nordiske rases blod holdes rent".¹⁰⁶⁾ En annen¹⁰⁷⁾ sa at "vår gamle kultur kan kun reddes og vokse videre innen et sterkt samband av germanske folk". Naturligvis er slikt rendyrket propaganda, og tjente kanskje til å rekruttere noen - om ikke tenkende mennesker. Nok en, selv for gammel, men hvis to sønner meldte seg - den yngste falt - hadde dette å si: "Da jeg som ung student kom til Tyskland fölte jeg meg straks heime der. Dette var jo mitt eget folk, blod av mitt eget blod, (og) jeg lærte å se (det norske) som ledd i en större sammenheng"¹⁰⁸⁾. Tankegods som dette brakte mange unge til Östfronten.

(B) Ofte vanskelig å rubrisere frontkjempere som det
ene eller annet

Mange kan uten videre karakteriseres som overbeviste nasjonalsosialister. Noen har, uten reservasjon, sagt klart og tydelig fra om den sak. Jörgen Bakke, SS-Sturmbannführer, skolebestyrer og påvirker av elever i samme

retning - etter vitneutsagn å dømme - Legionens første sjef i Tyskland, senere aktiv offiser i divisjon "Viking", propagandist m.m., sier det slik: "I en verdensbrann er nasjonalsosialismen folkenes redning. Jeg har vært medlem av bevegelsen siden den ble grunnlagt, og nasjonalsosialist siden sommeren 1927 .. Medlemskap i NS er forøvrig bare et ytre og meget usikkert merke på ens innstilling. En kan verken begynne eller slutte med å være nasjonalsosialist. Jeg har i mitt arbeid ofte støtt på folk som ikke er medlemmer av NS, men som likevel er hundre prosent nasjonalsosialister".¹¹⁰⁾

Et langt fra enkeltstående tilfelle har vi fra et program i NRK¹¹¹⁾, der en av deltakerne - han kjempet som offiser i Italia på slutten av krigen, var offisersutdannet ved junkerskole - som ble dømt til fire og et halvt års fengsel, hevdet følgende: "Hvis man er forræder, blir man skutt. Hvis ikke, går man fri". Han sier at dommen over ham var bare tøys, at han aldri har tatt den alvorlig.

Dette får stå for vedkommendes rekning, vi vil ikke kommentere det spørsmålet. Men når han sier at han nok ville deltatt i et nytt tilfelle, enten i øst eller vest, vil vi gjerne ha sagt at det, i beste fall, viser en så apolitisk holdning at det nærmer seg det kriminelle. Om en slåss for eller mot Hitlers Tyskland, gjøres til en bagatell som avhenger av tilfældigheter!

Flere hevder at tilfældigheter avgjorde hvilken side de havnet på, som offiseren i dette tilfelle. Han kom nemlig for sent til båten til avtalt Englandsreise. I stedet endte han altså sin offiserskarriere i Waffen-SS i Italia.

Her må vi stille et annet spørsmål, som kan være lett nok å overse. Kan vi uten videre stole på slike påstander?

Er det bokstavelig talt i samsvar med virkeligheten, at meningen var å reise til England, men at noe gikk galt, så han ikke nådde båten - hvoretter han meldte seg på tysk side? Slikt er vanskelig å tro. Vi kan forstå at det sies under rettsoppgjøret, mens det - som i dette tilfelle, og i andre vi har lest om i rettsreferatene - virker nesten utrolig, når vi virkelig står overfor en så totalt politisk holdningsløs påstand. I fall dette er sannheten, er hans sak faktisk verre, enn om han hadde sagt, at han trodde på nasjonalsosialismen og derfor meldte seg.

Noe liknende kan kanskje hevdes om dem som meldte seg inn i NS - for ikke å snakke om NORGESSS og Germanske SS Norge - samtidig som de benekter å ha vært overbeviste nasjonalsosialister. At de benektet dette under rettsoppgjøret, spiller liten rolle, for da forsvarte de seg med lovlige midler. Mange kan de neppe ha vært, for da de meldte seg til Waffen-SS, meldte de seg nettopp til en skoleringssituasjon, der nasjonalsosialistisk ideologi var et hovedemne. Altså hadde de foretatt et valg. De ønsket å bli skolert. Dersom de ikke forstod dette, må de ha vært nokså politisk bevisstløse. Vi mener derfor uten videre å kunne rekne alle medlemmer i NORGES SS og Germanske SS Norge som skolerte nasjonalsosialister.

Meldte de seg i 1941, 1942 eller senere til en eller annen Waffen-SS formasjon, må de fleste også ha visst at de gikk inn i krigen på tysk side. Dette visste de også gjennom iakttagelser i det okkuperte Norge. De visste hva folk tenkte både om Hitler, om Quisling, om Tyskland, om krigens gang. Ingen levde i et så totalt isolert miljø at de ikke stod under et sterkt trykk av anti-nazistisk opinion. Likevel satset de altså stikk i strid med hva den kompakte majoriteten i Norge gjorde; de foretok dermed en prioritering. Dette lar seg vanskelig bortforklare.

*Det lar seg lett forklare!
x) Hadde må ha vært i Norge i 1941*

Heller ikke kan vi innse at dommen over dette valget kan mildnes vesentlig, under påberoping av mangel på nasjonalsosialistisk skolering og tro.

Teorien om at medlemskap, først i NORGES SS, deretter i Germanske SS Norge er beviset på at frontkjempere var troende nasjonalsosialister, holder kanskje ikke alltid, for da er vi tilbake ved at vi må definere hva en troende nasjonalsosialist er. To av de første lederne i NORGES SS, unge löytnanter fra 1938 kullet ved Krigsskolen, var skolerte NS medlemmer fra år tilbake. Begge meldte seg frivillig i samme stund som Legionen ble opprettet. Den ene falt ved Leningrad, den andre rømte til Sverige i 1943. Da kan vi spørre hvor troen begynner og hvor den slutter? Likevel kan det tenkes at enkelte, som den minste motstands vei, meldte seg inn i Germanske SS Norge etter tilbakekomst fra fronten o.l., uten å være overbeviste nasjonalsosialister. Atskillige hevdet iallfall dette. De sier de gjorde det fordi det var for sent å gjøre noe annet, de så ingen vei tilbake - de hadde forlengst eksponert seg. Slik finner vi hos enkelte - om vi kan tro på hva de sa og skrev allerede da det skjedde - dette fatalistiske håpet om at alt nok ville gå bra til slutt, som også var karakteristisk for føreren deres, Quisling. De stod naturligvis under et voldsomt press om å melde seg. På slutten hadde de følelsen av å stå med ryggen mot veggen. Flere hevdet den gang, som de gjorde senere under rettsoppgjøret, og i dag, at det var et spørsmål om å være eller ikke være, med det systemet de hadde satset på, uansett om de trodde på saken eller ikke. Det kan være vanskelig å forstå slike forklaringer.

Enkelte hadde så primitive begrunnelser for å melde seg, at det er vanskelig å rubrisere dem blant indoktrinerte nasjonalsosialister. Sköytelöperen, Hans Egnestangen, for eksempel, var kanskje en bedre sköytelöper enn skolert

nasjonalsosialist. I et propagandahefte for frontinnsatsier han det enkelt og ukomplisert: "Jeg ser i nasjonalsosialismen Norges eneste redning. Uten den tror jeg at Norge aldri mer blir fritt og selvstendig. Gjennom NS har Norge igjen fått sjansen til å sende norske gutter ut i verden - gutter som igjen kan bringe det norske flagget til topps". Om han kom til fronten, vet vi ikke. Men andre kjente sköytelöpere kom iallfall dit; kanskje tenkte de også som om det var et sköytestevne det gjaldt?

En annen¹¹²⁾ er mest redd "jödevelde i presse og kringkasting". Ellers er det, så vidt vi kan bedömma etter hans samtidige uttalelser, "hendingane i Sovjet-Russland med redsle og ufyse" som virker sterkest på ham. Konklusjonen er at "eg vil fylgja NS i medgang og motgang, av di ikkje mindre enn fem vonfulle unge menn av næraste ætti vår hev ofra livet i kampen mot verdensfienden - bolsjevismen". Boka "De falt for Norge" nevner tre unge med samme sjeldne navn og fra samme bygd, som forfatteren av det siterte, men det var altså to til av "næraste ætti"! Kanskje er denne mannen som mistet så mange av sine nærmeste a-typisk? Synspunktene virker så enkle at vi kanskje har en nasjonalsosialist av den individualistiske typen for oss? Og var det noe som ikke gikk sammen med nasjonalsosialismen, så var det individualisme. Vi stiller spørsmålet, men har for lite bakgrunnsmateriale til å våge noe svar, verken den ene eller andre veien.

(C) Det "brukne" geværs politikk og andre faktorer som motiv

De merkeligste grunner blir gitt av enkelte for å melde seg til Waffen-SS. Sjefen for Legionen i hele tiden ved Leningrad, rittmester Quist, var kanskje ikke noen bevisst nasjonalsosialist, da han tiltrådte tjenesten i Fallingbostel. Enkelte hevder sogar at det var eldre offisers-ansiennitet som bragte ham og ikke en annen dit, da Jörgen Bakke ble skiftet ut. Forutsetningen var, på det tidspunkt, at Legionen skulle til Finland, noe Quist presiserer i sitt forsvar. Quist meldte seg inn i NS i september 1940, "for å virke for Norges selvstendighet, ved å medvirke til å gjenoppbygge forsvaret. Den norske legion var en begynnende effektiv krigsmakt. At vi støttet Finland - som han oppgir som et hovedmotiv for å melde seg - støttet igjen Tyskland. Men Russland var hovedfienden".¹¹³⁾

Quists hensikt med å melde seg inn i NS høsten 1940 var, ifølge ham selv, å virke for militærhestestellet. Han var en av Norges fremste hestesportmenn, med deltaking i flere olympiske leker, vinner av bronsemedalje i 1928 m.m. Men han måtte vel kunne virke for hestestellet, uten å melde seg til tysk fronttjeneste? En har ellers et blandet inntrykk av flere offiserer som hadde med hester å gjøre. Relativt sett er kanskje ingen militær tjenestegren så aktiv innenfor nasjonalsosialismen som kavaleriet, og ingen tjenestegrad så sterkt representert innenfor frivilligbevegelsen som rittmestrene? To førkrigsutdannede B-offiserer - den ene kadett ved Krigsskolen 9. april - som begge arbeidet for Quist, som instruktører innenfor det hestestellet han fikk i stand, som kommisarisk leder for militærhestestellet, deserte til slutt over til russerne, sogar etter junkerutdanning ved Waffen-SS krigsskolen i Bad Tölz, til tross for den nasjonalsosialistiske indoktrinering de må ha fått der!

Sjefen for Legionsstaben, major Kjelstrup, hevdet omtrent det samme, "at kampen mot bolsjevismen var det primære", og at "Legionen bare skulle brukes i Finland".¹¹⁴⁾ Men Kjelstrup hadde vært med i Nordiske Folkereisning - uten at det fremgår at han meldte seg inn i NS før krigen. For det første var dette ikke alltid til hinder for at personer ble reknet for NS, dersom de tidligere hadde vært innom bevegelsen, selv også når de hevder at de hadde meldt seg ut. Vi har nemlig kommet over flere tilfelle, der frontkjempere hevder, at de ikke var medlemmer lenger, blant annet fordi de ikke hadde betalt medlemskontingent på flere år. Ikke desto mindre reknet ledelsen i NS, i flere slike tilfelle, disse for NS. At Kjelstrup allerede tidlig på 1930-tallet var med i Quislings første nasjonalsosialistiske organisasjon, viser iallfall at han må ha vært nasjonalsosialist ideologisk sett. Kjelstrup, som andre forkjempere for deltaking på tysk side, hadde tjenestgjort i belgisk Kongo. Forsvareren til Kjelstrups sønn, frontkjemper og Tölz-utdannet offiser, en høyesterettsadvokat, hevder at Kjelstrup "i Kongo hadde lært seg til meget brutale metoder". Brutaliserende kolonitjeneste - hvis vi kan tro på høyesterettsadvokatens utsagn - kan ha spilt inn for at han satset på nasjonalsosialismen, som etter enkeltes mening var en livsdueligere styreform enn det bløtaktige demokratiet. Eller kanskje skulle han hevne seg fordi han var blitt forbigått av offiserer bak ham på ansiennitetslisten, som var blitt forfremmet forbi ham? Den slags irrasjonelle faktorer spiller iblant motiverende inn i militære kretser. Vi nevner det bare som moment til eventuell delforklaring.

Så har vi krigen i 1940. Vi kan ikke se bort fra at enkelte meldte seg frivillig på grunn av indignasjon mot regjeringen Nygaardsvolds forsvarspolitik. La oss tilføye, at det i så fall er en politisk handling, som neppe bare kan forklares med at vi var dårlig forberedt i 1940.

Vi behöver ikke å dra resonnementet langt för vi kommer til den konklusjon at enkelte offiserer, og andre ville tjene i den hær som bød dem det beste utstyr og andre fordeler, uansett om den var tysk - det vil nå si nasjonalsosialistisk. Om det er berettiget å trekke slike slutninger, kan vi ikke si noe bestemt om, men vil bare antyde dette som en hypotese, siden så mange frivillige er inne på momentet med regjeringens ödeleggelse av forsvaret, slik de så det. Hvis enkelte meldte seg av slike grunner, er det naturligvis like graverende som fenomen, som å melde seg fordi man var overbevist nasjonalsosialist.

At mange var bitre etter nederlaget i 1940, er neppe tvilsomt. Spesielt offiserer, som gjennom hele sitt vokseliv har forberedt seg på å lede i krig, men som av forskjellige grunner ikke deltok i kamphandlingene, eller hvis deltaking fölte som en fiasko, tok lett dette som personlig nederlag. For enkelte gjaldt det å projisere skylden for dette over på akseptable grunner, det vil svært ofte si over på de foraktelige politikerne som hadde ödelagt forsvaret, den forutseende utenriksledelse som ikke var forutseende, og andre - kanskje irrasjonelle - årsaker. Enkelte sluttet seg allerede för 1940 til NS av slike grunner, andre fulgte etter under okkupasjonen. De demokratiske partiene hadde jo ödelagt forsvaret, og Quisling, duxen fra Krigsskolen, var offiser. Ham stolte de på, han visste hva krig og militærvesen dreide seg om!

For offiserer som - slik overfallet kom 9. april - ble tatt på senga og ikke kom til å delta i kampanjen för den var slutt, er det nærliggende å anta at mange av disse mente at de foraktelige sivilistene - slik mange offiserer så på politikerne, med det "brukne" geværs talsmenn i förste rekke - hadde skylden. Enkelte sluttet seg av slike grunner til NS, eller så med stor velvilje på partiet. Noen av disse gikk aktivt inn for frontkjempersaken, for en gang

for alle å gjøre opp med det system som hadde ødelagt forsvaret, slik de så det. Andre, som ville vente og se, eller som ikke hadde så ekstreme synspunkter, støttet frontkjemperrekrutteringen med sin underskrift på officersoppropet.

Blant mange andre som ikke deltok i 1940 var Legionssjefen, major Kjelstrup. Han tjenestgjorde i forsvarsdepartementet i 1940, og ble værende i Oslo, som mange andre offiserer. Ingen av de to sjefene for Legionen i utdanningsperioden og ved fronten, Bakke og Quist, kom heller til å delta aktivt i 1940. Bakke var blant de første medlemmer i NS,¹¹⁵⁾ og overbevist nasjonalsosialist. Han ville sannsynligvis stilt seg til disposisjon i alle fall. Men i tillegg fikk han en arrestasjon i april dagene å gjøre opp for. I virvaret 9. april ringte han regimentet sitt, IR 11, for å få vite om han kunne komme fram til Molde i det hele tatt. Da han fikk ordre om å vente på nærmere beskjed, meldte han seg på Høytorp fort ved Mysen, der det var mer enn nok offiserer men ingen krig, og neppe behov for flere offiserer. Da telefonerte han forsvarsdepartementet, men fikk vite at Oslo var okkupert og forsvarsdepartementet overtatt av Quisling. Dermed stilte han seg til disposisjon, ble det hevdet i Bakkesaken at han skulle ha sagt - som kanskje kunne tolkes slik - at han stilte seg til okkupantens og Quislings tjeneste. Iallfall ble han arrestert like etterpå. Etter tre, fire dager ble alle "spioner" løslatt, hele Østfold var besatt.

Det er på det rene at Bakke forsøkte å komme til sin avdeling i 1940.¹¹⁶⁾ De kaotiske tilstander de første par dagene, og et mobiliseringssystem som ikke var avpasset etter overfallet, må være medansvarlig for at han ikke kom til avdeling der det ble kjempet. Opplevelsen gjorde neppe Bakke mer velvillig stemt overfor det politiske systemet; særlig arrestasjonen kan ha virket slik. Dette

unnskylder naturligvis ikke Bakkes senere opptreden, hjelper kanskje bare til å forstå hvorfor det gikk som det gikk med en offiser som på forhånd var overbevist tilhenger av nasjonalsosialismen.

Men dermed står vi også overfor det paradoks at arrestasjonen av Bakke også kan være forståelig. Han var et meget kjent og fremtredende NS medlem i distriktet og ble naturligvis sett på som suspekt. Vi kan således neppe trekke noen slutninger i det hele tatt av det som hendte kaptein Bakke i april dagene 1940, annet enn kanskje å anta at de mislykte forsøkene hans på å få delta i forsvaret av landet, først ved å henvende seg til sitt regiment, deretter ved å melde seg på Høytorp fort, som ikke hadde bruk for ham, med den etterfølgende arrestasjonen, kan ha gjort ham enda mer oppsatt på å gjøre opp med det "gamle" systemet.

Bakkes avløser som sjef for bataljon "Viken" - som Legionens feltavdeling i Tyskland het disse første månedene av utdanningsperioden - rittmester Quist, led den forsmædelse at han under vanærende omstendigheter ble avvæpnet med hele sin eskadron, av Hauptmann Spillers improviserte styrke natten mellom 9. og 10. april, midt på riksvei 50, uten at det ble løsnet et eneste skudd. Riktig nok var Quist i en kampsituasjon, men slik han kjørte med kolonnen sin langs riksveien i spissen for og ansvarlig for "om lag 400 mann som var fullt kampberedt", men fordi Quist hadde gitt ordre "om ikke å ha ladd gevær", ble styrken "overrumplet av tyske tropper", slik at styrken "på denne måten (var) berøvet enhver sjanse til å gjøre motstand". Dette er bevitnet av Quists sjåfør på turen, som forteller at rittmesteren satt og sov ved siden av da døren ble revet opp, og det hele var over før det egentlig begynte.¹¹⁷⁾

Quist var for så vidt heldigere enn Bakke. Han fikk nemlig

sjansen til å kjempe, men hans egen nonsjalanse eller dumhet satte ham selv og 400 soldater, som han hadde ansvaret for, ut av spillet uten at det ble løsnet skudd. Det er derfor mer enn gåtefullt hva som kan ha ført Quist over på tyskernes side; og en kan bare slutte at han må ha foretrukket nasjonalsosialismen som system fremfor demokratiet.

Thorvald Thronsen, nyutdannet löytnant fra Krigsskolen og fremstående NS medlem siden midten av 1930-tallet, var helst en vek personlighet av natur, men ble likevel offiser, visstnok fordi moren ønsket en löytnant i familien.¹¹⁸⁾ Denne vekheten kompenserte han gjennom korrekthet og ytre militær perfeksjonisme. På Krigsskolen var han en mønster-elev.

Så kom det som ble nederlaget for en ung löytnant som ble sett opp til som leder av soldatene han hadde ansvar for: Han deserterte fra avdelingen sin. Til kaptein Klingenberg¹¹⁹⁾ sa Thronsen da han 14. april 1940 kom kjörende til Berkåk i Sör-Tröndelag i steden for å holde seg ved avdelingen sin, et eller annet sted i Elverumstraktene, at han skulle söke forbindelse for Quisling med tyskerne i Trondheim. "Han fortalte meg også", beretter kaptein Klingenberg "at han hadde unngått å bli stilt for krigsrett ved å simulere at han hadde fått bombesjokk".¹²⁰⁾ I virkeligheten bröt han visst sammen etter et par dager. Dessverre vet vi for lite i Thorvald Thronsen-saken, fordi han römte i 1948 og först kom tilbake i 1956. I 1958 ble saken avvist av Eidsivating lagmannsrett, slik at saken mot en av okkupasjonstidens mest omtalte og avbildede NS ledere aldri er blitt tilstrekkelig oppklart. For ham, med sin ærgjerrighet, ble dette utålelig. Sannsynligvis for å kompensere nederlaget, meldte han seg til Östfronten. Av Thronsen-saken fremgår det at nederlaget gjentok seg i öst.

Som Bakke var Thronsen troende nasjonalsosialist. Kanskje var nederlaget i 1940 likevel årsaken til at han meldte seg? For begge ville det vært nesten utenkelig å dra til England, for å slutte seg til Nygaardsvold-regjeringens styrker. Medvirkende var nok også en slags protest mot forsvarspolitikken i mellomkrigstiden. At bebreidelsene ble rettet sterkest mot Arbeiderpartiregjeringen, forsterker kanskje enkelte vakleres avgjørelse om å satse på motsatt hest. Dermed er logikken at dersom den lovlige norske regjering, etter enkeltes mening, ikke fører en god nok forsvarspolitik, så går de heller over til Hitler-Tysklands side. De navngitte offiserene ovenfor ville kanskje havnet i den leiren i alle fall? Det kan vi ikke vite noe sikkert om. Men det gjør ikke deres handling mindre kritikkverdig i noe tilfelle.

En befalsskoleutdannet fenrik - i 1940 medisinsk student - kan stå som prototypen for atskillige av B-kategorien. Fenriken - som forresten var en av uforholdsmessig mange prestesønner (en av de 17 tilfeldig utvalgte frontsøstre var prostedatter) blant de frivillige¹²¹), kom seg ikke ut av Oslo 9. april, og kom følgelig heller ikke med i kamphandlingene. Flere vitner i saken presiserer sterkt at hans "ulykke synes å ha vært at han ikke kom med i krigen i 1940". Det ble også hevdet at han selv ønsket å "dra gjennom skogen" for å kjempe, men at han ikke gjorde det fordi fremstående menn frarådet det.

Vedkommende var gammelt NS medlem, han tiltrådte også offisersoppropet. Vi får også vite at han ble "tidlig grepet av forsvarstanken og deltok i Leidangens frivillige arbeid for forsvaret. Senere ble han medlem av Fedrelandslaget. Senere, og i samme linje - med tanke på det nasjonale og forsvaret - gikk han inn i NS". Vedkommende høyesterettsadvokat som sier dette, hevder videre at "det er utvilsomt to hovedgrupper av frontkjempere, en

del opplagt ramp som i høy grad viste sine slette egenskaper under krigen, men på den annen side også atskillige unge, for hvem idéen og miljøet har vært avgjørende". Det om miljøet er fullt i samsvar med hva vi er kommet til, mens vi ikke ser berettigelsen av svart/hvitt inndelingen i to hovedgrupper, på advokatens ramp/ikke-ramp premisser. Snarere tvertimot.

Vi stiller oss sterkt tvilende til realismen i fenriks argumentasjon. Noen sa til ham at han ikke måtte dra gjennom Nordmarka. Men han var naturligvis ikke forpliktet til å følge et slikt råd? Å bruke slike argumenter, i særdeleshet blandet sammen med argumentet om det nasjonale og forsvarsinteressen, for deretter å melde seg til tjeneste på Östfronten, er et stivt stykke. Vi kan spørre hvorfor han ikke meldte seg hos den annen part, som han ikke nådde fram til i 1940? I steden meldte han seg altså hos den part som han sier han angret på at han ikke fikk kjempet mot i 1940! Noenlunde tilsvarende argumenter går igjen hos atskillige frontkjempere - men de blir ikke mer troverdige av den grunn.

En annen fenrik - og politimann - som innrømmer at han ble en overbevist nasjonalsosialist et stykke ut i krigen, og at han virkelig trodde på den nasjonalsosialistiske idé¹²²⁾, sier at da han først meldte seg inn i NS høsten 1940, var han ingen overbevist nasjonalsosialist. Han meldte seg til Legionen straks den ble opprettet. Som grunn for at han - og atskillig flere fenriker og politimenn, som han navngir - først meldte seg inn i NS, deretter til frontinnsats, oppgir han "den paralyserende tafattheten, evne- og viljeløsheten såvel i sivile som i militære kretser i aprildagene 1940". Han vil, fortsetter han, spesielt understreke det som ikke skjedde i og ved Oslo 9. april. Han betegner overgivelsen av hovedstaden den dagen som forræderi, og legger til at når vi

taler om tilsvarende hendinger i andre land, blir det alltid betegnet som forræderi og intet annet. Han beretter videre at han og de andre som, etter hva han sier, ser på spørsmålene på samme måte, deltok i kampene oppover hele Östlandet, men at de følte seg forrådt av høye sivile og militære myndigheter, at det var årsaken til at han og mange andre mistet troen på det gamle system, når det kunne føre til slikt rot og evne- og viljeløshet. Opp mot dette feilslåtte systemet fant han det naturlig å stille tyskernes militære effektivitet, slik han opplevde den oppover hele Östlandet under felttoget i 1940. "Jeg ble imponert av deres militære effektivitet", fortsetter han, "et system som kunne skape noe slikt, kunne kanskje være et mønster til etterfølgelse?"

Fenriken, som ble hardt såret fire ganger, var SS-Hauptsturmführer da krigen sluttet, og noe av det siste Quisling gjorde var å utnevne ham til sjef for frontkjemperbataljonen, som var under organisering da. Mange beundret tysk militær dyktighet de første årene av krigen. Ofte overførte de dette direkte på det politiske systemet i Tyskland. Hvor mye nasjonalsosialister de var av den grunn, er ikke lett å si, det varierte naturligvis også. Men etter utdanning i Waffen-SS må storparten kunne karakteriseres som nasjonalsosialister.

Motivmønsteret er uhyre innviklet og mangesidig, spørsmålet om årsak og virkning også. Fenriken vi nevnte, som ikke hadde vært NS før krigen, og en rekke andre av samme kategori, som han navngir, og som så problemene omtrent på samme måte som han selv, meldte seg høsten 1940, noen først i 1941, inn i NS for å "gjøre det best mulige ut av en vanskelig situasjon for landet". Deres neste skritt ble at de, etter 22. juni 1941, meldte seg til innsats mot "dödsfienden, bolsjevismen". "Det var nemlig mange av oss", fortsetter han,¹²²⁾ "som aldri ville ha meldt oss

frivillig for å slåss mot engelskmennene, selv om de gjorde en elendig figur, da de skulle hjelpe oss oppover Gudbrandsdalen i 1940". Bekjentskapet med Waffen-SS ble naturligvis sammenliknet med hva de så, fortsetter fenriken, av engelskmennene i 1940. Sammenlikningen førte til at beundringen for kampeffektiviteten og effektiviteten i Waffen-SS vokste, og at han og andre ble overbeviste tilhengere av organisasjonen. De trodde fullt og fast, hevder han, at bare Waffen-SS kunne stanse bolsjevismen. Mange så problemene på samme måte, bare den fagmilitære siden av saken, løsrevet fra sin tilknytning til det samfunn det samme militærvesen var satt til å tjene.

KILDENE

Oppgaven bygger på to hovedtyper materiale: 1) etterkrigsopplysninger, og 2) samtidige opplysninger. Med etterkrigsopplysninger menes alt som er nyere enn fredsdagene i mai 1945. Samtidige opplysninger er opplysninger fra krigstiden.

Disse to hovedtypene kan deles videre opp. Etterkrigsopplysningene faller i to hovedgrupper. Den første er hentet fra landssvikarkivet etter rettsoppgjøret, og ligger stort sett innenfor de første etterkrigsårene. Den andre gruppen består av supplerende opplysninger, meninger, tolkninger, og er stort sett samlet inn i 1973 - altså en tjuefem års tid etter rettsoppgjøret, og ca tretti år etter de hendingene undersøkelsene dreier seg om. Det er igjen to ulike kildegrupper, som stiller ulike problemer.

De samtidige opplysningene faller også i to grupper. Den første er offisielle eller offisiøse opplysninger. Dem har vi en god del av. Den andre delen er intime kilder, som vi har lite av. Oppriktige samtaler mellom frontkjemper, private brev og nedtegninger, ville ha vært mer verdifulle enn kanskje noe annet materiale. Slikt har vi ikke nok av, og dette gjør vurderingen vanskelig.¹²³⁾

Så skal vi se litt på de to kildegruppene, se hvilke problemer de inneholder. Først et prinsippsspørsmål angående materialet fra rettssakene: Dette materialet er ensidig. Når frontkjemperen står for retten, kjemper han - assistert av forsvareren - for å få så liten straff som mulig. Han er ikke forpliktet til å si den hele og fulle sannhet om seg selv, hva han tenker og mener. Helt naturlig vil han prøve å overdimensjonere alt som kan stille ham i et gunstig lys. Derfor var det få som sa at de var nasjonalsosialister,

det ville nemlig være å innrømme at de hadde kjempet for nasjonalsosialismen. Derfor hevdet de fleste at de var nasjonalister, ikke nasjonalsosialister, at de kjempet for Finlands sak, ikke for Tysklands, at de kjempet for at Norge skulle bli fritt igjen på best mulig betingelser, at et fritt og selvstendig land måtte ha en hær, at de meldte seg for å være med å skape en slik. Glansnummeret var at de sloss mot kommunismen, ikke for det nasjonal-sosialistiske Tyskland. Praktisk talt samtlige - også de som meldte seg til regiment "Nordland", mens Tyskland hadde ikke-angrepspakt med Sovjet-Unionen - hevdet under rettsoppgjøret, om ikke alltid direkte, så iallfall implisitt, at de hadde kjempet mot kommunismen. I hvor høy grad dette er i samsvar med det faktiske, er en vanskelig vurderingssak.

Dette er ingen feil ved frontkjemperne, det er vårt retts-system som er slik, det er kontradiktorisk: Anklageren fremfører det som belaster tiltalte, mens tiltalte selv konsentrerer seg om det som taler til hans fordel. Det er en rett han har.

Så til de standardiserte forklaringer. Det utskiltes snart et mønster av argumenter og momenter som var til forswarets fordel. Forsvarerne i frontkjempersakene sorterte ut slike. Frontkjemperne selv satt i leirer. De fulgte med i saker som kom opp, fant fram til argumenter som viste seg effektive i forsvaret, og motsatt, saker som en skulle tale sakte om. Dette var forsvarsteknikk, og fullt lovlig. Men dermed opplever vi det fenomen at de ikke nødvendigvis fortalte hvordan de selv så på spørsmålene, men at de grep til gode argumenter, slike som tjente deres sak. For eksempel - slik så mange av dem hevdet - at krigen mellom Norge og Tyskland sluttet sommeren 1940. Atskillige som hadde vært internert i Sverige våren og sommeren 1940, så på hjemsendelsen som

et håndfast bevis på at krigen med Tyskland var slutt.

Siden krigen med Tyskland altså var slutt, kjempet de heller ikke sammen med fienden. Norge hadde ingen fiende. At de sa det under rettsoppgjøret, betyr ikke nødvendigvis at de mente dette i 1940, eller senere da de meldte seg. De som meldte seg til "Nordland" kunne ikke mene det, da de meldte seg. Men her skal vi også innskyte at i praksis foregikk den krigen de også kom til å delta i, på Östfronten, altså mot Sovjet-Unionen. Bare noen ganske få kjempet mot de vestallierte, i Nord-Afrika, i Italia og i Frankrike. Kanskje mente de det at krigen sluttet i 1940, det vet vi ikke. Det avgjørende under rettsoppgjøret var i alle fall ikke hva de mente tidligere, men at det var et godt argument i forsvaret.

Snart var det dannet et sett av standardiserte argumenter og momenter. Vanskeligst var det for dem som meldte seg i regiment "Nordland", för "Barbarossa". Noen av dem oppga fantasifulle grunner for å melde seg, som for eksempel, at "Nordland" skulle bli en norsk avdeling, med norske offiserer, og at de skulle gjøre grensevakt mot nord. Mer alminnelig var argumentet at de ikke følte seg tiltalt av nasjonalsosialismens ideologi, men av de store reformer i Tyskland av sosial og økonomisk karakter, eventuelt at de så med en viss sympati på Quislings anstrengelser for å ivareta Norges interesser. Selv Paal Berg hadde jo takket ham for hans fedrelandssinn! Enkelte nevnte Versaillesfreden, en diktatfred, stikk i strid med forutsetningene for at freden kom i stand, som medvirkende grunn til sympatien for Tyskland, uten at de dermed var nasjonalsosialister¹²⁴).

Så kommer vi til det faktum at frontkjemperne er forskjellige i sine intellektuelle forutsetninger. Noen er velartikulerte, snakker godt for seg. Andre er mutte og innesluttet, sier minst mulig; mens atter andre er einstøinger og a-typiske. Derfor kan vi ikke ta noen uttalelse bokstavelig, uten også å vurdere den intellektuelle tilstand.

Så har vi deres ulike syn på rettsoppgjøret, som ikke virket likt på alle. Noen er beklagende, unnvikende, angrende - med vilje eller av temperament. Andre gir et hardere inntrykk, de innrømmer, mener fortsatt at de handlet riktig. Storparten ligger et sted imellom. Derfor er det vanskelig å tolke deres uttalelser, en må vurdere dem i forhold til vedkommendes karakter, til hans temperament, alminnelige holdning, legning.

Årsakene til feilkilder er mange, det gjelder å oppdage dem, så vi kommer helt inn til en kjerne av oppriktig, subjektiv sannhet, til det som frontkjemperen mente, da han stod for retten.

Med alle mulige forbehold, er vi blitt stående ved en del ting som mange frontkjempere trodde på da de meldte seg. En slik subjektiv sannhet var at de fullt og fast trodde på at de ved å melde seg var med på å legge grunnlaget til en ny norsk hær. I kretser som sognet til NS fantes det en stor prosent militærinteressert og -orientert ungdom. Mange hadde vært med i frivillige militære og halv-militære organisasjoner, og likte det. En meget stor del av dem var unge hirdgutter, oppriktig glade i å marsjere og eksersere, uniformsglade, som gjerne deltok i parader under utfoldelse av militær presisjon og disiplin.

Atskillige tok sikte på soldaterlivet som yrke i den nye hæren som de var med på å skape. Kanskje var det særlig mange slike i regiment "Nordland".¹²⁵⁾

Hva de aller fleste var overbevist om, var at de deltok i en helt nødvendig kamp for å stanse bolsjevismen. De som meldte seg til regiment "Nordland" hadde ikke noe slikt i tankene, da de meldte seg. Men fra og med "Barbarossa", som de deltok i fra begynnelsen av, kom anti-bolsjevikkampen i sentrum.¹²⁶⁾

Begrepet kommunistfaren har vært forskjellig definert og tolket, men kommunistfaren eksisterte for alle. Et ledd i denne antikommunismen utgjordes av kampen for Finland, som ble overspilt under rettsoppgjøret, selv om ønsket om å hjelpe Finland nok var reell hos mange da de meldte seg.

At frivilliginnsatsen tjente fedrelandet, var de overbevist om. Deres offer skulle garantere for en snarlig fred, og for at Norge fikk sin rettmessige plass i et nyordnet Europa.

Ennå har vi et problem igjen, nemlig det at folk tenkte annerledes i 1945 enn i 1941 eller 1942. Selektiv erindring virker inn, også erindringsforskyvning, bruk av feilkilder - som vi alle er utsatt for, til alle tider. Det er nærmest ugjørlig å fortelle nøyaktig hva vi tenkte for ti eller tyve år siden. Denne vansken var i aller høyeste grad til stede hos frontkjemperne, og den var større enn hos folk flest, fordi de hadde hatt så sterke opplevelser og hadde gjennomgått større forandringer enn folk flest. Derfor er faren for erindringsforskyvning og for selektiv erindring større hos dem.

Vi må stadig grave oss bakover i tiden, også når de snakker helt oppriktig og uten omsvøp om krigstiden. Likevel vet vi ikke om de gir et korrekt bilde av den sanne holdningen i, for eksempel, 1941. Vi har sett mange eksempler på det. Det er svært mange av dem som meldte seg til regiment "Nordland" som kommer med kampen mot bolsjevismen, når spørsmålet er hvorfor de meldte seg, hva de kjempet for. Realiteten på det tidspunkt da de meldte seg, var jo kampen mot England. Da de meldte seg var England, det perfide Albion, plutokratiets England, fienden; snart var England jödebolsjevismens allierte, som ikke gjorde saken bedre. Likevel er England kommet på avstand i 1945. Det er fullstendig overskygget av kampen på Øst-

fronten. Derfor er det ikke noe unaturlig i at denne erindringsforskyvningen og rasjonaliseringen har skjedd i dem, når de har gjennomlevd Östfronten og er kommet til 1945.

Så litt om de supplerende etterkrigsopplysningene, de som kommer i tillegg til referatene fra rettssakene. Disse består av synspunkter og opplysninger, og våre tolkninger av disse. Opplysningene skriver seg fra samtaler, stort sett i 1973, med 12 frontkjempere, 1 frontsöster og 1 fremstående NS leder. NS lederen¹²⁷⁾ deltok i möter og avgjørelser på alle plan både i Norge og i Tyskland angående frontkjempertjenesten, og tilbragte også dager ved Leningradfronten. En av de 12 var offiser - og offiserssönn - fra 1928 kullet ved Krigsskolen, hadde videre Stabsskolen og sivilingeniörutdanning fra Zürich.¹²⁸⁾ Han arbeidet i Iran under kampanjen i 1940, kom hjem i 1941 og gikk inn i AT. Han ble medlem i NS i 1942, tjenestgjorde som kompanisjef i Legionen, var bl.a. bataljonsjef i pansergrenaderregiment "Norge", sjef for skijegerbataljon "Norge", for til slutt å bli beordret som organisator av militæravdelinger som skulle dannes av hirden i Norge.

To andre meldte seg allerede i regiment "Nordland",¹²⁹⁾ begge hadde vært med i NSUF för krigen, den ene i Leidangen også. Den ene fikk offisersutdanning ved junkerskolen i Bad Tölz, og tjenestgjorde lenge ved staben i Berlin som hadde med norske frivillige å gjøre. En¹³⁰⁾ var i Legionen til han ble såret. Senere var han leder for Frontkjemperkontoret. Hans far var også i Legionen - visstnok den eldste av alle frivillige. Både foreldre og to søstre var NS, men han hadde også brödre i den andre leiren.

Videre har vi intervjuet en fremtredende NSUF leder¹³¹⁾

en menig legionær¹³²⁾, nå cand. jur. og byråsjef, en fenrik og politimann som meldte seg inn i NS høsten 1940,¹³³⁾ som ble såret mange ganger, og som ble beordret som sjef for frontkjemperbataljonen helt på slutten av krigen, etter tjeneste både i Legionen og i pansergrenaderregiment "Norge". Vi har snakket med en legionær av blandet norsk-tyske foreldre,¹³⁴⁾ en fremstående leder i AT spørsmål m.m., som også var frontmedarbeider,¹³⁵⁾ en vernepliktig marineløytnant og leder av Unghirdmarinen¹³⁶⁾, frivillig i Legionen, leder for Unghirdmarinen, Oberleutnant zur See det siste krigsåret. Vi intervjuet også en front søster.¹³⁷⁾

Vi valgte å snakke med ovennevnte fordi de tilsammen sitter inne med kjennskap til NS og norsk frivilligpolitikk på det politiske plan, til Quislings person og rolle innenfor området, og fordi de tilsammen må kunne forutsettes å ha tjenestgjort i de aller fleste avdelinger og typer avdelinger.

De intervjuede er en blanding av elité og menige, både innenfor partiet og intellektuelt, de representerer offiserer og underoffiserer av alle kategorier, og menig personell. Vi skal være ytterst varsom med å trekke bastante slutninger. Likevel er vi forbauset over den store grad av samsvar mellom det de hevdet under rettsoppgjøret og hva de sier i dag. Med alle mulige forbehold, er ordet idealister på sin særdeles avvikende måte i noen av tilfellene, det som faller oss inn under samtalene. Noen vil helst være ferdig med fortiden, uten på noen måte å prøve å løpe ifra den. Denne konklusjonen kan vi bare trekke fordi vi har gått igjennom rettsrøferatene for de flestes vedkommende - og denne uttalelsen gjelder bare disse. Begge som meldte seg til regiment "Nordland" nevner sympati for Tyskland, som de var overbevist ville seire. For begge var det likevel

en stor lettelse da "Barbarossa" begynte, selv om noe korstog mot bolsjevismen ikke var i tankene da de meldte seg. De fleste sier at de for så vidt kjempet for den rette sak - for tidlig, da i betydningen mot kommunismen. Ingen meldte seg egentlig for å slåss for tysk nasjonal-sosialisme, mens flertallet ønsket en nyordning i Norge! Demokratiet spilte nemlig fallitt, om ikke allerede før, så iallfall 9. april. Tanken på å kjempe mot England innrømmet visst ingen av dem, verken i 1945 eller nå. Dette beror kanskje, iallfall hos enkelte, på en stor grad av evne til å fortrenge. Hvor bevisste usannheter i tilfelle slutter og hvor ekte selvbedrag begynner, er vanskelig å si.

De har vært gjennom krigen, med de erindringsforskyvninger som må ha funnet sted i deres personlighet. De har vært gjennom et rettsoppgjør, der de forsvarte seg så godt det lot seg gjøre i en hatsk atmosfære. De fikk harde straffer, som de i beste fall trekker på skuldrene av.

Når vi prøver å finne ut om straffen har satt store merker på dem, må vi svare både ja og nei, fullt klar over at svaret er generaliserende, og at det eksisterer forskjeller. Kanskje har fallet vært størst for den av dem som stod høyest på den politiske rangstigen. De andre synes å ha greid den vanskelige tilpasningsperioden og den sosiale isolasjonen forbausende godt. Isolasjonen har festnet båndene mellom dem desto sterkere, har vi inntrykk av - antakelig helt nødvendig, fordi denne gruppen soldater, med en såret- og skadeprosent over noe tidligere kjent innenfor noen tilsvarende gruppe nordmenn, har måttet greie seg selv. De første årene var vanskeligst, nå går det visst bedre. Solidariteten og kameratskapet har styrket holdningen hos alle som var sterke nok, gjort dem enda sterkere. Vi vet at enkelte - men færre enn man skulle kunne vente - ikke har greid overgangen og

tiden som fulgte.

Å sammenlikne hva de sier og mener nå, med hva de mente da de meldte seg frivillig, er vanskelig, for vi har få samtidige intinkilder å bygge på. Det har vi mest av for partiets generalsekretærs vedkommende, som den gang var en hovedprodusent av propagandastoff og et talerör for partiet.

Vi tror at det kan ha skjedd en viss erindringsforskyvning også hos de intervjuede - i varierende grad - både fordi de har vært gjennom så mange erindringsendrende inntrykk som mennesker kan under norske forhold, men også fordi vi ser, på grunnlag av de samtidige intinkilder vi har, at dette til en viss grad må ha skjedd med de fleste.¹³⁸⁾ Det samme ville være tilfelle om de deltok på den andre siden. Men kanskje ikke i så høy grad; hvis de da ikke var spesielt inntrykksömme.

At våre intervjuobjekter sa det samme nå som under rettsoppgjøret, kan naturligvis henge sammen med at de var klar over at vi hadde kjennskap til dokumentene fra rettssakene deres. Med alt mulig forbehold, har vi likevel ikke det inntrykket.

Det samtidige materialet, altså det som skriver seg fra krigstiden, faller også i to grupper som vi vil kalle offisielt eller offisiöst på den ene siden, intimt på den andre. En overveldende del av det offisielle eller offisiöse materialet er propaganda. Et sentralt eksempel: vervingen til Legionen blir omtalt som hjelp til Finland; Finland blir gjort til et hovedmotiv, alliansen med Tyskland, innsatsen for nasjonalsosialismen blir tonet ned, dels gjort nesten usynlig. Dette har propaganda-motiv: Finland er det beste kort, en håper på å gjenopplive stemningen fra Vinterkrigen. Men det lyktes ikke.

Når den ene etter den andre står fram og propagerer for Finland i aviser, i intervju, i skrifter osv., er det minst to forklaringer på det. Den ene er naturligvis at de mener det, at de var sterkt opptatt av Finlands sak. Den andre er at dette var propagandaparolen, dette var hva de skulle si. Dette var en systematisk, innsiktet propaganda, satt i scene av eksperter, som bruker andre til å si det som skal sies. Frontkjemperne er innfanget av denne propagandaen, de ser ikke krigen som et oppgjør mellom for eksempel demokrati og diktatur. I steden hefter de seg ved det isolerte Finlandsspørsmålet.

Som kontrollspørsmål kunne vi spørre om hvordan de senere, mens de befant seg på Östfronten, oppfattet sin kamp? Spilte Finland noen rolle mens de kjempet seg nedover Kaukasus eller foran Berlin? Naturligvis ikke. Hvor er det blitt av tanken? Der har vi også bare offisiøse kilder å vise til, brev fra SS-pressekorrespondentene o.a. Men da er det bolsjevismen alene som er det dominerende rasjonaliseringsmomentet.

Intime opplysninger har vi få av. Vi fant en del personlige brev i enkelte saker. Vi fant også en del i Kjelstrupsaken og i Bakkesaken, og i enkelte andre, som viser at det slett ikke hersket idylliske tilstander mellom Oslostaben og tyskerne, mellom Bakke og Kjelstrup. Slike uoverensstemmelser, for eksempel, det at det i høy grad hersket krigstilstand, ble holdt hemmelig for frontkjemperne, og derfor er frontkjemperne dårlig orientert om den faktiske tilstand. De er ført bak lyset, også av sine egne landsmenn. Konklusjonen må likevel bli at vi har nesten ikke noe intimt primært materiale; vi er i høy grad redusert til å måtte øve et skjønn.

Så er det et moment som i særdeles høy grad vil gjøre seg gjeldende ved slikt kildemateriale, og det er menneskets

drift til å respektere seg selv. Derfor tys det til systematiske forklaringer og bortforklaringer, slike som in-konsekvensen hos regiment "Nordland" frontkjemperne, når de argumenterte med at kampen mot bolsjevismen var det primære. Denne selvrespektdriften er mye sterkere enn den kritiske vilje til å lete etter feil hos seg selv, som er ulystbetont. Dette er en feilkilde også hos mange som skriver historie. Bare i noen grad kan en holde styr på den.

Selvrespektdriften er helt naturlig sterk hos frontkjemperne, som for all verden er blitt stemplet som landssvikere, når de nå, etter så mange år ser tilbake på sitt liv ved fronten. De legger da heller ikke skjul på at de lever i håpet om en viss revisjon, som enkelte venter kan være nær nå når, som de hevder, en ny generasjon historie-skrivere med mindre emosjonelle synspunkter, begynner å ta for seg deres sak. Vi var derfor på vakt, prøvde å sile ut i den grad vi følte oss som target audience med slike hensikter for öye.

Hvor mye av det frontkjemperne sier i dag, som er bevisste usannheter og hvor mye som beror på ekte selvbedrag, er like vanskelig å si, som det var da de stod for retten etter krigen. Her er vi altså fortsatt inne på uhyre vanskelige skjønnsvurderinger som stiller krav til prinsipiell skepsis hos forskeren, kanskje mer enn til den rene inn-samling av data.

KONKLUSJON

Generelt

Det er bare med den største reservasjon at en våger å forme konklusjoner. Det er kanskje heller ikke så mye konklusjoner, som inntrykk. Med alle reservasjoner, står det slik for oss at vi, når vi etter evne har brukt disse kritiske motforestillinger, iallfall kan forme en hypotese om hva vi ville nominere som sentrale motiv, som synes å ha vært til stede på det tidspunkt da 7000 unge nordmenn og -kvinner frivillig gikk sammen med tyskerne i krigen, mens enda flere erklærte seg rede til å gjøre det samme.

Hva som synes overveiende sannsynlig i kanskje de fleste tilfelle, er at grunnlaget for frivilligheten var til stede på forhånd - produsert av miljø i familie og annen nær omgang, forsterket i politiske partier, i mange tilfelle i halvmilitære organisasjoner. Ikke bare NS, blant partiene, synes å ha virket motiverende. Særlig Fedrelandslaget, og Höyre mest av de etablerte partiene, kan meget vel ha medvirket i samme retning for noen.

De vel tusen som meldte seg til regiment "Nordland", før felttoget på Östfronten ennå var startet - hvorav et par hundre falt fra av ymse grunner, som strenge fysiske krav i Waffen-SS, men også fordi NS ikke kunne frigjøre enkelte av dem som meldte seg. Partiet hadde bruk for dem - må sannsynligvis ha gjort det ut fra et ideologisk livssyn som falt sammen med det tyske moderpartiets, følgelig også med ånd og tone i Waffen-SS. Hovedmotivet hos disse tidligfrivillige kan ha vært at de ønsket å medvirke til en nasjonalsosialistisk revolusjon og nyordning i Europa, under tysk ledelse. Alle var frivillige, mente å vite hva de ville kjempe for, uten omsyn til at det store flertall landsmenn ikke godtok idealene deres. "Vi valgte veien uten påtrykk eller tvang, rede til å ta følgene",

hevder de fortsatt.¹³⁹⁾ De mente å handle til fedrelandets beste. Det må vi godta, selv om en slik tro, i tilfelle ikke fritar for skyld.

Quislings mål en ny norsk hær

Quislings abstrakte intelligens var ikke til noen nytte for ham, han lærte visst aldri å anvende den. Revolusjonen hans 9. april 1940 medførte at han satt helt fastlåst og fortapt i nasjonalsosialismens favntak. Frontkjemperne fulgte ham trofast på ferden. Det rehabiliterer i tilfelle ikke frontkjemperne, at de muligens kunne være politisk forvirret, at de - slik vi tror var tilfellet ofte - var i subjektiv god tro. En har følelsen av at dette mer gjelder legionærene enn de første tusen som meldte seg, fordi det kom så mange nye forvirrende momenter inn i bildet med Russlandsfelttoget.

Sommeren 1941 trodde visst ledelsen i NS at man endelig hadde fått holdbare løfter om at Legionen skulle bli det første skritt i gjenoppbyggingen av en norsk hær. Årsaken til denne optimismen er vel en blanding av Quislings svevende uttrykksmåter og vage formuleringer som - som så ofte ellers også - kunne tolkes nesten etter eget ønske. At han tenkte slik han tenkte, kan langt på vei tilskrives at han etter 9. april stod fullstendig ensom, uten kontakt med den offentlige opinion, uten fortrolige venner, omgitt av en mur av tyske bajonetter. Hans tankeverden var et produkt av nasjonalsosialistisk innavl der isolasjonen medførte at motforestillinger ikke gjorde seg gjeldende.

Korstoget i øst åpnet store vyer i Quislings tankeverden. Endelig skulle Norge få sin egen hær, få en fredsavtale med Tyskland og bli fritt! En ser handlingene hans fra og med "Nordland" mer som uttrykk for en slags forskrudd pliktfølelse hos personen Quisling, enn som vanlig maktbegjær. Med korstoget mot bolsjevismen og de store drøm-

mene sommeren 1941 trengte han sin egen generalstab, og
 Legionsstaben i Oslo ble opprettet, dimensjonert for noe
 mye større enn Legionen. Norsk presse så det på samme
 optimistiske måte. Avisene skrev unisont at rikets frem-
 tid lå i forsvarsmaktens gjenreisning, at kampen mot bol-
 sjevismen skulle bli redningen. Frontkjemperne ble in-
 strumentene, Quisling ville være dirigent; en tung ein-
støing av en orkesterleder, oftest høyt oppe i skyene, ikke
 bare i skrikende utakt med det store flertallet nordmenn
 og -kvinner, men også vanskelig å følge for hans egne
 orkestermedlemmer. At norsk presse så saken på samme
 urealistisk optimistiske måte som Quisling, var den na-
 turligste ting av verden. Den skrev etter Goebbels' og
 minister Lundes diktat; pressen kom ikke i tillegg til
 Quislings tankeverden, den ga uttrykk for den, som for
 tyskernes tanker og hensikter.

Quislings manglende politiske folkevett til
 skade for frontkjempersaken

I hæren, der han tok de mest glimrende eksamener, skulle
 han normalt ha nådd toppen. Men på grunn av sine uten-
 landsopphold, bl.a. i Folkeforbundets tjeneste, ble han
 stilt utenfor og måtte ta avskjed. Han beklaget seg over
 å være forbigått.

I rollen som sivilist strakk ikke hans militære evner til.
 Snarere ble de en hemsko. Som politiker var han håpløs,
 ikke hadde han bruk for militærkunnskapene for de utallige
 paradene og fanevigslene heller. Annen militær rolle
 fikk han ikke lov til å spille. Men han forsøkte likevel,
 og da begynte han med taket på huset. I løpet av ingen
 tid hadde han sin nye generalstab i funksjon.

En konfidensiell rapport fra oktober 1941¹⁴⁰⁾ viser at
 tyskernes skepsis med norsk frivilligpolitikk allerede
 var etablert. Som vi vet førte det til oppløsning av
 Legionsstaben i Oslo i desember 1941, til splid mellom

grupper av norske offiserer og til at et fullgodt tillitsforhold mellom ledelsen i NS og de tyske kretser som hadde hånd om frontkjemperbevegelsen, aldri mer ble godt.

Av rapporten fremgår det bl.a. at "man synes visstnok det er nokså mye bråk med den (Legionen). Man hadde inntrykk av at nordmennene holdt så meget på formene at det gikk ut over en hurtig oppsetning og deltagelse i krigen. Etterpå skulle nok forholdene bli ordnet.., nå gjaldt det å være med før det ble slutt, slik at vi kunne bli part ved forhandlingsbordet. Det hersket en viss skeptisk innstilling til den store staben i Oslo, man syntes ikke det var nødvendig med dette store apparatet nå, det var bedre bruk for offiserene i øvelsesleirene. Heller ikke var man så helt overbevist om stabens nasjonal-sosialistiske innstilling.. Av uttalelser fremgikk det at man hadde interesse for norsk deltagelse i forvaltning og utnyttelse av Nord-Russland".

Saken er vel at Quisling manglet alminnelig folkevett, og det forknytt skoleguttaktige i hans intellekt dannet en avstandsmur rundt ham og gjorde det vanskelig å komme innpå ham, og å forstå ham. Derfor var han fortapt i det storpolitiske spillet; løgn og hestehandel lå ikke for ham. Han, prestesønnen, var et rettskaffent menneske på sin merkelige måte, trodde fullt og fast på Gud. Tingene var enten svarte eller hvite, og med slike standpunkter var han et lett bytte for Terboven.

Legionen tente store håp hos Quisling

Legionen skapte begeistring og stor oppslutning, 1900 frivillige i 1941¹⁴¹⁾, 7 bataljoner var Quislings umiddelbare mål. Nå snakket lederne i NS åpent om et fritt Norge, slik drømmene ble uttalt av minister Lunde på det store hirdstevnet i Oslo sommeren 1941: "Målet er gitt, og målet vil bli nådd: Vidkun Quislings overtagelse av

den fulle makt i et fritt Norge". Quisling sa det selv slik 16. september: "Det er bare et spørsmål om tid når NS overtar den fulle makt her i landet". Som Skodvin sier¹⁴²⁾ hadde Lunde "knappt snakket så bent fram, dersom han ikke hadde hatt noe, i hvert fall, å holde seg til".

Se i minn
Slik trodde de ved årsskiftet 1941/42. Men det hører også med til saken at i løpet av 1942 er denne tankegangen fullstendig utradert og forkastet fra tysk side, definitivt sommeren 1942, og nesten i forulepende former i september 1942¹⁴³⁾.

Naturligvis er det riktig, som forklart av Quisling under rettssaken¹⁴⁴⁾ at Quislingstyret ikke hadde "anledning til å utdanne norske tropper.. da tyskerne den hele tid motsatte seg dette". Det er også i samsvar med realitetene når han fortsetter: "Vi har således heller ikke kunnet stille norske tropper til disposisjon for den tyske krigsmakt, således som anført i siktelsen. Hva de krigsfrivillige angår, så var hovedhensikten .. å få utdannet en stamme for det fremtidige norske forsvar" - omtrent med samme siktemål, fortsatte han, som for den finske jegerbataljon under Den første verdenskrig. "Tyskerne ville, tross gjentatte henvendelser, ikke tillate oppsetting av norske troppeavdelinger i Norge som et eget forsvar. Heller ikke igangsettelse av norske offisers- og underoffisersskoler".

Det at Norge fikk lov til å stille frivillige, ble av Quisling oppfattet "som en innrømmelse fra deres (tyskernes) side til Norge, som en slags kompensasjon for at de ikke kunne gi oss anledning til straks å gå i gang med å bygge opp et selvstendig norsk forsvar. De frivilliges innsats var således en innsats for Norge og for gjenreisning av Norges forsvar og våpenære. Vi håpet også at deres innsats ville styrke Norges stilling i det nye Europa".¹⁴⁵⁾ Frontkjempersakene og samtale med front-

kjempere i 1973 og 1974 gir et overveldende inntrykk av at de tenkte slik i førstningen.

Men det Quisling sa i 1945 var en ting til, etterpåklo-
skap. I 1941, kanskje i førstningen av Legionstiden spesielt, var Quisling helt oppe i skyene. Snart oppdaget han at mye var annerledes, og et tusentalls frivillige trakk seg, eller NS sørget for at de ikke ble innkalt. Noe tilsvarende skjedde høsten 1942 også, da enda flere trakk seg eller gjennom partiets mellomkomst igjen ikke ble innkalt.

Slik ble heller ikke pansergrenaderregiment "Norge" hva det var eslet til. Resultatet ble bare 700 mann, mens man hadde hatt et regiment på 3000 mann i tankene. Vi kan spekulere over hva det store frafallet skyldes? Sannsynligvis er flere faktorer i bildet, også de strenge fysiske kravene i Waffen-SS spilte en viss rolle - kray som det riktig nok ble lempet på etter Stalingrad. Men på det tidspunkt var jo vinden gått ut av seilene, mange var nå glad til at de i sin tid ble vraket av fysiske grunner. Kanskje den viktigste enkeltgrunnen er at det etter hvert ble sterkere og sterkere knuter på tråden mellom NS og tyskerne? NS anså ikke at løftene var blitt innfridd, og gikk ikke lenger aktivt inn for å sende frivillige, som jo bare oppsluktes og forbrukes i tyske avdelinger.

På den annen side er det sannsynlig at mange av de tusener som meldte seg og som aldri kom til aktiv innsats, ikke kan ha vært ideologisk sterke nok i troen på nasjonal-socialismen og en germanskledet nyordning i Europa. Der-som så hadde vært tilfelle, ville det vært mulig for dem å komme til fronten.

Motsetningsforholdet her - Waffen-SS spilte vel også en rolle? For Quisling var målet primært å gjenreise rikets hærmakt; for ham var det pantet på frihet og selvstendighet. Resultatet i praksis var at hans hær gikk som leie-

soldater i Waffen-SS. Quisling kunne styre sin begeistring for SS-staten, som var de tyske ledernes endelige målsetting. I Waffen-SS ble de frivillige forkjempere for en tyskdominert nyordning i hele Europa - som Quisling nok var enig i, men på sine premisser. Andre derimot, kanskje mest Jonas Lie, ville gjennom Waffen-SS'innsats sannsynligvis i neste omgang bruke de frivillige som hjelpere til å bygge ut SS-staten Norge - på tyskernes betingelser. For Quisling må utviklingen med Germanske SS Norge ha blitt et tankekor.

Forholdet til tyskerne

Forholdet til tyskerne var både godt og dårlig. På toppplanet var det tilsynelatende i orden, Terboven og Quisling lot seg se sammen ved mange anledninger. Dessverre vet vi svært lite om Quislings sinnstilstand i krigstiden. Han var ikke mindre einstøing enn tidligere, litt menneskesky, taus. Under overflaten gikk målsettingen i forskjellige retninger. Men blant frontsoldatene, uansett grad, var forholdet godt. I en rapport skrev Legionssjefen Quist om månedene mars-april 1942: "Livet her ved fronten binder de germanske broderfolk med sterke bånd. Alle yter sitt beste for å hjelpe hverandre, og kameratskapet er fast og ubrytelig. Legionærene ble fra høyeste hold og nedover ikke bare behandlet som likeverdige soldater, men det ble vist dem en tillit og aktelse som alle nordmenn i Legionen er stolte av. Vi på vår side har gjort vårt beste for å vise oss denne tillit verdig".¹⁴⁶⁾

Dagboken fra frontkjemperen i regiment "Nordland" forteller en annen historie: "Tyskerne har den svakhet at de ser med forakt på alt som ikke er tysk. Seirer tyskerne, vil folket (det norske) leve videre - det er vi frivillige garanti for. Derfor meldte vi oss frivillig. Den tolkning av den storgermanske tanke som vi nå må bite sammen

tennene overfor, er et dumhetens evangelium, uvitenhet. Ledelsen i Tyskland har en annen oppfatning, det er avgjørende".(Bilag 11)¹⁴⁷⁾

Fanatismen som kjennetegnet Waffen-SS avdelingenes opp-treden på slagmarken, førte til de enorme tap. De avdelingene som var under delvis norsk kontroll, Legionen, Skijegerkompaniet og Skijegerbataljonen hadde lavere tapsprosent enn de øvrige norske frontkjempere - selv om Skijegerbataljonen tapte ca 135 mann under kampen om Kapro-lat og Hasselmannstillingene 25. juni 1944.

Tyske kilder¹⁴⁸⁾ hevder at storparten av den eldre garden, det vil si tyskere som var i SS Verfügungstruppe før krigen, som tidlig under krigen ble til Waffen-SS, falt på Östfronten. I begynnelsen av 1944 hadde Waffen-SS mindre enn 5 prosent av styrken i Wehrmachts hæravdelinger, men 1/4 av panserdivisjonene og 1/3 av pansergrenaderene. På grunn av deres høye stridsmoral, var stridspotensialen større enn deres antall tilsa. Stridsresultatene til SS-divisjonene var bemerkelsesverdig. General Eisenhower hevdet at "selv i nederlag var SS moralen, bakket opp av en blind tro på at de skulle seire til slutt, ualminnelig god, og uansett angrep eller forsvar, sloss de med fanatisk tapperhet". Hva måtte ikke da de russiske toppgeneralene kunne ha å si om den ting, for det var i øst de virkelig bemerkelsesverdige resultatene ble oppnådd, ikke minst nettopp takket være Waffen-SS.¹⁴⁹⁾ Helt til slutt overlevde Waffen-SS' spesielt nasjonalsosialistiske ideologi. Derfor er det kanskje ikke så merkelig at, ifølge Stein, (s. 289) 36 - av et totalt antall på vel 60 - generaler i Waffen-SS ble drept eller hardt såret i kamp! Det var noe av prisen for den spesielle Waffen-SS fanatismen.

Det var i dette klima de norske frivillige på Östfronten kjempet.

KILDEMATERIALE

A. Trykte kilder og litteratur

Dahl, Hans Fredrik: Hva er fascisme? Oslo 1972.

De falt for Norge. Oslo 1945.

Halle, Frode: Fra Kaukasus til Finland. Oslo 1972.

Holter, Karl: Frontkjempere. Oslo 1951.

Kjelstadli, Sverre: Hjemmestyrkene. Oslo 1959.

Legionsminner. Oslo 1943.

Loock, H.D.: Quisling, Rosenberg, Terboven. Oslo 1972.

Norges Krig 1940 - 45. Oslo 1947.

Om landssvikoppgjøret. Oslo 1962.

Skodvin, Magne: Striden om okkupasjonsstyret i Norge.
Oslo 1956.

Stein, George H.: The Waffen-SS. New York 1966.

Steiner, Felix: Armee der Geächteten. Göttingen 1963.

Steiner, Felix: Die Freiwilligen. Göttingen 1965.

Straffesak mot Quisling. Oslo 1946.

Tieke, Wilhelm: Tragödie um die Treue. Osnabrück 1958.

B. Aviser, blader, tidsskrifter o.l.

Aftenposten og andre Osloaviser i Universitetsbiblio-
tekets utklippsarkiv.

Fritt Folk

Germaneren

Hirdmannen

SS-heftet

C. Landssviksaker

Aga, Andreas Selmer
Amundsen, Roar
Amundsen, Thorvald Willy
Andersen, Felix von Cloetele
Anker, Bernt
Arntzen, Tor Dischentun
Bakke, Jörgen
Bang, Oscar
Berg, Aage Henry
Berge, Hans
Bjurström, Arne
Blom, Ole Henderson
Borgir, Arne Grönlund
Braseth, John Margido
Bredsdorff, Harald Schiller
Breien, Ulf
Brochmann, Sophus
Brodtkorb, Hermann
Brun, Bertil
Brunæs, Ole K.
Bruun, Fredrik Oliver
Bruun, Henrik Bjarne Reuer
Braathen, Arne
Bull, Sven Rossing
Carlsen, Dagfinn
Carlson, Per
Cordtsen, Arnfinn
Dahl jr., Johan
Dahl, Kristoffer Stovner
Dalen, Per
Detlie, Kåre Ragnar
Eiklid, Kjell Stenberg
Eliassen, Erling Windingland
Fasting, Johan Jacob
Fehn, Arnfinn Gunnar
Finson, Finn Gunnar
Five, Ole Wergeland
Fjelstad, Thorleif Torgeir

Florentz, Erling
Fodnes, Olav Sigurd
Fogstad, Jacob
Fritzner, Ola
Gauslaa, Hans Bernhard
Gauslaa, Odd Gerhard
Getz, Ole B.
Gjertsen, Dagfinn
Golden, Mads
Gottenborg, Brynjulf Hermann
Grahm, Odd Brynjulf
Grjotheim, Kai
Gröner, Sverre
Grönneröf, Ivar Marensius
Grönneröd, Jens Håkon
Guldberg, Carl August
Guldberg, Eilif
Halle, Frode
Hanssen, Carl Frölich
Hansen, Per
Hartmann, Otto Julius Felix
Hasselknippe, Per
Hektoen, Halvor
Helseth, Egil
Henriksen, Dagfinn
Henriksen, Fridtjof Georg
Henschien, Sverre
von Hirsch, Per Einarson
Hoel, Reidar Egil Haakon
Langlie, Carl Haakon
Larsen, Daniel Gustav
Lerdal, Thor
Lie, Alf Halvdan
Lie, Erik
Linde, Sverre
Lindblom, Gunnar Vilhelm
Lindheim, Egil
Lindvig, Olaf T.
Lislegård, Othar
L'orange, Hans P.

Lyngstad, Sverre
Lærum, Hans Helge Hoff
Lövenskiöld, Harald D.
Lövik, Rolf
Madsen, Sverre Arendt
Magnussen, Jan Olav
Marstranler, Tor
Melsom, Odd Erling Nordberg
Moe, Johannes
Mortensen, Björn Petrell
Moss, Tore
Myklestad, Haakon
Mytting, Sigurd
Nesheim, Aslak Rønning
Nielsen, Helge
Noreger, Björn
Nybö, Rasmus
Nymoen, Ole Henrik
Nesje, Jens Otto
Nökleholm, Knut
Odde, Arne J.
Olsen, Arne Reidar
Olsen, Hans Nicolai
Olsen, Hroar Arthur
Olsen, Malvin Kristian
Olsen, Reidar Wilhelm
Olsgaard, Thor Odd
Prytz, Kristian
Paasche, Lars
Quist, Arthur
Reppen, Asbjörn
Riise, Reidar
Rolfson, Jens
Røsted, Knut
Ruud, Harald Trygve
Rydman, Hans Erik
Röhn, Torleif Bugge
Raa, Arvid Möller
Ramstad, Ole

Rustand, Oscar Olsen
Schneider, Hans Jacob Sparre
Schübeler, Eivind Lauritz
Schören, Leif Fridtjof Myklebust
Sivertsen, Arne Rudolf
Skjefstad, Martin
Skulstad, Alf Mikael
Skulstad, Trygve Johan
Solberg, Knut Johan
Spjeldnes, Eilif
Steinnes, Erling Johannes
Sunde, Arne Fredrik
Sundlo, Halfdan
Sveen, Ivar Karsten
Söberg, John
Södahl, Harald
Sövik, Erling Arnljot
Thronsen, Thorvald
Torp, Aage Olaf
Tvedt, Arne
Tönder, Sigurd
Uglestad, Rolv Ivar Kruse
Vardan, Gunnar
Vik, Arnfinn Tor Holmesland
Wahlmann, Olaf
Westad, Knut
Wiig, Helge Nyfeldt
Wirum, Rolf Ravn
Wraal, Fritjof Sverre
Waage, Peder H.
Östgaard, Andreas
Östring, Björn
Aas, Bjarne Paulsen

Frontsöstre:

Bowitz, Tordis
Dynna, Kari
Eggen, Björg

- 203 -

Fiskevold, Anny
Gihle, Lydia
Holand, Margit
Hope, Laura
Joos, Miriam
Kristiansen, Laila
Lie, Åse M.
Mork, Åse
Nundal, Ellenor Mary
Næss, Signe Marie
Peters, Hildegard
Rummelhoff, Inga Cecilia
Stue, Alfhild
Thoreil, Solveig Marie
Watkins, Eva Elisabeth

Det viste seg at flere av de frontkjempere hvis lands-
sviksaker jeg rekvirerte var falt. Opplysningene om
disse var derfor svært mangelfulle.

D. Utrykte kilder

Hans Helge Hoff Larums dagbok 1941/45.

SS-Obersturmbannführer Karl Leibs rapport av 9.11.1945
am Germanisches Leitstelle Norwegen.

Helge Nielsens utsterte brev hjem.

Frontbrev fra Reidar Riise til Quisling høsten 1941.

"Utenrikskrønike" høsten 1939 av senere Legionær
Eivind Saxlund. med Saxlunds syn på bl.a. Versailles-
freden, delingen av Polen, Finland, Norges stilling m.m.

Gymnasstil av E. Saxlund 24.11.1939: Nordisk samarbeid og
Norges stilling.

Gymnasstil av E. Saxlund: Situasjonen 1. april 1940.

Utskrift fra L. Hovdens dagbok fra Leningradfronten.

E. Muntlige kilder

Olaf Bernsten

Ole H. Blom

Ole Kristian Brunes

Rolf J. Fuglesang

Walter Fyrest

Frode Halle

Arne F. Hollesøy

Hanna Kvanne

Björn Noreger

Eivind Saxlund

Björn Öström

Morgenposten 24. juni 1941

NORDMENN I REGIMENT "NORDLAND" KJEMPER PÅ FINLANDS SIDE

Oslo. 23. juni.

(NTB) Europas sterkeste militærmakt - Det stortyske rike - marsjerer idag, flankert av finske og rumenske tropper, mot bolsjevismens høyborg for å sikre den vest-europeiske sivilisasjon en gang for alle mot den kommunistiske fare.

Det er en stor historisk skjebne som fullbyrdes - det godes seier over det onde - og de nasjoner som kan delta aktivt i dette oppgjør, som vil bli bestemmende for århundrer fremover, er stolte og lykkelige.

I vårt land har vi kanskje bedre enn mange andre hatt føling med den kommunistiske fare. Trusselen fra øst har vært et mareritt for befolkningen i Nord-Norge gjennom årtier, og da det lille finske folk vinteren 1939 ble angrepet av den røde hær, var det norske folk samstemmig om at Finland måtte hjelpes i den utstrekning det var mulig. Norske frivillige dro dengang spontant mot øst, og de som ikke kunne dra, sendte klær, utstyr og penger. Tappert sloss de finske soldater, men overmakten var for stor, og ved fredsslutningen måtte Finland avstå land til Sovjet-Samveldet. Vi husker ennå hvordan denne freden brente som sår i norske sinn, hvordan vi knyttet nevene og ønsket at uretten en dag måtte bli gjort god igjen.

Nå er denne dagen kommet, og ikke bare uretten mot Finland, men uretten mot hele Europa skal nå gjøres god igjen. Vår verdensdel skal endelig puste lettet når makthaverne i Moskva er uskadeliggjort.

Og på samme måte som i 1939 går tankene mot Finland. Også i dag står norske frivillige skulder ved skulder

mot finnene. Det er våre gutter i regiment Nordland som yder Norges bidrag til Europas og sivilisasjonens sak. Først nå blir det klart for mange av oss hvor riktig det var av disse unge norske frivillige å hverve seg på denne måten, først nå forstår en fullt ut hvor klarsynt de nordmenn var som tok initiativet til denne norske deltagelse.

Først nå forstår en fullt ut det som hendte den 9. april ifjor, da Tyskland hindret engelskmennene i å sette seg fast på norsk jord. Churchill står jo nå og sier at England skal hjelpe Moskva. Hadde engelskmennene satt seg fast her ifjor, hadde de vel sluppet den Røde Armé inn i Norge og utsatt oss for alle de bolsjevistiske grusomheter som så mange småstater ved Sovjet-Samveldets grenser har lidt, hvor kvinner og barn er slept bort, mannfolkene lemlestet eller skutt. Kampen står mellom barbari og sivilisasjon og for vårt lands og vårt folks skyld håper vi at sivilisasjonen seirer.

Morgenbladet mandag 30. juni 1941

Ansvarshavende redaktører: Olaf Gjerlöv, R. Werner Erlohsen.

REICHSKOMMISSAR TERBOVENS

kunngjøring til det norske folk.

Oppsetning av en Norsk Legion

Reichskommissar Terboven avgav igår kl. 21.45 følgende kunngjøring i Norsk Rikskringkasting:

Norske kvinner og menn!

Avvisningen av sovjetrussiske krav som hadde fått særlig ettertrykk ved en millionoppmarsj av røde arméer og som bolsjevismen i utpresningsøyemed som en leende tredjemann trodde den kunne rette til Tyskland, har ført til krigstilstand mellom Tyskland og Sovjet-Samveldet.

Blant de krav som ble avvist er det særlig ett som berører Nordens vitale interesser i ganske særlig og umiddelbar grad, nemlig kravet om at Tyskland skulle gi Sovjet-Samveldet frie hender overfor Finnland.

Med andre ord:

Som den første av de skandinaviske stater etter de baltiske stater Litauen, Estland og Latvia, var Finnland tiltenkt den skjebne å bli innlemmet i Sovjet-Samveldet med våpenmakt og dermed presset inn i bolsjevismens tvangstrøye.

Mot dette anslag på de nordiske stater og deres kultur har der Führer stilt opp et kategorisk "NEI", og dermed innledet det endelige oppgjør med bolsjevismen, d.v.s. dens definitive tilintetgjørelse.

I og med denne beslutning har frontene i denne krig funnet sin siste, endelige oppklaring som er synlig for

alle og enhver. Det beste bevis på det er det veldige europeiske ekko som denne oppklaringsprosess har utløst.

Og det som gjelder for det øvrige Europa, gjelder i ulike høyere grad for Norden og dermed for Norge!

Problemstillingen er nå i første linje ikke lenger: "England eller Tyskland". Spørsmålet hever seg opp over all indrepolitisk meningsforskjell og uoverensstemmelse og lyder enkelt, klart og bydende:

Enten europeisk nordisk kultur eller asiatisk bolsjevisme. De dager som ligger bak oss siden dette verdenshistoriske oppgjør med bolsjevismen begynte, har gitt tusentallige bevis på hvor sterkt denne erkjennelse har fengst i det norske folk.

Fra tallrike leirer i den norske Arbeidstjeneste i de forskjelligste fylker, fra alle rekker innen idretten og fra dens foreninger, fra politiet og fra alle andre kretser i befolkningen, har det i stigende omfang hopet seg opp en flom av bønner, ønsker og krav til den respektive ledelse, til meg, til den norske statsforvaltning og til alle mulige andre institusjoner om å gjøre det mulig for det norske folk å få anledning til å ta del i denne konflikt av enestående historisk betydning.

I samsvar med min innerste innstilling til det norske folk har jeg gjort denne oppfatning til min egen og hos der Führer båret frem bønnen om å oppfylle ønsket.

I denne - som jeg håper - for Norge historiske time kan jeg med stolt tilfredshet kunngjøre:

Der Führer har oppfylt det norske folks ønske og samtykket i øyeblikkelig oppsetning av en "Norsk Legion".

Den Norske Legion vil bli utdannet og innsatt som en enhet og i sluttet formasjon under utelukkende norsk ledelse og efter norske retningslinjer!

Med hele mitt hjerte er jeg i dette historiske øyeblikk hos det norske folk og mine oppriktige ønsker følger det på dets marsj inn i en stor fremtid!

Morgenbladet mandag 30. juni 1941

Ansvarshavende redaktører: Olaf Gjerlöv, R. Werner Erichsen.

NORSK LEGION

Reichskommissar Terboven meddelte i radio igår aftes at han med samtykke fra der Führer vil foranstalte en øyeblikkelig oppsetning av en Norsk Legion som skal delta i kampen mot bolsjevismen til forsvar for Finland og dermed for det øvrige Norden. Legionen vil bli utdannet og oppsatt som en enhet og i sluttet formasjon under utelukkende norsk ledelse og efter norske retningslinjer.

Bak denne bestemmelse ligger en flom av henvendelser fra idrettskretser, politiet og andre lag om å få anledning til deltagelse i den store konflikt i øst mellom europeisk kultur og asiatisk bolsjevisme.

Norges stilling, folkerettslig sett, er ikke lett i denne situasjon, fordi vi jo er et okkupert og avvæpnet land. Derfor er det en velvillig innrømmelse fra tysk side at der nå blir gitt anledning til dannelse av en norsk militæravdeling under norsk kommando. Ennå er intet bestemt om hvem der skal føre denne kommando, heller ikke andre detaljer. Men det er klart at de efter hvis ønske og bønn avdelingen opprettes, må melde seg snarest, hvis de skal oppnå å bli ferdig med sin utdanning og utrustning og komme aktivt med. De mange norske frivillige som under den forrige finsk-russiske krig dro avsted for å hjelpe Finland i dets kamp, rakk som det vil erindres ikke å komme til fronten, før finnene måtte ta det tunge skritt å slutte freden i Moskva.

Bilag: A (mellom bilag 3 og bilag 4)

Våre militære oppfordrer til kamp
Og er villig til selv å tre inn i
Den Norske Legion

FINNLANDS AVGJÖRENDE KAMP mot det bolsjevikiske Russland er innledet. Kampens resultat vil være avgjørende også for vårt lands framtidige sikring mot den røde fare. Vi har denne gang anledning til å gi uttrykk for vår sympati for Finland og vår forståelse av situasjonen ikke alene i ord, men også i handling.

Adgangen til å sende en norsk militær avdeling til deltakning i kampen for den nordisk-germanske kultur ved sikring av Finnlands frihet og vår egen østgrense sammen med svenske og danske frivillige er en viktig etappe på veien til gjenreisning av norsk frihet og selvstendighet. Uansett politisk innstilling bør derfor alle nasjonalsinnede landsmenn kunne enes om å gå samlet inn for løsning av den ærefulle oppgave.

Legionen vil - etter forutgående utdanning i Norge - bli satt inn på "den finske front" til løsning av oppdrag så vidt mulig avpasset etter avdelingens øvelsesnivå. Vi oppfordrer alle nasjonalsinnede landsmenn som er villig til å gjøre en innsats for landets ære og framtid til å melde seg til deltakning i den norske legion. De som ikke kan delta personlig, ber vi å yte et bidrag til formålet.

En rekke av oss offiserer som underskriver dette opprop, er villig til å tre inn som førere i Legionens rekker.

Oslo, den 3. juli 1941

Major F. Kjelstrup
sjef for sivilforvaltningen
for hær og marine.
Henrik Bjerkelund, major

Kaptein Sverre Grøner, direktør for Statens Gymnastikkskole.
Jens Sem-Jacobsen, kommandørkaptein, K. Sundlo, oberst,
General C. Frölich-Hansen, sjef for Arbeidstjenesten.
Ragnvald Hvoslef, major, Ingolf Hoel, major, T. Kielland,
major. Arne Tellefsen, major, Aa. Castberg, major.

Lyder Lunde, major, Per Löken, major, Jörgen Bakke, kaptein, H.H. Gauslaa, kaptein, H. Hektoen, kaptein, O.T. Lien, kaptein, Karl A. Martinsen, kaptein, Ola Fritzner, kaptein, Per Övrebö, politikaptein, Hans L'orange, kaptein, Christen Bjone, kaptein, Mads Langgaard, rittmester, K. Vagn Knudsen, kaptein, E.A. Sövik, kaptein, E.B. Guldberg, kaptein, Öi-stein Jacobsen, kaptein, Henrik Brun, kaptein, C.H. Langlie, kaptein, Reidar Schaaning, sanitetskaptein, P. Gottenborg, rittmester, Wilhelm Due, politikaptein, Odd Grahm, major, C.O. Carlson, major, M.T. Kvaal, kaptein, Hjalmar Eriksen, kaptein, Odd Melsom, kaptein, L.O. Bjærum, löytnant, Overlege Gunnar Guldahl, sanitetslöytnant, Rolf Andersen, kaptein.

Vestlandske Tidende

5. juli 1941

Rett avskrift bevitnes: W. Remås

krim. konst.

Den norske Legion
Hvervningskontoret
Telf. 23162, 23228

Oslo, den 11. juli 1941
Kirkegt. 15, VIII/801

Bataljonsområder

Viken Bataljon:	Östfold Akershus (+ Stor-Oslo) Buskerud Vestfold
Stor-Oslo Bataljon:	Stor-Oslo
Opland Bataljon:	Hedmark Opland
Sörlandet Bataljon:	Telemark Aust-Agder Vest-Agder Rogaland
Vestlandet Bataljon:	Hordaland Bergen Sogn og Fjordane
Tröndelag Bataljon:	Møre og Romsdal Sör-Tröndelag Nord-Tröndelag
Nord-Norge Bataljon:	Nordland Troms Finnmark

Morgenposten Tirsdag 1. juli 1941

Hvor kan de frivillige melde seg?

Den norske legion har opprettet et kontor i Oslo i Kirkegaten 15, værelse 801. Dessuten blir innmeldinger av frivillige fra i dag av mottatt ved følgende kontorer hos den norske arbeidstjeneste:

Oslo og Akershus fylker:	Major Kielland, Kirkevn. 99 D, Oslo.
Östfold fylke:	Kaptein B. Aas, Nygårds gt. 15, Fredrikstad
Vestfold fylke:	Kaptein Nesse, Foss pr Holmestrand
Opland fylke:	Chr. C. Jöranli, Aust-Torpa, pr Dokka st.
Hedmark fylke:	H. Jensson, postboks 61, Hamar
Buskerud fylke:	Oberst Steen, Kongsberg
Telemark fylke:	Kaptein Jöntvedt, Helgen pr Skien
Aust-Agder fylke:	Kaptein Florentz, Arendal.
Vest-Agder fylke:	Krigskommisær Keim, Kr.sand
Rogaland fylke:	Kaptein S. Tönder, Egenesvn. 171, Stavanger
Bergen og Hordaland fylker:	Kaptein Rognved, Handelens og Sjöfartens hus, værelse 603, Bergen
Sogn og Fjordane fylke:	Kaptein Lysne, Ljösne i Sogn
Møre og Romsdal fylke:	Krigskommisær Holm, Molde
Sör-Tröndelag fylke:	Oberstlöytnant Eggan, Berkåk st.
Nord-Tröndelag fylke:	Major Knudsen, Steinkjær
Nordland fylke:	Kaptein Karl Hansen, Bodö
Troms fylke:	Oberstlöytnant Nummedal, Harstad
Finnmark fylke:	Politibetjent Alex. Elilla, Vadsö

Pengegaver til den norske legion kan innbetales til Norges Bank i Oslo, som har opprettet en særlig konto for det. Ved innbetalingen av pengene må det inntil det endelige nummer på kontoen er kunngjort, uttrykkelig henvises til at pengene skal brukes til den norske legion.

Fredag morgen, Aftenposten 4. juli 1941

OPPROP

Finlands avgjørende kamp mot det bolsjevikiske Russland er innledet. Kampens resultat vil være avgjørende også for vårt lands fremtidige sikring mot den røde fare.

Vi har denne gang anledning til å gi uttrykk for vår sympati for Finland og vår forståelse av situasjonen ikke alene i ord, men også i handling.

Adgangen til å sende en norsk militær avdeling til deltaging i kampen for den nordisk-germanske kultur ved sikring av Finlands frihet og vår egen østgrense sammen med svenske og danske frivillige er en viktig etappe på veien til gjenreisning av norsk frihet og selvstendighet.

Uansett politisk innstilling bør derfor alle nasjonalsinnede landsmenn kunne enes om å gå samlet inn for løsning av den ærefulle oppgave.

Den norske Legion får feltgrå uniformer med norske distinksjoner og nasjonalitetsmerke (flaggmerke) samt fullt moderne våpen og utrustning.

Legionen - vil etter forutgående utdanning i Norge - bli satt inn på "den finske front" til løsning av oppdrag såvidt mulig avpasset etter avdelingens øvelsesnivå.

De som melder seg frivillig skal kunne gjeninntas i sine nuværende stillinger og vil få tilfredsstillende økonomiske vilkår under tjeneste i legionen.

Nærmere opplysninger om disse vilkår vil bli gitt i dagspressen og i radio.

Nordmenn, det følger et stort ansvar med det valg som nu skal treffes for eller i mot den nordisk-germanske kultur, for eller mot bolsjevismen.

Vi oppfordrer alle nasjonalsinnede landsmenn som er villige til å gjøre en innsats for landets ære og fremtid til å melde seg til deltaging i Den norske Legion. De som ikke kan delta personlig, ber vi å yte et bidrag - stort eller lite - til formålet. Bidragene kan sendes til Legionens

hovedkontor, Kirkegaten 15, VIII etasje, værelse 801, eller til Legionens konto i Norges Bank.

En rekke av oss officerer som underskriver dette opprop, er villig til å tre inn som førere i Legionens rekker.

Oslo den 3. juli 1941.

Major F. Kjelstrup, sjef for sivilforvaltningen for hær og marine, Henrik Bjerkelund, major, kaptein Sverre Gröner, direktör for Statens gymnastikkskole, Jens Sem-Jacobsen, kommandörkaptein, K. Sundlo, oberst, general C. Frölich-Hanssen, sjef for Arbeidstjenesten, Ragnvald Hvoslef, major, Ingolf Hoel, major, J.T. Kielland, major, Einar Tobiesen, major, Arne Tellefsen, major, Aa. Castberg, major, Lyder Lunde, major, Per Löken, major, Jörgen Bakke, kaptein, H.B. Gauslaa, kaptein, H. Hektoen, kaptein, O.T. Lien, kaptein, Karl A. Martinsen, kaptein, Ola Fritzner, kaptein. Per Övrebö, politikaptein, Hans L'orange, kaptein, Christen Bjone, kaptein, Mads Langaard, rittmester, K. Vagn Knudsen, kaptein, E.A. Sövik, kaptein, E.B. Guldberg, kaptein, Öi-stein Jacobsen, kaptein, Henrik Brun, kaptein, C.H. Langlie, kaptein, sanitetskaptein Reidar Schaaning, P. Gottenborg, rittmester, Wilhelm Due, politikaptein, Odd Grahm, kaptein, C.O. Carlson, major, Hjalmar Eriksen, kaptein, Odd Melson, kaptein, M.T. Kvaal, kaptein, L.O. Bjarum, löytnant, lege Gunnar Guldahl, sanitetslöytnant, Rolf Andresen, kaptein.

(Underskrevet av mer enn 800 befal... Oppropet, med stadig nye underskrifter ble trykt i alle landets aviser fra 4. juli 1941).

OSLOSTABEN

Foreløbig Adresse- og Telefonliste

Kontor m.v.	NAVN
Legionens sjef	Oberst Finn Hannibal Kjelstrup
Adjutant	Lt. Tor Marstrander
Hovedstabens sjef	Major Hans Peter L'orange
Adjutant	I Lt. Johnsen
I ktr.Organisasjons ktr	Kapt. Sövik Sjef Kapt. Brun Dagfinn Carlsen Kapt. Carlson Major Quist Fenrik Anker
II ktr. Personellktr.	Sjef Kapt. Vagn Knudsen Kapt. Gottenborg Sekretær Björnstad Ob.lt. Krigskomm. Faye Holmboe Lt. Svendsen Fenrik Kjelstrup
III ktr. Forsyningsktr.	Sjef Kapt. Guldborg Kapt. Flekstad Sekretær Bang Sekretær Jensen Lt. Sjuls
IV ktr. Opplysn.ktr.	Sjef Major Tellefsen I Lt. Waaler Fenrik Gudem Larsen
V ktr. De kv. frivill. Leder	Sjef Kapt. Falk Muus Fru Martin Fru Seliger
Arkiv Arkivar	I Lt. Bae Ark. ass. Welzien
Ekspedisjon	Betj. Östhagen
Centralbord	Frk. Hald
Intendantur sjef	Major Carlson
Adjutant	I Lt. Kvamme
Kassekontor Kasserer	I Lt. Stabæk
Bokholder	Famö
Sanitet sjef	San. kapt. Schaaning
Revisjonskontor	Oberstlt. Wesenberg
Distriktssjefen for Östl.	Oberst Sundlo
Sivilforvaltningen for Hær og Marine Eksp. sjef	Major Bjerkelund
I avd. Personellavd. sjef	Major Thue
II avd. Budgett o. regn.sj.	Oberst Löchen
III avd. Marineavd. sjef	Kom.kapt. Sem-Jacobsen
Kassakontoret sjef.	Major Fjeld

Til Justisdepartementets Fengselsstyre,
Avdelingen for landssviksaker,

O s l o

Norske statsborgere som under krigen frivillig tjenestgjorde i det Tyske Røde Kors eller i den tyske hærs sanitet, er efter frigjøringen blitt dømt for sin virksomhet. Såvidt Norges Røde Kors bekjent, er de dømt til 12 - 18 måneders frihetstap, i enkelte tilfeller mere, samt rettighetstap.

Norges Røde Kors ble efter frigjøringen spurt om sin oppfatning av slike personers rettslige stilling, og svarte at Genfer-konvensjonene utelukkende handler om beskyttelse av sanitetspersonell i tjeneste, og her beskytter alle uten hensyn til nasjonalitet, men ikke uttaler seg om en persons rettslige stilling i tilfelle han frivillig melder seg til sanitetstjeneste på motpartens side.

Som følge derav, kunne de norske statsborgere det her gjelder ikke påberope seg Genferkonvensjonene til sin beskyttelse og Norges Røde Kors var derfor av den oppfatning at slike tilfeller var å betrakte som landssvik, og at tiltale måtte reises.

Norges Røde Kors er fremdeles av denne oppfatning, og har gitt uttrykk for dette overfor den internasjonale Røde Kors-Komité og overfor Politiet.

Imidlertid må man kunne gå ut fra at endel av de personer det her gjelder, har meldt seg til sanitetet spesielt i den hensikt å yde hjelp til sårede soldater.

Mens det derfor efter Norges Røde Kors' mening ikke er noen tvil om at de bør stå til ansvar for sin virksomhet efter frigjøringen, synes vi at tilfellene måtte kunne anses som en meget mild grad av landssvik og at det kan

være grunn til, under straffeutmålingen, å ta disse formildende momenter i betraktning.

Vi mener at 12 - 18 måneder, og mere, er en for streng straff for sanitetstjeneste på fiendens side, og ville være takknemlig om Justisdepartementet ville ta opp til behandling spørsmålet om amnesti for allerede dømte personer, samt benådning for personer som måtte bli dømt heretter.

Norges Røde Kors finner heller ikke at rettighetstap bør anvendes i slike saker.

Vi ville være Justisdepartementet meget takknemlig for å ta denne sak opp, og holde oss underrettet om sin beslutning.

Ærbødigst
For NORGES RÖDE KORS

Erling Steen
President

Arnold Rörholt
Generalsekretær

(Dokument nr. 80 i AT-general Frölich. Hrnssens sak).

Forslag til vedtak om arbeidsplikt

Oslo, den 31. august 1940

Arbeidstjenesten organiseres som pliktig tjeneste for all oppvoksende ungdom. Tjenestens varighet og bestemmelsen om hvem som skal utskrives til tjeneste fastsettes ved særskilt vedtak hvert år.

Arbeidstjenestens formål er å utføre arbeider som er av betydning for det norske samfunns utvikling på alle områder, og ungdomsoppdragelse i nasjonal samfølelse, disiplin, orden og hygiene. I tilknytning til den pliktige arbeidstjeneste skal utvikles kurser for faglig praktisk opplæring på arbeidslivets forskjellige felter. Opplæringen utnyttes og utvikles under arbeidstjenestens arbeider.

Planlegging, organisering og administrasjon av arbeidskursene påligger arbeidstjenestens administrasjon.

Johan Beichmann (oberstlöytnant)
H. Hansson (oberst)
August Tobiesen (oberst)

N. Böckmann (oberst)
H. Hiorth (oberst)
Walter Fürst

(Brev fra fronten).

Kjære far!

Mange takk for det hyggelige brevet jeg fikk fra deg her om dagen. Det var et i alle deler hjertelig brev, og det er ikke hver dag man mottar et slikt fra sine nærmeste, så jeg forstår du har meg både seint og tidlig i dine tanker. Du synes det er fælt at jeg skal være nazist, og det også når det tilsynelatende går dårlig på frontene. Jeg kan nok forstå deg, du er en far med bekymringer for sin sønn, og som ser svart på framtida for denne eneste sønnen du har, men når du tror du kan få meg til å brige mening ved at det rakner som du sier, på fronten, da viser det bare hvor lite du forstår det hele gjelder for meg.

Jeg er og blir nasjonalsosialist, det står ikke til å rikke, ikke av stahet, men av ren opplevelse. Du kan gjerne sammenlikne meg med en som blir omvendt og blir troende, det hele er rettere sagt en omvendelse, jeg har fått et nytt livssyn. Selv om alt skal skjelve og beve, så synes jeg ikke å ha noe å leve for skal Nasjonal Samling med vår Hövding gå til grunne. Ikke trur jeg at han kommer til å svike oss skulle det bli en truende situasjon, nei, dertil er han for mye mannfolk, dertil vil han som den Statsmann han er kunne mestre alle situasjoner, hvor bråket de enn måtte bli!

Tenk på disse Moskvas sønner som i farens stund svek sitt land og folk, etter at de hadde herjet og vanstelt vårt land og folk. Nå sitter de i forholdsvis sikkerhet i London eller et eller annet sted i Amerika, og betaler agenter som skal slåss og sette livet inn for at disse skal få sine bein igjen, når den kongelige regjering engang skal innta Stortings- og regjeringsbygninger, for å fortsette der de slapp med sine stridigheter og kjegl og egennyttige bestrebelser for økonomisk vinning. -

Nei, far, jeg ser så alt for tydelig hvordan det hele vil bli.

Jeg forstår nok at jeg har mye å lære av deg, og at du med de erfaringer du har fra 2 verdenskriger som du har opplevd, har mye du skulle ha sagt meg, og jeg er ikke avvisende for dine velmente rettledninger, men jeg kan så vanskelig gjøre din livsoppfatning til min, når du sier jeg skal tenke mest på det som vil gavne meg i framtida. Kjære far, jeg har ikke noe å leve for skulle Norge bukke under som fritt land, og det norske folket som en fri nasjon.

Nei, jødene er en gang for alle blitt avslørt! De snylter og tærer på andre, og drar for det første økonomiske vinninger av det, og så, ved den makt som økonomisk velstand gir, bemektige seg alt gods og arbeidskraft!

Du må ikke tru det var kjærlighet til tyskerne som gjorde at jeg f.eks. drog til fronten i Russland, og som framleis gjør at jeg vil fortsette min livslinje, nei, kjære far, det er ene og alene kjærligheten til det land som jeg er født og oppvokset i, og som jeg elsker over alt, fordi jeg vet at Norge, --- ja det er bare et land som Norge -----.

Jeg synes jeg således har noe å leve for, og jeg vil ikke gå på akkord med mine meninger og idéer, og jeg vil dø i trua på at jeg har arbeidet og framleis vil fortsette å arbeide for et fritt og stort Norge.

Jeg ser fram til den dagen da jössingen vil ta den hånden som vår Förer har rakt ut til alle nordmenn om å samles for i fellesskap å verge vårt land.

Så sjelden som det er vi står i samband med hverandre, så synes jeg det er vondt å slutte, for da blir det en pause,

en kanskje lang en, en som jeg også ser muligheten av vil strekke seg over år, men jeg håper at du respekterer meg og vil svare meg på mitt brev. Jeg ville gjerne høre din mening om raseproblemet!

Lev vel da kjære far, og vær hilset fra din sønn.

Bilag 11

Korte utdrag fra Hans Helge Hoff Lærums dagbok 1941-45. Lærum meldte seg til regiment "Nordland" tidlig i 1941 og tjenestgjorde i Waffen-SS, divisjon "Viking" til begynnelsen av 1945.

Sitater för 22. juni 1942:

"..Det var ikke alltid lett å böye seg under den prøyssiske disiplin. ..Mange av de tyske underföörerne var bestemt på å legge så mange vanskeligheter i veien som råd, fordi vi var utlendinger. Etter at vi .. er blitt oppdelt og er puttet inn i de forskjellige enheter blant tyskerne, er det blitt klart for meg hvor herlig den var den tiden da vi var bare nordmenn sammen. .. Per Kolberg og jeg er kommet i samme enhet - vi er de eneste nordmenn her. Ved regimentet ellers er det 50 nordmenn. Alle de andre er ved infanteriet i samme divisjon.

..Vi ligger i en liten landsby i nærheten av Breslau. Vi nyter det rolige livet i denne fredelige landsbyen etter den fire måneder lange, harde utdannelsen.. Og selv om jeg alltid vil stå halvt utenfor det store tyske fellesskapet her, kan det heller ikke skremme meg. Jeg er fremmed - annerledes, og vil også forbli det i all tid - bare hjemme i Norge og blant nordmenn vil det være annerledes....."

Juli 1941:

"Så har jeg da forlengst fått min ilddåp. I snart en måned befinner jeg meg i fiendeland og har alt opplevd mangt et hardt slag. Jeg er .. på god vei med forandringen fra menneske til soldat. Nå först fatter jeg rekkevidden av de ordene. Veien fra menneske til soldat er ikke så lang og vanskelig som en vel må tro - jeg er forresten ikke sikker på at det er riktig å bruke ordet menneske, det forvirrer og forvrenger begrepet. Riktigere ville det være å si fra oversivilisert humanitets hykleri til soldatens enkle natur-nære tenkesett....

Til nå har felttoget artet seg som et eneste seierstog. Russland, dette store og hemmelighetsfulle landet, later

til å være en elefant på leirfötter. Intet forsvarsverk har stått seg mot våre kanoner, infanteriet har stormet over slagne fiendestyrker, fem og ti ganger så sterke som våre egne. De russiske kjempestridsvogner står sönderskutt langs veiene .. Hundrevis kilometer har vi ..jaget de röde hordene inn i landet, og vi kommer til å jage dem lenger, meget lenger. Det vil ikke bli ... slutt för bolsjevismen er knust..."

August 1941:

"Per er falt , er ganske enkelt borte. Aldri skal han le over alt det vrange sammen med meg, aldri skal vi legge flere herlige planer .. for fremtiden. Jeg er alene, helt alene. Vet du hva det vil si å föle seg ensom blant så mange? Det er ikke som å sitte langt oppe på skauen mo alene. En blir aldri så fattigslig ensom der som blant mange der en bare er et tall i rekken, hvor all personlighet opphörer, alt er fremmed og kaldt. Kanskje hadde det vært bedre om Per hadde funnet döden uten at jeg hadde måttet oppleve det. Jeg ville (da) ikke hatt de opprivende minnene om de siste sekundene han levet, ikke stadig måttet gjenoppleve det siste, lange blikket og de gurglende åndedragene. I et slikt öyeblikk, når din beste venn ånder ut i armene dine, for litt etter stiv og kald, med brystne öyne, å vikles inn i en teltduk og forsvinne i den svarte jorden, er alt meningsløst."

November 1941:

"Det er gått lang tid siden jeg skrev sist, lenger enn vanlig - det har vært en trist tid .. Jeg föler meg ikke lenger så til rette her, nå Per er borte. Etter som tiden gikk var det noen av dem (tyskerne) som forsökte å nærme seg med vennlighet, utenom det rent tjenestlige. Jeg mötte dem med vennlighet, men fast bestemt på å avvise dem som kamerater. Deres livsinnstilling var^{så} forskjellig fra min at det var umulig å bygge bro over den avgrunnen. Jeg selger ikke min innstilling for et billig kameratskap. For tyskerne,

som også her i SS, har den svakhet at de ser med forakt på alt som ikke er tysk .. Dypt har det skuffet meg at dette også må forekomme i så sterk grad i SS, den fremste representant i den nye verden for den pangermanske idé. Det tør være at de er for små til å fatte denne store tanken helt ut, og foretrekker å tolke den på den enkle måte at Storgermania skal bestå i at tyskerne undertrykker de andre germanske land.

Samtidig må jeg skamme meg over mitt eget folk, som ikke har fattet det som rörer seg i tiden.. Seirer tyskerne, vil (det norske) folket leve videre - det er vi frivillige garantister for. Derfor har vi meldt oss. Den tolkning av den storgermanske tanken, som vi må bite sammen tennene overfor her ute, er et dumhetens evangelium, uvitenhet. Den høyere ledelse i Tyskland har en annen oppfatning av den, og det er avgjørende.

Det er lenge siden jeg dro hjemmefra, og mangt er hendt. Jeg har lært arvefienden å kjenne - bolsjevismen. Det dere vet om det der hjemme er ikke sant. Heller enn at jeg ville se mine under russisk velde, ville jeg drepe dem alle.."

I mai 1942

"..Det er ikke første gang jeg har fått føle at jeg er nordmann eller rettere sagt utlending, for man blander alle nasjonaliteter om hverandre her og kjenner bare tyskere og ikke-tyskere. Det er nesten sommer .. - stille og ubemerket er den kommet. Snart over en måned er alt grønt her, kirsebærtrærne står alt i blomst. Våren er ikke slik som hjemme.."

November 1942:

"Atter en gang er sommeren over. Da divisjonen bröt vinterleiren og stötte etter russerne over Don ved Rostov, var jeg blant dem som ble igjen som "etterkommando". Der var alt som i fredstid, ikke et skudd. ..I september tok sla-

raffenlivet slutt, da regimentet hadde så store tap at de måtte ombeordre oss .. 23. september foregikk det store stormangrep over Terek.. 10. oktober ble jeg såret i benet, og brakt tilbake til trosset hvor jeg lå i seks uker.."

Desember 1942:

"Vi hadde gjort alt ferdig til å feire julen i bunkeren vår, og ikke engang juletre manglet .. Morgen den 23. kom det ordre om at stillingene måtte være rømmet. Vårt marsjmal var en landsby ved jernbanelinjen til Baku. Ja, for en soldat er enhver ordre hellig. Vi var slått, begrep ingen ting mer.. Vårt mål er ukjent. Noen mener vi blir trukket ut og kommer til Tyskland. Andre at vi skal avlaste angrepene på Stalingrad, og kanskje til og med støte gjennom ringen om byen og befri den .."

Februar 1943:

I over halvannet år har jeg deltatt i to seierrike fremmarsjer.. Seierrike gikk vi fra slag til slag .. Vi stod alltid til vi fikk ordre om å trekke oss tilbake. Det var med tungt hjerte vi oppga hver fotsbredd jord som det hadde kostet kameraters blod å holde. Enhver ordre er hellig - det er det som gjør oss sterke. Jeg har sett meget för og overlevd mangt et slag - men denne vinterkalde gru, har kanskje gitt mitt sinn et varig preg, en knekk som det aldri vil overvinne helt."

April 1943:

"Jeg har vært noen dager (tilbake) ved divisjonen på et kurs for germaner. Nordmennene var dårligst representert av alle.. Det var herlige dager, (men) partisanene sprengte et ammunisjonslager like ved.. Selv fikk jeg bakhodet fullt av små glassplinter".

September 1943:

"Jeg har vært soldat i snart tre år og har opplevd litt av hvert. Men etter siste vinter hadde jeg aldri kunnet

forestille meg kamper av slik heftighet som har rast denne sommeren. At vi nå sitter på vestsiden av Dnjepr er nesten ikke til å fatte, og nå det hele er forbi, er det som et under at jeg har livet i behold og sogar er hel..

..Tilfeldighet - ja, hvem vet?.. Å vite hvem som har rett, er ikke gitt verken meg eller andre .. Jeg kan ikke gjøre annet enn å fortsette min egen tro, og spørre om alt kanskje er så bestemt her i livet, eller om det er underkastet hver enkelts vilje? ..La meg bare nevne fra mitt eget liv: Jeg ville jo reise ut - av egen fri vilje, er jeg kommet til dere, fordi jeg sammen med dere ville kjempe for det gode! Og jeg kunne ennå ha vært der hjemme, og unngått alt, hvis jeg ikke hadde meldt meg frivillig .. Ved første blikk er det vel min egen vilje som er bestemmende, men det er ikke rett å stoppe her. Går jeg lenger bakover i tiden og forutsetter at jeg aldri var blitt nazi - ja, så hadde jeg også vært hjemme. nå .. Hva nytter det å tenke fram og tilbake, så lenge en ikke går tilbake til selve kilden - .. til slekten. Er det ikke mine foreldre som har gitt meg mine evner og betingelser .."

Krigstjeneste for befall i det fremtidige norske forsvar

Til disposisjon ved oppbyggingen av et fremtidig norsk forsvar har man 1) frontkjemperne og 2) de tidligere offiserer.

Det vil være selvsagt at frontkjemperne for en stor del blir engasjert i det fremtidige befalskorps. Men det er sikkert i bare enkelte tilfeller at disse har militære kunnskaper og almenkunnskaper som kvalifiserer dem til å lede, organisere og administrere en så innviklet og mangesidig organisme som et lands militærvesen. Til dette trengs fagfolk som er høyt utdannet og trenet både i fredens og krigens skole. En har da de tidligere fastlønnete offiserer med lang skolering og øvelse i militære spørsmål. Det vil i stor utstrekning bli nødvendig å benytte seg av disse offiserer når det nye forsvar skal bygges opp fra nytt. Men betingelsen for at også disse folk blir brukbare er at de får anledning til å studere krigen. Jeg kan ellers ikke tenke meg at de kan anvendes, likeså lite som de vil få den fornødne autoritet. Denne krig har sikkert bragt mange nye ting både teknisk, taktisk og organisasjonsmessig som det er nødvendig at de som skal bygge vårt forsvar opp igjen må ha inngående kjennskap til. Det bør derfor settes meget inn på å skaffe dertil villige norske offiserer adgang til å studere krigen, i skoler ved stab og tropp. Og helst ved lignende våpenart som de kjenner fra sin militære tjenestgjøring i Norge.

De offiserer som her først og fremst bør komme på tale er K-offiserer som tilhører NS og som ikke er for gamle. Jeg antar at det bare er K-offiserer som har en så god utdannelse på forhånd, at de får fullt utbytte av en slik tjeneste, og de bør neppe være stort over 50 år.

Under henvisning til forannevnte korte bemerkninger bør følgende offiserer hurtigst mulig få krigstjeneste:

1. Major Fr.v. Krogh - feltart. f.91
2. " H. Sundlo - inf. f.89
3. " A. Tellefsen - feltart.luftv.art. f. 91
4. " H.G. Hammer - inf. f.91
5. " I. Hoel - festn.art. f.95
6. Rittm. H. Engedahl - kav. f.93
7. Kaptein Frog - ing.våpnet f. 91
8. " Chr. Winsnes - inf. f. 93
9. " R. Rye - inf. f. 92
10. Rittm. Fr. Henriksen (tjenestgjör i SS) - kav. f. 98
11. " J. Holmvik - kav. f. 98
12. " A. Quist (har tj.gjort ved D.N.L.) f. 96
13. " S. Henschien - kav. f. 97
14. Kaptein R. Andresen - inf. f. 98
15. " Jörgen Bakke (har tj.gjort) f. 94
16. " Chr. L. Bjone - inf. f. 96
17. " R. M. Clason - feltart. og flyver f. 98
18. " Ola Fritzner - inf. f. 95
19. " Hj. Eriksen - inf. f. 98
20. " M. Gaalaas - inf. f. 95
21. " E. Hoel (tj.gjör i SS) ing. f. 98
22. " H. Hovden - inf. f. 98
23. " E. Jöntvedt - inf. f. 95
24. " L. Kvendbö - inf. f. 94
25. " O.T. Lien (tj.gjör) tekn. etat f. 98
26. " J.T. Limann - inf. f. 94
27. " O.T. Lund - inf. f. 95
28. " G. Mayer - sanitet f. 98
29. " E. A. Spjelånes - inf. f. 96
30. " R. Storm - inf. f. 96
31. " O.S. Strömstad - inf. f. 95
32. " A. Sæhlie - feltart. f. 96
33. " Th. Tveiten - inf. f. 95
34. " S. Tönder - inf. f. 94
35. " T. Aamland - inf. f. 95
36. " Bj. Aas - inf. f. 97
37. " F.F.R. Andersen (har tj.gjort) - inf. f. 96
38. " H.N. Bratlie - inf. f. 97

39. Kaptein Odd Grahm - feltart. f. 96
40. " C.M. Ellingsen - inf. f. 94
41. " C.H. Langlie - festn. & luftv.art. f. 97
42. " Bj. M.B. Evjen - inf. f. 99
43. " P. v. Hirsch - inf. f. 02
44. " Ö.M. Jacobsen - inf. f. 99
45. " Per Kjørstad - inf. f. 00
46. " H.P. L'orange - inf.&genst. f. 01
47. " S. Lövstad - festn.art. f. 04
48. " O. Melsom - inf. f. 00
49. " J.N. Seeberg - art., tekn.etat f. 02
50. " E. Gulberg - feltart., genst. f. 05
51. " Ö.M. Solbjör - inf. f. 05
52. " E.A. Sövik - inf. og genst. f. 05
53. " K. Vagn-Knudsen - " f. 05
54. " O.S. Wulff - feltart. f. 04
55. " Löytnant J.D. Valle - inf. f. 08
56. " G. Vardan - ing.&flyver f. 08
57. " P. Övrebö - inf. f. 05
58. " P.B. Carlson - flyvev. f. 08
59. " W. Due - inf. f. 17
60. " Th. Thronsen (har tj.gjort) - inf. f. 17

Vedlagte skoleplan vil neppe passe for ovennevnte offiserer. Det gjelder her modne, erfarne offiserer som trenger å bli satt inn i de nyeste våpen og erfaringer under krigen og det vil de best oppnå ved først å bli tilbeordret avdelinger under utdanning med senere tjeneste ved stab og avdeling i innsats.

19.6.44

C.H. Langlie

NOTER

Innledning

- 1) SS-Obersturmbannführer Karl Leib, leder for Germanische Leitstelle Norwegen: Min virksomhet i Norge, 17. juni 1946.
- 2) Ifølge daværende SS-Untersturmführer ved frivillighovedkvarterets norske avdeling i Berlin, Ole K. Brunæs.
- 3) Professor Castberg ifølge h.r.advokat Wiesner: "Klart at oppgjøret etter en seierrik krig alltid vil bli seierherrens justis".
- 4) "Bermen i folket", ifølge generalmajor R. Roscher Nielsen. "Vi så bunnfallet flyte opp og tilrane seg makten i vårt samfunn", ifølge generaldirektør Sundt i Aftenposten 3. september 1947.
- 5) NSUF lederen Björn Östring i samtale 1973.
- 6) Quislings forord i minneboka over de falne, "De falt for Norge".
- 7) Kiev var ett av bombemålene innledningsnatten, jfr. bl.a. Harrison E. Salisburys "De 900 dagene".

Waffen-SS og Norge

- 1) Felix Steiner: Armee der Geächteten.
- 2) Opplyst av Björn Östring 1973.
- 3) Ifølge Felix Steiner i Armee der Geächteten.
- 4) Ifølge Felix Steiner.
- 5) Joachim C. Fest side 551.
- 6) Joachim C. Fest side 552.
- 7) SS-Obersturmbannführer Karl Leib, Min virksomhet i Norge, 17. juni 1946.
- 8) Henrik Bjarne Bruun.
- 9) Fridtjof Georg Henriksen.
- 10) Ole Ramstad.
- 11) Harald Franklin Knudsen.
- 12) Dok. 118 i sak 499/46 ved Eidsivating lagmannsrett mot Harald Franklin Knudsen.

- 13) Opplyst av Ole Brunæs, Björn Östring, Eivind Saxlund o.fl.
- 14) Ifølge Felix Steiner, George H. Stein. "The Waffen-SS" o.a.
- 15) Fra Quislingsaken.
- 16) Note 12 ovenfor.
- 17) Opplyst av Björn Östring, Eivind Saxlund, Olaf T. Lindvig o.fl.

SS-regiment "Nordland"

- 1) Aschehougs verdenshistorie, VI, side 353 ff.
- 2) v. Rundstedt ble et halvår senere avløst av feltmarsjal v. Reichenau, som snart ble etterfulgt av feltmarsjal v. List. List var hærgruppens sjef da den i august 1942 nådde lengst sørover, nemlig til de brennende oljeraffineriene ved Maikop.
- 3) "Norge under Haakon VII", side 435.
- 4) fra soldat Reidar Rise, feltpost nr 21432 D.
- 5) Fest, side 552.
- 6) Frode Halle: "Fra Finland til Kaukasus".
- 7) Betegnelsen Standerte ble brukt av SS i steden for regiment, men Leibstanderte "A.H." var nå en divisjon.
- 8) Halle: "Fra Finland til Kaukasus".
- 9) Nils Morten Ulgaard i Aftenpostens kveldsutgave 29. juni 1973.
- 10) Denne russiske toppgeneralen ble drept i kamp senere. Russiske hærførere fulgte vanligvis ikke operasjonene på trygg avstand, langt fra faresonen.

NORGES SS

- 1) Löytnant Aslak Rønning Nesheim, Krigsskolekullet 1936-38, NS 1933, i Leidangen 1932-34 under major Böckmann.
- 3) "Norge under Haakon VII", s. 435.
- 4) Opplyst av Rolf Fuglesang og Björn Östring 1973.
- 5) Bl.a. finansminister, før det fylkesmann, kaptein (K) og cand. jur. Per Einarson v. Hirsch, som søkte gjen-tatte ganger, fylkesmann, kaptein (K) og sivilingeniør Halvor Hektoen, som heller ikke ble gitt fri for å dra til Östfronten. Han sendte to sønner, den ene falt. Major Sundlo søkte også forgjeves. I steden reiste

hans sønn, og falt som kompanisjef i Kurland sen-
höstes 1944. En annen som skulle reist som batal-
jonssjef, men ikke kom av sted, kaptein (K) Hans B.
Gauslaa sendte fire sønner i steden, og to falt.

- 6) Krigsskolekullet 1938. Berg falt på Leningradfronten.
- 7) Opplyst av Björn Östring november 1973.

Den norske Legion

- 1) Da hæren ble reorganisert etter krigen introdusertes samme navn for distriktskommandoen ved Oslofjorden, nemlig "Viken".
- 2) Ifølge bl.a. Björn Östring.
- 3) Ifølge Björn Östring november 1973.
- 4) Ifølge Björn Östring november 1973.
- 5) Opplyst av Dagfinn Gjertsen f. 20.3. 1921 ved Florö, ikke å forveksle med en annen Dagfinn Gjertsen f. 11.2.1919, inspeksjonskadett ved Sjökrigsskolen 9. april 1940, og som meldte seg i regiment "Nordland".
- 6) Se bilag nr 7 over Oslostaben og landsuets- og distriktsstabene.
- 7) Rikssymboler.
- 8) Ifølge Björn Östring.
- 9) Opplyst av Björn Östring bl.a.
- 10) Nevnt av bl.a. Björn Östring, Rolf Fuglesang.
- 11) Sjefen for Oslostaben, major Kjelstrup i skriv til Quisling juli 1943.
- 12) Hevdet av bl.a. Björn Östring.
13. Hans S. Jacobsen, sosialøkonom, nå fenrik, i referat 22.10.1941 fra et møte i Berlin, med sjefen for Germanische Freiwilligenstelle, SS-Gruppenführer Gottlob Berger.
- 14) Aftenposten 5. juli 1941, og samtlige andre Osloaviser.
- 15) Krigsskolekullet 1918, nå SS-Sturmbannführer, jernkorset 2. og 1. klasse.
- 16) Av Björn Östring og andre.
- 17) Harrison S. Salisbury side 422.

- 18) Opplyst av bl.a. Björn Östring.
- 19) Ruge i "Krigens dagbok" I, s. 182.
- 20) Jfr. Harrison Salisburys "Leningrads 999 dager".
- 21) Björn Östring 18. november 1973.
- 22) Opplyst av Björn Östring.
- 23) Ifølge Björn Östring.
- 24) Salisbury side 315.
- 25) Opplyst av Björn Östring november 1973.
- 26) Björn Östrings opplysning. Oppgaveforfatteren kjente forresten lavarende löytnant Berg og tror Östrings iakttagelse kan være riktig.
- 27) Thronsen-saken.
- 28) Krigsskolens nederste avdeling, den ettårige, 1928.
- 29) 12 år etc.
 - A) Se "Krigen i Norge 1940, Romerike-Hedmarken-Gudbrandsdalen-Romsdalen bind II, side 42, 53, 54, 57, 63, 64, 67, 303 som viser at Sveen gjorde en betydningsfull innsats i 1940.
Det samme gjelder Lindvig ifølge saksdokumentene.
- 30) Opplyst av bl.a. Björn Östring.
 - B) Dok. 12 i sak for Oslo byrett 29.9. 1948 mot Fritjof Sverre Wraal.
- 31) Jonas Lie ble utnevnt til SS-Standartenführer samtidig med at han ble beordret som sjef for Germanske SS Norge. Denne graden var mer av politisk art, mens hans tidligere norske offisersgrad tilsvarte den SS-Hauptsturmführergrad som han brukte som sjef for politikompaniet.
- 32) Opplyst av Björn Östring.
- 33) En bror av Marstrander, også marineoffiser, deltok på alliert side, og forsvant under sin første aktive tjenestgjøring med ubåten "Uredd".
- 34) Bl.a. av Björn Östring.
- 35) Quist som først ble NS etter nyordningen i september 1940.
- 36) Ifølge Björn Östring.

- 37) Harrison E. Salisbury side 392.
- 38) Side 460.
- 39) Side 479.
- 40) Side 482.
- 41) Fra Finland til Kaukasus.
- 42) Ifølge Björn Östring november 1973.

Germanske SS Norge

- 1) Opplyst av Fuglesang november 1973.

SS-Pansergrenaderregiment "Norge"

- 1) Begge Jernkorset 2. klasse fra tjeneste i Legionen.
- 2) Halles ett år yngre bror Gunnar var en av landets mest fremragende krigsflygere på den andre siden./ På det partiet kunne Frode Halle også ha vært, dersom han hadde fått positivt svar på sin henvendelse fra Iran til regjeringen i London. Da han ikke hørte noe, reiste han hjem til Norge, og gled, som så mange andre, via Arbeidstjenesten inn i NS, senere til Østfronten.
- 3) Krigsskolekullet 1919, Stabsskolekullets ingeniør-linje 1924, Statens gymnastikkskole, Jernkorset 2. og 1. klasse m.m., nå SS-Hauptsturmführer.

/Iflg. Halle
1973 og Halle-
saken.

- 5) Opplyst av Jens Lund Berentzen i skriv 26. mai 1945.
- 6) Nå SS-Obersturmführer. Offiser i kystartilleriet, Krigsskolekullet 1938. Dette lille Krigsskolekullet på bare vel dusinet var således sterkt representert på Østfronten, 2 falt, en tredje overlevde. Men kullet hadde representanter i Storbritannia også.
- 7) Fest, side 627.
- 8) Side 628.
- 9) Side 617.
- 10) Fest side 617.

SS-Skijegerbataljon "Norge"

- 1) Krigsskolen 1928, Stabsskolen 1934, sivilingeniør og jernbanebygger i Iran.
- 2) Opplyst av NSUF lederen Björn Östring.
- 3) Jernkorset 2. klasse.
- 4) Krigsskolekadett 9. april 1940, NS medlem fra 1934.
- 5) Side 242.
- 6) Fra Finland til Kaukasus.
- 7) Opplyst av Frode Halle.
- 8) Aage Henry Berg saken.
- 9) Jfr. bl.a. Sverre Hartmann: "Søkelys på 1940. Var Sovjet farligere enn fienden?". Oslo 1971.
- 10) Krigsskolen 1919, Stabsskolens ingeniörlinje 1921 m.m.)
- 11) Opplyst av Halle, Björn Östring o.fl.
- 12) Sak 59/47 ved Eidsivating lagmannsrett mot Reidar Egil Hoel.
- 13) 20 mm og 37 mm FLAK.
- 14) Oppgaveforfatteren satt som stabssjef i Oslo og om-egns hjemmestyrker, fulgte alt som skjedde på pulsen, og kan bare bekrefte fra egen erfaring.
- 15) Oslo (Ullevål), Gjøvik, Vikersund, Holmestrand, Skien, Notodden.
- 16) Til AT kom han, som nevnt, fra Iran.
- C) Utskrift fra rettsboka i Hoel-saken.
- 17) Opplyst av Björn Östring november 1973. Dette får man tro hvis man vil eller la være.
- D) Opplyst av Rolf Fuglesang, Björn Östring o.a.

Politikompaniene, Hirdmarinen, Flyhirden, Frontsöstre, Hirden m

- 1) Sak 908 mot Å.H. Berg.
- E) Fra rettsboka i sak 908/46 ved Eidsivating Lagmannsrett mot Aage Henry Berg.
- 2) Og fetter av Henrik Brun, "Jernhenrik".

27) Björn Östring, Fuglesang o.fl.

28) Opplyst av Björn Östring.

Del II:

A. Hvem var de?

- 1) Av menn som meldte seg både en og flere ganger kan vi nevne major Sundlo, kaptein og sivilingeniør Hektoen, kaptein og cand.jur. Per von Hirsch, kapteinene Gauslaa, Spjeldnes, Steinnes. Til gjengjeld sendte flere av dem, og mange andre i noenlunde samme stilling, opptil tre, fire sønner, hvorav enkelte mistet både en og to på Östfronten.
- 2) Opplyst av NSUF lederen Björn Östring 1973. Denne opplysning baserer seg ikke på nøyaktig førte oppgaver, så her er også mulighet for feilmargin.
- 3) En av pansergrenadererne hevder at han var vitne til at Martin Bormann ble drept.
- 4) George H. Stein: "The Waffen SS", s. 247.
- 5) Dette er inntrykket fra de 17 frontstöstersakene vi har gjennomgått, og inntrykket er bekreftet i samtale med Hanna Kvanmo februar 1974.
- 6) Bl.a. Rude, Guttormsen - fornavn ukjent.
- 7) To med samme fornavn, Gustav, blant de falne.
- 8) Otto Julius Felix Hartmann, sak 1451/45 ved Oslo byrett.
- 9) Hermann Brodtkorb, sak 5670/46.
- 10) Således Oscar Bang, sak 3187/48 ved Oslo byrett.
- 11) Olaf Berntzen.
- 12) Ole Henderson Blom, sak 1531/46 ved Oslo byrett.
- 13) Bl.a. Leif Myklebust Schören, sak 512/46 ved Eidsivating lagmannsrett, John Braseth, sak 59/46 ved Frostating lagmannsrett, Henrik Bjarne Reuer Bruun, Ole Ramstad, sak 34/46 ved Eidsvoll herredsrett.
- 14) Björn Petrell Mortensen, sak 2146/45 ved Oslo byrett.
- 15) Olaf Wahlmann, sak 90/45 ved Aker herredsrett.
- 16) Her finns faktisk navn som på Nazideutsch ville kalles jödenavn.

- 3) Sak 1027/46 mot Bertil Brun.
- 4) Opplyst av Björn Östring november 1973.
- 5) Dok. 11, i sak 1027/46 mot Bertil Brun.
- 6) Saxlund i Stange.
- 7) Opplyst av Ole H. Blom 1974.
- 8) Jernkorset - grad ikke oppgitt, Såretmerket, Öst-medaljen, Krigstjenestekorset 2. klasse.
- 9) Knut Johan Solberg, sak nr 139/45.
- 10) Dok. 16.
- 11) Fra et PM om flygesaken dok. 30 i sak nr 1966 mot Per B. Carlson.
- 12) Krigsskolekullet 1929-32, Hærens flyskole 1927-28, Hærens stabsskole m.m.
- 13) Opplyst av Björn Östring november 1973.
- 14) Sjøkrigsskolen 1916-21, senere også Marinens flyskole.
- 15) Morgenbladet 2. desember 1951.
- 16) Aftenpostens aftennummer 24. september 1941.
- 17) Dom 1108 i sak 4591/45.
- 18) Brevig, s. 45.
- 19) Brevig, s. 45.
- 20) Se Hans-Dietrich Looock.
- 21) Ifölge bl.a. Björn Östring, Rolf Fuglesang.
- 22) Ifölge professor Skodvin i "Om landssvikoppgjøret".
- 23) "Om landssvikoppgjøret", s. 176.
- 24) Leirene blir kalt slik, selv om de også innbefattet personer av andre nasjonaliteter i den jugoslaviske forbundsstat.
- 25) Russerne mistet like mange; de mistet her i landet nesten like mange som det gikk med nordmenn på alle fronter - hvorav bortimot halvparten var sivile sjömenn.
- 26) "Om landssvikoppgjøret", s. 187-8.

av Administrasjonsrådet at AT skulle gjøres obligatorisk. Så kom 25. september.. og AT ble som obligatorisk statsinstitusjon satt ut i livet av et annet styre.. I begynnelsen av oktober 1940 ble jeg kjent med general Ruges oppfordring om at offiserene burde gå inn i AT for å ta vare på ungdommen (oppfordringen ble gitt til oberst (Hans) Hiorth og Tor Strand på Grini".

- 34) Som gikk ut av NS allerede i januar 1935, og som først meldte seg inn igjen høsten 1940. Fyrst skrev senere som SS-Kriegsberichter med kapteins grad, beretninger til hovedstadspressen fra kampene i øst, bl.a. Aftenposten.
- 35) Jfr. hans bok, sammen med broren, Hjalmar, "Fædrelandet i verdenskrigens lys", et innlegg for forsvarssaken.
- 36) Halvard Lange "Nazi og Norge" og Hans Olaf Brevig NS - fra parti til sekt.
- 37) Dette gjelder oberstlöytnant og sakfører Schneider, som var for gammel til å melde seg, kaptein i Generalstaben og oberst under okkupasjonen Sövik, kaptein Bjarne P. Aas som propagerte for Legionen, tilbeordret kaptein i Generalstaben Odd Melsom - som var redaktør i Fritt Folk - kaptein og forstkandidat Florentz - som ikke var NS - men hele tiden var i AT, og hvis navn vi støtte på ved flere anledninger, kaptein og brigadefører i AT Odd Grahm o.a.
- 38) Se bilag over Legionsstabene.
- 39) Bl.a. marinelöytnant Arne F. Kolderup.
- 40) Bl.a. kaptein og sivilingeniör Hektoen, kaptein og cand. jur. Per von Hirsch.
- 41) Sak 2990/45 ved Oslo byrett mot Lars Paasche.
- 42) Jfr. Looeks verk "Rosenberg, Terboven, Quisling".
- 43) Kai Grjotheim, sak 146/46 ved Trondheim byrett.
- 44) Hans Bernhard Gauslaa, sak datert 4. februar 1948 ved Agder lagmannsrett.
- 45) Dagfinn Gjertsen, sak 938/46 ved Oslo byrett.
- 46) Sverre Falkum, sak 587/45 ved Torridal herredsrett.
- 47) Ole Brunæs, sak 807/46 ved Oslo byrett.
- 48) Svén Rossing Bull.
- 49) Sendemann Bull i Stockholm.
- 50) Roar Amundsen, sak 243/45 ved Eidsivating lagmannsrett.

- 17) Disse gjorde aktiv fronttjeneste. Selv om 26 av de fiatrukne 35 aldri gjorde aktiv frontinnsats, meldte samtlige seg, enkelte sogar opp til fire, fem ganger.
- 18) Hvis vi i det hele tatt skal bruke definisjonen borgerlig/ikke borgerlig? Det kommer vi tilbake til nedenfor.
- 19) Hvoslef har tydeligvis hatt utmerkede forbindelser i det tyske moderpartiet. Iallfall er han nevnt i en rapport datert 15. juli 1939 fra den tyske marineoffiser - og grå eminens - Scheidt til riksleder Rosenberg. Det forekommer bare ett navn til i samme rapport, nemlig kaptein Fritzners - i tillegg til Quislings navn. Hva man skal legge i dette, om noe, er ikke godt å si og ligger på kanten av oppgaven. Det nevnes bare som et eksempel på Hvoslef som et fenomen og person som på mange måter medvirker til organisasjoner og en utvikling som ledet til frontkjemperinnsats under okkupasjonen.
- 20) "Norge mellom krigene", s. 107.
- 21) NS' ungdomsfylking.
- 22) Slik det beskrives av Joachim C. Fest i "Hitler".
- 23) Offiserer med full krigsskole.
- 24) Befalsskoleutdannet, för 1930 underoffisersskoleutdannet befal.
- 25) Hans Fredrik Dahl i "Hva er fascisme?".
- 26) "Nazi og Norge".
- 27) Hva er "fascisme".
- 28) Norsk militært tidsskrift, hefte 2 1964.
- 29) Såvel Hvoslef som andre norske offiserer var tildelt ordenen Finske Skydskårs Frihetskors.
- 30) I England under okkupasjonen, etter krigen forfremmet til oberstlöytnant.
- 31) Opplyst av Thor Wik 1974, som selv var med i begge organisasjonene, som var blant de første som meldte seg til regiment "Nordland", og som kjente mange av kameratene i "Nordland" fra tidligere gjennom NSUF og Leidangen.
- 32) Morgenbladet 2. juli 1941.
- 33) En av sjefene i AT, brigadeförer Odd B. Grahm, en artillerikaptein av Krigsskolekullet 1919, sier i dok. 22 at "AT-ideen ble satt ut i livet av Administrasjonsrådet sommeren 1940 .. Allerede i august ble det bestemt

av Administrasjonsrådet at AT skulle gjøres obligatorisk. Så kom 25. september.. og AT ble som obligatorisk statsinstitusjon satt ut i livet av et annet styre.. I begynnelsen av oktober 1940 ble jeg kjent med general Ruges oppfordring om at offiserene burde gå inn i AT for å ta vare på ungdommen (oppfordringen ble gitt til oberst (Hans) Hiorth og Tor Strand på Grini".

- 34) Som gikk ut av NS allerede i januar 1935, og som først meldte seg inn igjen høsten 1940. Fyrst skrev senere som SS-Kriegsberichter med kapteins grad, beretninger til hovedstadspressen fra kampene i øst, bl.a. Aftenposten.
- 35) Jfr. hans bok, sammen med broren, Hjalmar, "Fædrelandet i verdenskrigens lys", et innlegg for forsvarssaken.
- 36) Halvard Lange "Nazi og Norge" og Hans Olaf Brevig NS - fra parti til sekt.
- 37) Dette gjelder oberstlöytnant og sakfører Schneider, som var for gammel til å melde seg, kaptein i Generalstaben og oberst under okkupasjonen Sövik, kaptein Bjarne P. Aas som propagerte for Legionen, tilbeordret kaptein i Generalstaben Odd Melsom - som var redaktør i Fritt Folk - kaptein og forstkandidat Florentz - som ikke var NS - men hele tiden var i AT, og hvis navn vi støtte på ved flere anledninger, kaptein og brigadefører i AT Odd Grahm o.a.
- 38) Se bilag over Legionsstabene.
- 39) Bl.a. marineløytnant Arne F. Kolderup.
- 40) Bl.a. kaptein og sivilingeniør Hektoen, kaptein og cand. jur. Per von Hirsch.
- 41) Sak 2990/45 ved Oslo byrett mot Lars Paasche.
- 42) Jfr. Looeks verk "Rosenberg, Terboven, Quisling".
- 43) Kai Grjotheim, sak 146/46 ved Trondheim byrett.
- 44) Hans Bernhard Gauslaa, sak datert 4. februar 1948 ved Agder lagmannsrett.
- 45) Dagfinn Gjertsen, sak 938/46 ved Oslo byrett.
- 46) Sverre Falkum, sak 587/45 ved Torridal herredsrett.
- 47) Ole Brunæs, sak 807/46 ved Oslo byrett.
- 48) Svén Rossing Bull.
- 49) Sendemann Bull i Stockholm.
- 50) Roar Amundsen, sak 243/45 ved Eidsivating lagmannsrett.

- 51) Ivar Grönneröd, sak 658/45 ved Sarpsborg politi-
kammer
- 52) Sak 17481/46 mot Arne Borgir ved Bamble herreds-
rett.
- 53) Reidar Holst.
- 54) Yngvar Jevanord, sak 1082/46 ved Aker herredsrett.
- 55) Inggard Johan Imislund, sak 2407/47 ved Oslo byrett.
- 56) Kaare Vagn Knudsen, sak 2475/46. Han døde i Argentina
etter krigen.
- 57) Fritt Folk 4. juli 1941.
- 58) Gunnar Lindblom, sak 115/47 ved Eidsivating lag-
mannsrett.
- 59) Formann i Rjukan UH.
- 60) Den ene er en Bast-Pedersen.
- 61) Dom 14.2. 1948 i sak mot Knut Nökleholm ved Eidsiva-
ting lagmannsrett.
- 62) Dok. 102.
- 63) Aslak Rønning Nesheim, sak 1924/46 ved Oslo byrett.
- 64) Kullet bestod av 14 kadetter i alt.
- 65) Av 1937-39 kullet.
- 66) Sak 574/46 mot Helge Nielsen ved Nes herredsrett.
- 67) Rasmus Nybö, sak 5862/45 ved Eidsivating lagmannsrett.
- 68) Aksel Jöndal, i samme sak.
- 69) Hilmar Isaksen, sak ved Hålogaland lagmannsrett
31.8.1945.
- 70) Helge Isaksen, samme sak.
- 71) Hans Berge, for eksempel, sak 4191/45 ved Aker
herredsrett.
- 72) Hans Georg Holter, sak 2048/47 ved Oslo byrett
og Tor Marstrander, sak 2109/47 ved Oslo byrett,
hvis bror, også marineoffiser, gikk ned med u-båten
"Uredd" i alliert tjeneste.
- 73) Sjökrigsskolekullet 1932-35.
- 74) Paul Jörgenvåg, sak 1/48 ved Nordmøre herredsrett.

- 75) Jfr. "Krigen i Norge 1940. Romerike-Hedemarken-Gudbrandsdalen-Romsdalen" bd. 2, side 5, 50, 59, 60, 203, 229, 257, 258.
 - 76) Dok. 26 i sak 401/45 mot Per Dalen ved Frostating lagmannsrett.
 - 77) Sak 62/46 ved Tromsø byfogedkontor mot Jens Kyrre Hultgren.
 - 78) Sak 719/46 ved Oslo byrett mot Andreas Selmer Aga.
 - 79) Soldater som ble spesialutdannet for sabotasje, organisering av gerilja og undergrunnskrig i fiende-behersket område.
 - 80) Fortalt av Björn Östring, som bodde på Gimle på slutten av krigen og som ble kontaktet, da en av dem kom dit for å treffe Quisling. Gjennom Östring, og andre, ble saken til slutt løst. Brunæs og andre forteller historien i lik versjon.
 - 81) Skodvins forelesninger i sårsemesteret gjør rede for dette - bl.a. slik det fremgår av Quislings PM i februar 1942.
 - 82) Straffesak mot Quisling, s. 579.
 - 83) Björn Östring opplyser at blant disse var Knut Carlson - hvis far, major C. Carlson senere tjenestgjorde i Legionsstaben, og hvis bror, en yngre flyger og K-løytnant, tjenestgjorde i AT, var sjef for Flyhirden og Förergarden.
 - 84) Sak 90/45 ved Aker herredsrett mot Olaf Wahlmann, dok. 22.
 - 85) Helmer Pedersen, Morgenbladet, 11.9.1941.
 - 86) For ikke å snakke om Fritt Folk, Germaneren fra 1942 av og andre NS organer og publikasjoner.
 - 87) Bengt Calmeyer/Kjell-Olav Mathisen: Aftenposten, s. 54-55.
 - 88) Nevnt av Skodvin i samtale.
 - 89) Bl.a. ifølge Skodvins forelesninger 1974.
 - 90) Se Sverre Hartmanns "Sökelys på 1940", der flere sider av russerangsten er behandlet.
 - 91) Haalandsaken.
 - 92) Kaptein Christian Hielm Winsnes, løytnant Carl Edward Stinessen.
 - 93) Hans Georg Holter.
-

- 94) På angjeldende tidspunkt generalsekretær i Rednings-selskapet.
- 95) "Hva er fascismen", s. 33.
- 96) George H. Stein "The Waffen-SS s. 250 ff. hevder at materialet ennå ikke er tilfredsstillende behandlet, men at det synes rimelig å anta at Waffen-SS som avdeling "bare" kan gjøres ansvarlig for massakren i Oradour-Lidice, som Waffen-SS ofte får skylden for, må de sannsynligvis fritas for. Apologistene i Waffen-SS selv hevder også at Oradour var en manns ugjerning og ikke kan belastes Waffen-SS.
- 97) Eivind Schübeler, i 1943.
- 98) John Jack Christiansen, våren 1944, Kjell Stenberg Eiklid, høsten 1944, Aslak Rønning Nesheim, flyger, K-løytnant, mangeårig NS medlem, Hirdsjef, Legionær, medlem i Germanske SS Norge, m.m. i mai 1943.
- 99) Aage Olaf Torp, sak 2/45 ved Rakkestad herredsrett, som deserte fra avdelingen sin i februar 1945, Arne Braathen, sak 2990/45 ved Oslo byrett, som gjemte seg på en gård i Skiptvet til kapitulasjonen, da han meldte seg.
- 100) Arkitekt Harald Diderik Lövenskiöld 7. juli 1941.
- 101) Solhat Reidar Rise, feltpostnr. 21432 D.
- 102) Hans Helge Hoff Lærum, dom 1577/47 ved Oslo byrett.
- 103) Ingen ringere enn Sigurd Hoel.
- 104) Ifølge ungdomslederen Björn Östring, som oppgir navn.
- 106) Fra en vervetrykksak.
- 107) Karl Holter i "Jeg er med".
- 108) Rektor H.F. Bang i "Jeg er med".
- 109) Wilhelm Stoltenberg Bull i "Jeg er med".
- 110) "Jeg er med".
- 111) 4. juni 1970.
- 112) Bonde Håkon Sprauten i "Jeg er med", s. 42.
- 113) Fra Quist-saken.
- 114) Fra Kjelstrup-saken.
- 115) Bakke henviste ofte med stolthet til sitt to-sifrede medlemstall fra NS' spede begynnelse.

- 116) Bevitnet av regimentsadjutanten ved IR 11, kaptein Engelbrekt Lerheim under Bakkesaken.
- 117) Journr. 8112/48 i Quistsaken.
- 118) Selv ville han helst blitt sivilingeniør, som sin far, ifølge opplysninger i Thorvald Thronsens saken.
- 119) Også NS og frontkjemper.
- 120) Dok. 2 i landssviksak 2826/46 mot Thorvald Thronsens.
- 121) Om dette er en tilfældighet, vet vi ikke.
- 122) Olaf T. Lindvig.
- 122a) Etter notater fra samtale med Olaf T. Lindvig november 1973.
- 123) En dagbok fra en frivillig i regiment "Nordland", som kjempet i divisjon "Viking", retter opp noe av mangelen.
- 124) Her har vi en intimkilde fra Eivind Saxlund, en gymnasstil som argumenterer på denne måten. Stilen er skrevet i 1940, og et år senere meldte stilskriveren seg til Legionen.
- 125) Vi fant i rettssakene søknader fra flere om å bli opptatt ved junkerskole, nettopp fordi de ønsket å fortsette i hæren, når krigen var vunnet. Flere søkere hadde fått anbefaling fra justisminister Riisnæs, som også var nestleder for SS i Norge.
- 126) Hans Helge Hoff Lærums dagbok gir klart uttrykk for dette. Han deltok i "Viking" fra begynnelsen sommeren 1941 til han vendte hjem tidlig i 1945.
- 127) NS' generalsekretær, minister Rolf Fuglesang.
- 128) Frode Halle.
- 129) Ole K. Brunæs og Thor Wik.
- 130) Björn Noreger.
- 131) Björn Östring.
- 132) Eivind Saxlund.
- 133) Olaf T. Lindvig.
- 134) Olaf Berntzen.
- 135) Krigskorrespondent Walter Fyrst.
- 136) Ole H. Blom.

- 137) Hanna Kvanmo.
- 138) Vi viser bl.a. til den tidligere omtalte dagbok, som klart viser at dagbokforfatteren, og kamerater, hadde delvis andre oppfatninger og motiver, da han meldte seg, og også under felttoget i øst, enn han ga uttrykk for da han stod for retten.
- 139) Bl.a. Ole K. Brunæs o.a., og intervjuede i Steinar Brautesets program "Kampen mot bolsjevismen", sendt i NRK 4. juni 1970.
- 140) Skrevet av Hans S. Jacobsen etter et møte i Berlin med høyere SS ledere til alminnelig drøftelse av det germanske samarbeid.
- 141) Kjelstrup-saken, 7 bataljoner var Quislings umiddelbare mål.
- 142) "Det store fremstöt", s. 718.
- 143) Skodvin i "Om landssvikoppgjøret", s. 26.
- 144) "Straffesak mot Quisling", s. 585.
- 145) "Straffesak mot Quisling".
- 146) Quistsaken.
- 147) Helge Hoff Lærums dagbok, november 1941 et sted i Russland, side 9.
- 148) Bl.a. George H. Stein i "The Waffen-SS", s. 287.
- 149) Stein, s. 289.